

JEUGDHERINNERINGEN

STAATKUNDE

LETTEREN

HANDBOEKJES ELCK 'T BESTE

ONDER LEIDING VAN L. SIMONS

UITGEGEVEN DOOR DE
MAATSCHAPPIJ VOOR
GOEDE EN GOEDKOOPE
LECTUUR AMSTERDAM

KUNST

WETENSCHAP

GESCHIEDENIS

HYGIENE

JEUGDHERINNERINGEN

DOOR

E. W. ASSCHER

1925

WISBEGEERTE

PRACT. LEVEN

.....
DRUKKERIJ EN BINDERIJ VAN
DE WERELDBIBLIOTHEEK
.....

VOORWOORD

DEZE „Herinneringen” schreef ik op, nadat ze door omstandigheden in mijn geest gewekt werden. Ze zijn eertijds verschenen in „Het Kind”, „Het 2de Winterboek der Wereld-Bibliotheek”, „de groene Amsterdammer”, „Het schoolblad voor Vlaanderen”, „Leven en Werken” en in andere periodieken. Daar in sommige schetsen naar een vorige verwezen wordt, meende ik bij het bundelen dezelfde volgorde te moeten behouden.

E. W. ASSCHER

I

DE STRAF

IK ben van mijn vijfde tot mijn veertiende jaar op een particuliere secteschool geweest. De bevorderingen naar hogere klassen hadden er ieder half jaar plaats, zoodat de meer intelligente leerlingen in de gelegenheid waren spoedig promotie te maken en het vaak gebeurde, dat kinderen van b.v. negen jaar met andere van tien, elf en soms nog oudere in dezelfde klasse zaten. Het hoofd had (en heeft nog) een helder en scherp verstand en was ook een goed paedagoog. Dat belette toch niet, dat zijn straffen soms een geheel andere uitwerking hadden, dan hij er mede beoogde, dus kan er niet genoeg op gewezen worden, dat men een ernstige straf eerst dan moet opleggen, wanneer men geheel en al met den aard van het kind bekend is. Dit tot inleiding van de jeugdherinnering, die ik u even vertellen wil.

Ik was negen jaar oud, toen ik op een morgen tusschen twee lesuren in, vroolijk langs de trap naar beneden huppelende plotseling een angstig geschrei uit het closet op de binnenplaats hoorde komen. Ik vloog er heen en bevrijdde het vierjarig Elsje, dat was opgesloten door Mientje Bruin, mijne elfjarige klassegenoote, die voor de deur lustig stond te dansen. Het kleine meisje klemde zich aan mij vast, hetgeen mij toch niet weerhield op hare kwelgeest toe te springen en deze in wilde woede te schoppen, te trappen en te schelden. Ze maakte zulk

een misbaar, dat het hoofd, dat in de nabijheid was, kwam toelopen om ons te scheiden. Ze had niets terug gedaan (dit was de eenige waarheid in het verhaal, dat Mientje toen deed), ik zelve was niet in staat tot spreken.

Ik wendde mij dadelijk weer tot het lieve kindje, wier leed de aanleiding tot mijn woede was geweest en nam het op den arm. Zij sloeg de armpjes om mijn hals en overlaadde mij met kusjes. Mijn woede was over, was maar een reflex-beweging geweest, niet de uiting van een wreed, boosaardig karakter. Mijn tegenpartij had niet het minste belang meer voor me, we hadden geen karakterovereenstemming en ik was mij niet bewust enig kwaad gedaan te hebben. Vreemd keek ik dus op, toen de onderwijzer na Mientje's leugenachtig verhaal aangehoord te hebben tot mij zeide: zet het kindje neer, neem het aan de hand, jij moogt het naar haar klas terug brengen, ga daarna in de wachtkamer zitten, denk eens goed na over hetgeen je gedaan hebt, dan kom ik je straks wel de straf geven, die je verdiend hebt. Mientje had verteld, dat ze het kindje had moeten helpen (waar de oudere kinderen vaak toe aangewezen werden), dat de deur op de knip was gesprongen, en dat ze had gemeend het kindje te hooren gieren van pret. Eerst toen het te voorschijn kwam, had ze bemerkt dat het gehuild had. „Zij had niets gedaan, ook mij niet, zij had niets gedaan”, verdedigde ze zich maar steeds. Zij had wel den moed gehad, een lief kindje, dat ze helpen moest, slecht te behandelen, maar alhoewel ze veel sterker was dan ik, had ze heelemaal niet den moed gehad zich te verdedigen, toen ik haar aanviel. Ze was een laf, slecht kind, dat was de eenige gedachte die ik nog aan haar wijdde, ik vond, dat ik zelve geen kwaad gedaan had. Zoo dacht ik volgens voorschrift ernstig over mijne handelwijze na. Ik

dankte God, dat Hij me juist had laten voorbijkomen op het oogenblik dat het kind was opgesloten, ik ging er over tobben, wat anders gebeurd zou zijn, hoe lang de angst van het kindje dan wel had kunnen duren, ik was blij met het vertrouwen, dat de kleine Elsje in mij getoond had, door mij bij het afscheid te vragen: „En ga *jij* me nu altijd helpen, meisje?” En dan al die kusjes en hare blijdschap over het koperen ringetje met steentje, dat ik haar tot troost gegeven had! Ik had oogenblikken van volmaakte vreugde, ik wist zeker, dat ik goed gehandeld had, maar . . . het hoofd was strikt rechtvaardig, ik hield zielsveel van hem en hij had gezegd: „Ik kom je straks de straf wel geven, die je verdiend hebt”. Zou ik toch verkeerd gehandeld hebben? Zou hij Mientje toch misschien gelooven? Ik had haar geslagen, ik had . . . Maar ik *moest* slaan, ik *moest* . . . Zou hij nadat hij zelf over de zaak nagedacht had nu geen straf geven? Geslingerd tusschen hoop en vrees, moe van de sterke emotie en van het tobben was ik bij de invallende schemering op het punt van in slaap te vallen, toen het hoofd binnentrad. Hij vroeg op vriendelijken toon: En wat heb je nu wel zoo eens overdacht van middag? Geheel toonloos, geheel passieloos, vertelde ik het hier beschrevene. Daarop verhief hij ernstig zijn stem, wat me weer geheel tot helder denken bracht, en zei het volgende:

Je hebt vanmiddag *goed* en *slecht* gehandeld. Mientje Bruin heeft zich alleen slecht gedragen. Ik heb haar een zeer zware straf gegeven in de hoop, dat ze daardoor voelen zal, hoe *zwaar* ze gezondigd heeft en voortaan nooit liegen, noch een ander kind zal kwellen. — Ze moest 14 dagen lang nablijven, 100 maal een toepasselijke spreuk schrijven en hare maandkaart, die een twaalfde deel van den

eventueelen prijs vertegenwoordigde, werd ingehouden. —

„Jij hebt niet goed gehandeld, je bent nu reeds negen jaar, je hebt je gedragen als een kindje van drie, dat zich nog niet beheerschen kan. Dat moet je goed voelen. Wanneer een klein kindje zich stoot, slaat het de kast, wanneer het valt en zich pijn doet, schreeuwt het en trapt het tegen den grond, het kindje weet niet beter. Jij wel. Dat je Elsje hielp, was goed, maar daarna, had je het mij moeten vertellen en niet in woede als een klein kindje er op los slaan, zonder aan de gevolgen te denken. Je kunt je dus nog niet altijd gedragen als een kind van negen jaar en daarom plaats ik je voor een maand bij de kinderen in de fröbel-klasse. Je zult je daar wel heel erg voor schamen, ja dat weet ik wel, je zult je daarna dan ook wel bedenken, voordat je weer als een klein kind doet. Je kunt daar ook je maandkaart verdienen. Je mag het werk van je eigen klasse medemaken, maar moet je in de fröbelklasse gedragen, zooals de jufvrouw het verlangt. Als je iets niet begrijpt, zal zij je helpen.”

Schamen, en toch een kaart verdienen . . . het werd me een ware poespas. Toen het mij op eens in de gedachte kwam, dat ik het straks aan Mama vertellen moest, werd ik verdrietig en angstig voor de straf, die thuis zou volgen. (Moeder zorgde in hoofdzaak voor onze opvoeding, vader had het enorm druk met zijn dokterspraktijk). Dat viel echter mede; „*uitstekend* zoo, het hoofd weet wel, wat hij doet” was alles wat ik te hooren kreeg, even later zat ik aan tafel lekker te smullen in het blijde vooruitzicht een maand gezellig bij de kleintjes te mogen zitten. Ik had daar een leven als God in Frankrijk. Mijn eigen werk had ik elken dag al heel gauw af, ik mocht daarna voor de

juffrouw allerlei kleine diensten verrichten en de kleintjes met alles helpen. Uit- en aankleeden, afwasschen, melk schenken enz. ik deed dit alles met den grootsten ernst, ik voelde me *heel* gewichtig en ik *schaamde* me *niet*, ik genoot zelfs, wanneer de kinderen vroegen of „*klein juffie*” ze helpen mocht, ik gevoelde mij bemind door de juffrouw en de kindertjes en om liefde heb ik altijd bijzonder veel gegeven.

Den laatsten middag kwam het hoofd en gaf mij nog een laatste ernstige predikatie. „Nu, Eva, je moogt morgen weer in de groote klasse teruggaan. Nu hoop ik zeker, dat je nooit meer zult *trappen, slaan* of *schelden*. Wanneer iemand buiten de school je onrecht doet . . . zeg je het je mama, gebeurt zoo iets in de school . . . dan vertel je het mij, maar deel zelf *nooit* straf uit. Geef me nu maar een hand, en dan is alles vergeven.” Ik brak in heftig snikken uit. „Kom, kom” zei hij, „ik ben blij, dat je berouw hebt, maar nu vroolijk zijn, nu de zaak afgeloopen is.”

Ik bleef krampachtig snikken.

„Vertel eens, waarom heb je dan nu zoo een verdriet?”

„Omdat (snik), omdat (snik), . . . ik zoo *dol* graag bij de kindertjes wou blijven!”

De juffrouw nam me spontaan in haar armen en kustte me, het hoofd lachte.

Eerst toen ik groot was, heb ik begrepen, wat in hun ziel is omgegaan.

II

HEIMWEE

ZEG Bet, stuur je ze dereis is, twee meisies te gelijk? goed. . kan me ook niet schelen, der komt zoo een lange vacantie! Je heb toch me huis gezien en me tuin, wa? Hebben ze der geen ruimte? De karremelkkleur gaat heelemaal weg, je krijgt een paar boerinnetjes terug hoor, nou Bet, prakkezeer der is over."

Een half uur lang had ze Moeder al in de Kalverstraat hoek Dam staande gehouden om haar opscheppen bot te vieren, en mijn van tijd tot tijd bedekt aan den rok trekken om mijn ongeduld te kennen te geven en Moeder tot voortgaan te nopen bleef vruchteloos, nu het manwif haar gevangen hield.

Ik was bijna tien jaar oud en nog nooit uit logeeren geweest; mijn beide oudere zusjes An en Fien werden altijd uitgenoodigd, hetgeen ik de aanstaande gastvrouw bestudeerende haast een voorrecht ging vinden. Ze was een grove, dikke vrouw van manslengte. Ze had een bandeau scheef op het hoofd, daarop een grooten kapothoed eveneens scheef vallend, waaraan een paar keelbanden zaten, die wegens de ondragelijke hitte losgingen in onbevallige nonchalance en een vette uitdagende onderkin te voorschijn deden komen. Vervolgens had ze een hoog zangerig stemgeluid, en betoonde de jij's en jouw's op een meer dan noodige wijze en maakte daar ook een veelvuldiger gebruik van dan ieder ander.

„Gaat *jouw* Moeder ook alle dagen met de kinderen wandelen hé?"

„Ga *jij* ook met de kippen op stok wa?”

„Ga *jouw* Moeder ook alle week de boezelaartjes na, of ben *jij* een helder meissie? Die inkvlekke hé Bet, ik denk nog altijd an me moeder, slordigheid, nou 't werd ons uitgeslagen!!”

(De ongevoelige vrouw trof me in mijn teerste punten, ik zat meestal van boven tot onder vol inkt).

„Doorloopen, doorloopen alsjeblieft”, klonk het bevelend. Gelukkig maakte een politieagent een einde aan het gesprek, waartoe Moeder geen kans scheen gezien te hebben en na een allerhartelijkst vlug afscheid waren we vrij.

Zwijgend liepen we eenige oogenblikken voort, toen Moeder op eens zei: „Dat komt net goed; Fien is in Haarlem geinviteerd, Anna en jij konden wel eenige weken bij Nicht gaan logeeren. De vacantie is zoo lang en Hoorn is een gezonde plaats, ik zal er met Papa eens over spreken! Zou je willen?” (Moeder was een flinke vrouw en duldde geen weekheid, daarom durfde ik niet bekenen, dat ik zóó een Moeder zelfs niet tijdelijk zou verdragen).

„An ook mee, hè Ma?” vroeg ik angstig.

Mevrouw P. was een achternicht van mijn moeder, die absoluut onontwikkeld, met een rijken slager in Hoorn getrouwd was, zich in weelde baadde, en ééns per maand Amsterdam bezocht. Dan frequenteerde zij bij voorkeur die familieleden, waarop ze prat ging en drong hun hare weldaden op om in hun gunst te blijven. Daaraan had ik ook de invitatie te danken. Ik rilde van de vrouw, maar ze had verteld, dat ze juist een karretje met een hitje gekocht hadden en alle dagen naar „de Streek” reden, omdat ze overal klanten hadden en het niet te belooopen was. Rijden was voor mij als kind het ideaal en daar Nicht beloof-

de, dat ik altijd mee mocht gaan, meende ik het overige wel te kunnen dragen. Eén gevoelen beheerscht je toch altijd het krachtigst.

Na gezamenlijk overleg thuis, werd tot het reisje besloten. Er brak een ongekend heerlijke tijd voor me aan. De groote koffer, waarmede Moeder zelve haar buitenlandsche reizen deed, werd voor deze extra gelegenheid van zolder gehaald, terwijl de kinderen het tot nu toe nog altijd met een waschmandje hadden moeten doen. Voor het eerst in mijn leven kreeg ik nieuwe hemdjes, nieuwe nachtponnetjes, nieuwe flanelletjes. Uit den aard der zaak had ik altijd het te klein geworden goed van de oudere zusjes moeten dragen. Bij Nicht kon je zoo armoedig niet aankomen en Jetje, mijn twee jaar jonger zusje, kon het nog een poos te lang en te kort dragen: „het zou zijn dienst wel doen”, beredeneerde Moeder.

Vol trots bekeken An en ik steeds den koffer, die met de mooiste zaakjes werd volgestopt en waarvan An zelf den sleutel zou krijgen. Mooie ponnetjes met ruches aan hals en mouwen, boezelaars met heel breede strooken, een nieuwe tandborstel, een haarborstel, een kapdoosje, ja heusch een flesch echte eau de vinaigre . . . alle dagen rijden in een hittenwagentje . . . 't leek me een paradijs. Bij oogenblikken slechts overviel me een weemoedig gevoel, waarvan de oorzaak me onbekend was en gelegen moest hebben in het onbewust in mijn geest treden der verschijning van Nicht.

Nadat we het heerlijke zeereisje volbracht hadden, kreeg ik reeds toen ik den winkel van mijn gastheer binnentrad den eersten gemoedsschok. Vlak bij den ingang hing een opengespleten koe, waarvan het bloed naar alle kanten op den vloer afdroop. Ik had nog nooit iets dergelijks van nabij bekeken. „Hoe vin je datte nou hé, daar krijg jij

nou morgen een malsch biefstukkie van", beloofde neef.

Ontdaan, misselijk, ja geheel verslagen was ik, toen men mij naar de logeerkamer bracht om den koffer uit te pakken. Daarna mochten we nog wat op het land spelen, dat achter het huis gelegen was, om vervolgens de avondboterham te eten. Ook in de logeerkamer was de bloedlucht doorgedrongen, ja door het geheele huis beving me de walging er van . . . ik *durfde* niet huilen, ik mocht nooit huilen van Ma, Ma hield niet van laffe kinderen . . . ik *zal* flink zijn, en kort daarop kwam er even een lichtstraal in mijn gemoed, toen op het land bij het ondergaan van de zon, in de kalme omgeving, de frissche zeelucht me tegenstroomde. Een allerliefst lammetje sprong op me toe, het vlijde zijn kopje tegen me aan. Ik nam het tusschen mijn handen en streelde het diertje als een kindje. „Leuk beestje hé", vroeg neefs oudste zoon, die hem in de zaak hielp en me kwam verwelkomen, „een leuk beestje hoor! Als je nu morgen vroeg uit de veeren bent, maar dan moet je om zes uur opstaan, mag jij het zien slachten, kijk, daar achter is de slachtplaats." Vast omklemde ik het lammetje... dàt lam-metje... dàt lam-metje slach... (ik mocht niet huilen van Mā, ik *durfde* niet huilen... van...) „O, neef, ik da, dank u *vriendelijk*", bracht ik er bevend van smart en ingehouden toorn uit, ik ben altijd zóó moe, ziet u, als ik zoo vroeg opsta, dank u, heusch heel *vriendelijk*, wel een ander keertje, neef . . . " (Maar God is goed, peinsde ik dadelijk daarna; hij weet dat het lammetje geslacht wordt, *wat God doet, dat is welgedaan* . . . maar ik behoefde het toch niet te zien, slachten van God . . .)

Nicht had de avondtafel ruim voorzien met aardbeien, pain de luxe, eieren, gebakjes. Wat een

overvloed trof mijn oog, gewend als ik was aan de sobere leefwijze thuis.

„Hap maar toe, hoor, kleine, 't is der voor. Ben je moei, zit de zee je nog in den weg?" Ik kon geen hap doorslikken en zei dat ik wel een beetje moe was en vroeg naar bed wou gaan. „An, jij bent een groot meissie, zeker, neem jij het maar waar, zoo hebbe jullie 't thuis toch niet" en zich tot haar man wendend: „dat kan Bet niet doen met vijf kinders, en dokters verdienste, nou, die het ook zooveel niet om het lijf, zij moeten 't hebben van de zieke en wij van de gezonde, die zijn er meer, o zoo." Ik heb die aardigheid toen niet ten volle begrepen, ze sloeg in, er werd gelachen, maar wat ik wel begrepen had, was, dat ze steeds en steeds voortging mijn Ma te kleineeren. . . . mijn Ma . . . die me altijd zoo hartelijk tegemoet kwam, die ik zoo innig lief had . . . Mijn Ma was nooit valsch tegen andere kinderen, mijn Ma plaagde nooit andere kinderen, zouden alle kinderen zulke Ma's hebben of een Ma als ik . . . Die arme koe . . . neef heeft haar zelf geslacht . . . het lammetje wist het gelukkig niet, dat het . . . Werktuigelijk klom ik de trap op en nauwelijks op de logeerkamer gekomen, viel ik op de knieën en bad God. . . . me alsjeblieft nooit met een slager te laten trouwen. „Nacht Ma, nacht Pa, nacht Aal, nacht poesje."

„Droom je, slaap je?" riep An me toe, die al in bed gekropen was.

„Welneen, ik zeg Ma goedennacht, dat kan toch evengoed hier gebeuren, ik houd zooveel van Ma!" (ik, ik. . . mocht niet huilen, o, ik zal me wel altijd goed houden, ik durf niet huilen. Ma houdt niet van laffe kinderen). „Is dat *jouw* nachtpon?" riep An me, met toevallig iets meer nadruk dan noodig was, toe, terwijl ze me de pon in het

gezicht wierp. Door dat *eene* woordje ontwaakte mijn ondeugende natuur plotseling en binnen weinige oogenblikken was ik weer de vroolijkste grappenmaakster: Ik haalde een kous in het midden in, zette die als een bandeau op het hoofd, maakte van een zakdoek een muts, spelde daaraan papieren keelbanden, zette een stevige onderkin en jijde en jouwde, dat het een aard had. Jij krijgt den sleutel van den koffer niet, dien houden we zelf, dat mag van *Ma*. *Jouw* kinderen hebben afgebeten nagels, *jij* spreekt niet, *jij* schreeuwt, *jij* plaagt. Dit alles werd voorgedragen op een zangerigen toon. Tot 's avonds laat bleven we het uitgieren, eindelijk overviel ons de slaap.

's Nachts werd ik snikkende wakker . . . ik droomde van het arme lammetje. De droevige stemming, die me had aangegrepen, wilde me nu niet meer verlaten en mijn geheele denken concentreerde zich op *Ma*. *Ma* plezier doen, voor *Ma* goed zijn, flink zijn, omdat *Ma* dat wilde, veel leeren, omdat *Ma* dat graag had. . . . het werd een obsessie voor me. Den volgenden morgen zat ik reeds vóór zeven uur aan de piano om een klein repertoire uit de opera „Ernani” te studeeren, dat ik op haar verjaardag, die kort na onzen terugkeer zou zijn, wilde voordragen. Vijftig malen, honderd malen speelde ik geduldig dezelfde cadans. Ze was nu al elf maal na elkander goed gegaan zonder één misgreepje, wat zou *Ma* wel zeggen, het ging zoo mooi, net een vogeltje! Zou *Ma* blij zijn, zou *Ma* . . . ik kon mijn gevoel bijna niet meester blijven, ik lag nu met de handen onder het hoofd op de toetsen. (Ik *zal* niet huilen, ik *mocht* niet huilen). Zou *Ma* zeggen, neen maar E., wat heb jij dat mooi ingestudeerd, *jij*, dat ééne woordje gaf me weer kracht om niet in snikken uit te barsten en het uur studeeren, een opdracht, die zij mij ge-

geven had, te voleindigen. Daarna kwam An me halen, om op onze kamer het morgengebed te zeggen. Drie maal per dag zonderden we ons af om onze gebeden te zeggen, die vrij lang waren en uit een boek gelezen werden. Daarbij behoorden verschillende bewegingen die men, wanneer men niet ter kerke ging, in een afzonderlijk vertrek verrichtte. Gedrukt als ze zelf was geweest, merkte An nu eerst mijn stemming en bekende me toen, dat zij ook al van het eerste oogenblik, dat ze hier was, naar huis had verlangd. Ze schaamde zich er voor, ze was al bijna veertien jaren en was nu heel blij, dat ik hetzelfde voelde. Ze had daardoor kans — dat heeft ze me later verteld — het heimwee in *mijn* schoenen te stoppen. Toch troostten we elkaar. We zouden elkaar steeds beschermen, wanneer men ons ruw behandelde. We namen ons flink voor die veertien dagen kalm vol te houden, een toonebeeld van goed gedrag te zijn, geheel volgens Ma's wenschen te handelen, en vol goeden moed gingen we naar beneden om samen wat op de stoep te spelen. Nicht's kinderen hadden nog geen vacantie. Eenige huizen van ons af woonde Dr. B., wiens kinderen, evenals wij op de stoep waren. „Willen we samen spelen?” riep ik een aardig uitziend meisje van mijn leeftijd toe, „ik heb een grooten bal, ik ga hem dan halen.” Met een ruwen greep aan mijn arm, werd ik bij dien uitroep naar den winkel teruggetrokken. „Ben je mal, meissie, dat is het kind van Dr. B., een goede klant van ons, daar mogen ze van mij niet mee spelen,” snauwde ze me toe. „Dat wil mevrouw niet hebben; het broodje, wat je eet, het liedje, wat je zingt, je moogt ze ook niet groeten, hoor... ie!” Ik hoorde, maar ik voelde tevens, dat ik die ruwe zelfzuchtige gedragingen van mijn gastvrouw niet langer zou kunnen dulden. Ze kwetsten ieder

oogenblik mijn gevoel van eigenwaarde. „Zooveel kersen krijgen jullie thuis niet, hé! Thuis heb je het vleesch toch maar niet voor het grijpen wat? Straks krijg *ie centen* om naar de kermis te gaan met Sientje en Koos,” dochtertjes van mijn leeftijd die hetzelfde karakter en gedrag van de moeder vertoonden. „En weet je wa? van avond gane we met de gansche kluit langs den dijk buiten de Poort wandelen en dan zie je de heele zee, nou wat zullen we een pret hebben. Bij jullie is het Artis, Artis en nog is Artis en wij hebben de wijde ruimte hé?” Ik begon de vrouw hartgrondig te haten en Moeder, die altijd kalm, waardig, liefdevol tegenover hare kinderen optrad, wilde me geen oogenblik meer uit de gedachte. Den eersten avond hadden we al een uitstalkast van den galanteriewinkel bekeken, die vlak naast onze woning was, en vol enthousiasme de cadeautjes uitgekozen, die we voor de huisgenooten zouden meebrengen. An had het dus ook wel dadelijk te pakken gehad. Ik at en dronk bijna niet, maar huilde nooit, dat wilde Ma immers niet. Ma kwam voor mij in een aureool. Ik antwoordde gedurende de avondwandeling vriendelijk op de vragen, die men mij deed, dat behoorde zoo, maar ik was zeer bedrukt en toen ik buiten de Poort gekomen plotseling voor de zee stond en den wijden horizon zag, werd ik door wanhoop aangegrepen, bij de gedachte dat ik door een ondoordringbaren hemel van Moeder gescheiden was. Mijn kracht, die tot het uiterste gespannen was, had mij begeven, ik barstte in snikken uit, roepende: „Dáár achter is Mama.” De familie deed alle mogelijke moeite om me tot kalmte te brengen. O, Nicht schaamde zich zoo, dat kinderen in hare omgeving van overvloed het niet konden schikken. Ze had er alles voor over om ons te looieren te houden. Neef beging nog de domheid,

om me door een glas wijn te willen opwekken. Na twee dagen was mijn toestand van dien aard, dat ondanks het tegenstribbelen van Nicht, Neef den dokter raadpleegde en op dien advies, Moeder kennis gaf van hetgeen er gaande was. Ik braakte steeds en was geheel schor geworden. Daarop volgde per ommegaande een brief, die ongeveer inhield, dat mijn broer, die tien jaar ouder is en toen reeds student was, ons den eerstvolgenden Zondag zou bezoeken en dat Moeder twee dagen later een dagje bij de lieve familie kwam doorbrengen, hetgeen ze, naar ze beweerde, zich toch reeds had voorgenomen vóór dat ze wist dat we zulke flauwe kinderen waren. Een flinke aansporing om tot Zondag rustig te blijven en me als een verstandig meisje van tien jaar te gedragen, waarmede de brief eindigde, had wel oogenblikkelijk een kalmeerenden invloed, maar kort daarna werd ik weer zoo bedroefd, dat het gewoon niet meer houdbaar was en ik den volgenden morgen vroeg met een veekooper, handelsvriend van Neef, die een partij vee naar Amsterdam te vervoeren had, per beestenboot meêging. Moeder werd bijtijds per telegram van ons vertrek in kennis gesteld. Bij aankomst werden we van de boot gehaald door een kindermisje, dat reeds sedert mijne geboorte voor mij zorgde en van wie ik veel hield. Toch was ik zeer teleurgesteld Moeder niet zelf te zien, nog meer teleurgesteld werd ik, toen het meisje me tegen hare gewoonte heel streng ontving en tot me zei, dat ze de boodschap van Ma had medegekregen, dat Ma niet zelf gekomen was, omdat ze ons niet zien wilde, dat ik bij mijne thuiskomst dadelijk naar bed moest gaan en daar den geheelen volgenden dag ook nog inblijven moest. Later begreep ik, dat vader dit voorschrift had gegeven uit een medisch oogpunt. De dokter uit Hoorn had hem

persoonlijk uitvoerig omtrent mijne opwinding van de laatste dagen op de hoogte gebracht. Hij vond een paar dagen volslagen rust noodig na de door-gestane emotie en wilde me eerst zelf waarnemen, voordat hij mij aan de opwinding van het weêr-zien van Moeder wilde blootstellen. Met zijn medisch en menschkundig inzicht begreep hij toch wel, dat het feit thuis te zijn reeds heel veel tot kalmeering zou bijdragen. Moeder profiteerde er uit een paedagogisch oogpunt van, doordat zij het als straf voorstelde en ons tegelijk tot flinkheid aanspoorde. Na onderling overleg kwam vader ons, zoodra we in bed waren, onmiddellijk begroeten en sprak me met de volgende woorden aan: „O, o, wat ben je een flauw, klein kind geweest. Mama is heel boos op je, je moet maar zoet in bed blijven en wachten tot Ma er een beetje over heen is.” Daarop gaf die lieve vader me dadelijk een zakje met flickjes, zeggende: „Je bent toch nog een gelukskind ook, zooeven ben ik bij een koekebakker geweest, wiens dochttertje ziek is. Hij heeft die flickjes voor mijn meisje medegegeven.” Later heb ik gehoord, dat hij om me wat genot te geven (ik was een echte snoepster) de flickjes zelf gekocht had.

Na vader's vertrek begon ik volop te genieten bij de gedachte in *ons* huis in *onze* kamer... in *ons* bed bij *ons* kindermisje en tot sum-mum in de nabijheid van Ma, die ik toch elk oogenblik bereiken *kon*!

Nooit heb ik mijn later leven oogenblikken van zoo een innigen vrede beleefd.

's Avonds kwam Moeder me hartelijk goeden-nacht zeggen en beloofde me, wanneer ik verder flink zou zijn, die lafheid te zullen vergeten.

III

IEDER HET ZIJNE

IK was ongeveer 9 jaar oud, toen wij op een middag op school een aardrijkskundige les uit het pas uitgekomen leerboekje „Driemaal den aardbol om”, van Bruins behandelden. Onze onderwijzeres nad haren plicht verzuimd, ze had de les niet voorbereid en kwam daardoor in groote moeilijkheid. Lastig streng als ze was tegenover anderen, verdroeg ze echter de gevolgen van *haar* verzuim niet moreel goed, waarvoor ze van het hoofd een gevoelige berisping kreeg, die ik als dupe haarzelf heb mogen toedienen. Of en hoeverre hier paedagogisch juist is ingegrepen, wil ik in het midden laten, maar dat het plan, waarvan het hoofd uitging, zijn doel niet miste, is zeker.

Een van mijn klasgenooten las voor: „IJmuiden (Semaphoor).” Ik vroeg onmiddellijk wat dat betekende, waarop de juffrouw aarzelend antwoordde: „Semaphoor, Semaphoor, ja . . . e . . . dat is een leesteeke.”

„Leesteeken! leesteeken!? in IJmuiden een leesteeke? wat gek!”, riep ik spontaan uit.

Geprikkeld, nu ze zich plotseling op een domheid zag betrapt, zei de onderwijzeres tot het meisje dat de lijst hield: „Schrijf voor meisje „A” maar eens honderd strafregels op voor haar onhebbelijk schreeuwen.”

„En *toch* is het gek!” riep ik uit.

„Schrijf haar er nog honderd bij.”

„IJmuiden, leesteeke,” pruttelde ik nog.

Heftig verbolgen kwam de juffrouw op me toe, pakte me bij den arm en zette me buiten de deur. „Blijf hier vanmiddag maar eens staan, dat zal je wel kalmeeren,” voegde ze me toe, terwijl het regel was, dat een leerlinge naar het hoofd gestuurd werd, wanneer ze het zoo bont gemaakt had, dat ze uit het lokaal moest verwijderd worden.

Verontwaardigd als ik was, riep ik reeds bij het binnenkomen thuis in de gang:

„Ma, Maatje, wat is Semaphoor?”

Mijn broer antwoordde: „Semaphoor is teekendrager, optische telegraaf aan het strand. Men vindt ze ook bij drukke stations voor kleursignalen bij avond.”

Hij lichtte me dit alles zeer begrijpelijk toe. Ik vertelde daarna wat er was voorgevallen en vroeg:

„Ma, moet *ik* nu strafregels schrijven?”

Moeder antwoordde: „Als jij je oneerbiedig tegenover je onderwijzeres gedraagt, verdien je straf.”

Uit een gesprek, dat ze kort daarop bedektelijk met mijn broer voerde, kreeg ik den indruk, dat ze vond, dat ik de straf toch niet geheel verdiend had. Dat gaf me moed tot het uitvoeren van een wraakzuchtig plan, dat ik ging smeden.

Den volgenden morgen, toen een van de leerlingen de les opzei en ik het „IJmuiden (Semaphoor)” hoorde, verklaarde ik ongevraagd luid: „Semaphoor is . . . teekendrager, optische telegraaf aan het strand,” en eer ik verder kon uitleggen, had de onderwijzeres me nog woedender dan gisteren beetgepakt, ze sleepte me haast naar buiten, onderweg twee honderd vijftig strafregels ordonneerende.

Ik had die straf wel verwacht. Ik deed nu uit mezelve, zooals het behoorde, en ging naar het hoofd. Als kind heb ik zelfs niet de minste onrecht-

vaardigheid *kunnen* verdragen en daar moeder me in het ongelijk gesteld had, althans niets te mijner rechtvaardiging had gedaan, wilde ik nog langs anderen weg beproeven, recht te verkrijgen. (Ik begreep toen niet, dat moeder aldus handelde, omdat ze me wilde *leeren* onrechtvaardigheid verdragen, die ik toch evenals ieder onvermijdelijk ontmoeten zou op mijn levensweg.)

Ik zie nog het ondeugende, glunderende gezicht van het hoofd, toen hij me onmiddellijk met een opdracht naar de juffrouw terugstuurde. Vier keer liet hij me herhalen, wat ik zeggen moest, totdat hij zeker was van de juiste voordracht. Vol opgewektheid ging ik naar de klasse terug; ik had het hoofd o, zoo goed begrepen. Reeds bij de deur van het lokaal begon ik met mijn opdracht:

„Juffrouw, ik moet van het hoofd op de bank gaan staan en daarna iets tot u zeggen. Alle kinderen moeten mijn schande hooren.”

„Ik vraag u verontschuldiging voor mijn stoutheid, ik heb de straf *ruimschoots* verdiend. Ik heb over de klasse geschreeuwd en ben *heel* eigenwijs geweest, het is wel waar, dat Semaphoor beteekent *teekendrager*, maar in *Ijmuiden* . . . is het *leesteeken*.”

Vol triomf zeeg ik in de bank neêr.

Ik vond de twee honderd vijftig strafregels nu niet zoo naar. Ik maakte ze *tegen* mijn overtuiging . . . maar mijn rechtsgevoel was bevredigd. Den tweeden keer schreef ik ze zoowat in de stemming, waarin Hendrik de Vierde zal verkeerd hebben, toen hij uitriep:

„Paris vaut bien une messe.”

IV

MIJN EERSTE LIEFDE

NZE school, eene inrichting voor lager en meer uitgebreid onderwijs, bestond uit drie klassen, welke ieder weer in verscheidene onderafdeelingen waren gesplitst. In de eerste afdeeling van de derde klasse, die zoowat gelijk stond met de eerste klasse H. B. S., begon de coëductie. Gewoonlijk werden de meisjes en jongens (toen spraken we van jongens en meisjes) bank om bank geplaatst. Ik kwam in die klasse op bijna elfjarigen leeftijd en kreeg een stevigen baas van veertien jaren achter me zitten. Een artistennatuur eigen (hij is tegenwoordig een vrij goed schilder te Antwerpen) werd hij al heel spoedig op mij verliefd . . . ik met mijn veeleischende natuur . . . absoluut niet op hem, ondanks de vele bekoorlijkheden, welke hij in mijne oogen onbetwistbaar had.

Hij was ten eerste geabonneerd op „het jonge volkje”, dat ik evenals hij heel gaarne las, en hij gaf het mij Zaterdagmiddag, na het verschijnen dadelijk te leen. (Welke opoffering is voor een verliefde natuur te groot?) Dan mocht hij bij zijnen oom, die een en-gros zaak in kantoor- en school-behoefte had, elken Woensdagmiddag in de monsters komen grasduinen en uit den buit tracteerde hij mij op de mooiste griffels met kopjes, toen een zwak van mij. Verder . . . maar waarom zou ik u al zijn aantrekkelijkheden opsommen, laat ik liever vertellen, wat me in hem tegenstond, daar dit belangrijker is ter verklaring van mijn kinderlijke zonde, die ik u belijden ga.

Mijn aanbieder is in Frankrijk geboren in den tijd toen het daar nog net mode was, de zonen bij profetie naar hun grooten held te noemen; doch helaas van zijn naamgenoot, mijn afgod, was hij in *zijn doen en denken* het gespecificeerde contrast. Dat was daarom zoozeer in zijn nadeel, omdat ik bijzonder suggestibel ben en nu veel eischte. Als hij August geheeten zou hebben, zou ik hem misschien veel hebben vergeven.

Deze Napoleon dan was heel groot, heel dik, had haar, waarbij geen sprake van een lok was, hij was teeder van gemoed tot aan het ziekelijke, (de intiemere levensverhoudingen van Napoleon waren me als kind natuurlijk bespaard gebleven, ik vereerde in hem alleen den held,) hij was altijd bereid te geven, zelfs zonder verzet af te staan wat *hem* toekwam, nooit volhardend, bij den minsten tegenspoed gaf hij het op, altijd goed gehumeurd, niet in staat om boos te worden, in zijn spreken lijsig, zeurderig, vol zelfkritiek, zag altijd op tegen anderen, hield zich bij alles op den achtergrond, kortom . . . hij had geen fut. Ik achtte hem niet en . . . waar geen achting is . . . is ook geen liefde.

Volgens het schoolprogramma hadden de meisjes eens per week twee uur dansles en de jongens twee uur gymnastiek als lichaamsoefening. Op verzoek van vele ouders had het hoofd toegestaan, dat een cursus, dien onze dansmeester voor de jongens uit de hoogste klasse had georganiseerd, op den vrijen namiddag in het danslokaal mocht plaats hebben en daar de dansmeester het ongracieus vond staan, dat twee groote jongens met elkaar dansten, verzocht hij elken jongen een meisje te kiezen, dat dan den geheelen cursus mocht mede maken. Dat was een waar buitenkansje, echter voor mij, gekozene, had het een wrang bijmaakje, daar

ik het slachtoffer van Napoleon werd. Het verplichtte me minstens, hem niet te weigeren, wanneer hij mij eventueel ten dans zou vragen, en dat zou hij doen. Hoe meer de eerste dansles naderde, hoe grooter mijn tegenzin in den jongen werd, ik stelde me zijn aanraking hoe langer hoe vreeselijker voor. Het „Dame, handje op den rechter-schouder“, „Heer, hand om het middel“, het gewoon inzetbevel van den dansleeraar, vervolgde me, ik moest het ontkomen. Door den afkeer bereikte mijn denken zijn hoogste kunnen. Ik vond er iets op, maar om bevrijd te worden, moest ik veinzen en liegen, gevoelens die ik uit het *onbewuste* verafschuwde. (Ik dacht over het moeilijke probleem: „in hoeverre is liegen een ondeugd“, natuurlijk nog niet na.) Ik ging dus vrij practisch de gevoelens tegen elkaar wegen en besloot tot hetgeen voor mij het minst moeilijk te dragen viel. Van den omvang van het leed, dat ik hem ging toebrengen, had ik geen juiste voorstelling, want ik achtte hem tot geen diepen hartstocht in staat, wat uit mijne beschrijving wel duidelijk zal zijn. Vijf minuten vóór de eerste dansles, moesten we allen in het lokaal aanwezig zijn en op de banken gaan zitten, die langs de muren geplaatst waren. Zoodra ik zat, begon ik met een pijnlijk gezicht steeds over mijn beenen te wrijven, bij wijze van massage, terwijl ik er voor zorgde, de opmerkzaamheid van den dansleeraar te trekken, die dan ook al heel gauw meewarig vroeg: „Wat scheelt er aan, ben je gevallen, heb je pijn?“ „Wel een beetje“, antwoordde ik, „maar ik ben *niet* gevallen“ en ik voorkwam zijn verder vragen door de mededeeling: „Weet u waardoor ik denk, dat het komt? Ik heb gisterenavond heel vaak met een neefje gedanst, ja... e haast zoo groot als Napoleon, en nu moest ik mijn beenen zoo *uitrekken*. „Hè“, kreunde ik weer,

„ik heb het gisterenavond heelemaal niet gemerkt, maar nu heb ik nog al pijn.”

(Ik voelde me toen heel verachtelijk, maar ik had na diep nadenken besloten *dit* te kiezen) ik speelde het rolletje flink, wijl het verstand zegevierde.

„Dat is zeer begrijpelijk”, antwoordde de dansmeester en meteen wendde hij zich tot de jongens en zei: „Denk jullie er om bij het kiezen van een dame, dat de *heele* groote jongens, niet met de kleinste meisjes mogen dansen, die houding is voor haar te inspannend.” Een doodelijke haat vlamde plotseling in de oogen van Napoleon, zijn gezicht vertrok geheel en al, met gebalde vuist vloog hij op den dansmeester af en stootte de woorden uit: „*dat* is gemeen!” Haast in hetzelfde oogenblik had ik mijn beide handjes op zijn armen gelegd en zei bijna smekend: „maar ik kan het toch probeeran! Daardoor kwam hij tot kalmte en vroeg: „Dus *jij* wilt wel?”

Twee sterke emoties hadden mij tot die impulsieve daad gedreven, het diepe medelijden met het leed van den jongen, dat door mijn schuld veroorzaakt was, en ik had hem gezien als *mijn* Napoleon, wat tot gevolg had, dat wederliefde bij mij ontwaakte. Ik leverde hier als kind reeds een bewijs voor de juistheid van de bewering van Ellen Key: „Bij de vrouw gaat de liefde van de ziel naar de zinnen, bij den man van de zinnen naar de ziel”. En nu kwam het vrouwelijk instinct geheel te voorschijn, ik had lief op hare wijze, ik moest geven, offeren. Ik bood hem den volgenden ochtend reeds een teekening aan, die ik onder leiding van onzen teekenmeester thuis had gemaakt en die bij een kinderprijsvraag was bekroond geworden met een tekenalbum. Onder die teekening had ik voor deze gelegenheid de volgende regelen gedicht:

„Lieve beste Napoleon”,
 „Ik dacht je was wel oliedom”,
 „Maar ik zag, dat is ja buiten kijf”,
 „Je hebt toch ook wel moed in het lijf”.
 „Daarom kan ik van je houwen”
 „Misschien????? wel later met je trouwen”.

(Sinds dien tijd heb ik, nadat mijn trouwste vriendin me had verraden en men om mijn gedicht gelachen had, mijn lier aan de wilgen gehangen, en plaats ik mijn ontboezemingen alleen nog op St. Nicolaaspakjes voor vriendjes en vriendinnetjes.)

Dat misschien ????? trouwen was pure voorzichtigheid, ik hield nu wel instinctmatig zinnelijk van hem, maar of hij de juiste vader zou zijn voor het gezin, dat ik als moeder hoopte te besturen, daarvan had ik nog geen volkomen zekerheid. Ik geloofde het, hoopte het, maar moest dat nu eerst nog ernstig waarnemen. Toch zou ik hem alles hebben willen geven! Wanneer u nu weet, dat ik als kind bij trouwen uitsluitend dacht aan een gezin vormen, zonder eenig vermoeden, dat daar een sexuele factor bij moest in het spel zijn, dan zult u wel eens zijn, dat juist onze verhouding nu gevaarlijk begon te worden. Familiezin is een trek, die als raseigenschap sterk in me ontwikkeld is, moeder, vader en kinderen, elkaars lief en leed deellende, voor elkaar zorgende, daarop was als kind mijn geheele streven gebaseerd. Leeren, om mijn kinderen later te kunnen helpen, zooals Moeder het mij deed, koken, 't huishouden leeren, om later alles voor man en kinderen te kunnen doen, het was het eenig doel, dat ik beoogde en reeds als heel klein meisje antwoordde ik op de vraag: „wat wil je worden?” „Moeder”.

Na deze catastrofhe was het zinnelijk gevoel, dat bij elk gezond normaal kind in meerdere of min-

dere mate onbewust aanwezig is, ja soms heel lang sluimert, plotseling ontwaakt. De handdrukken bij het begroeten op school werden inniger, de cadeautjes met diep en teeder oogblikken aanvaard en het was maar goed, dat een toevallige omstandigheid spoedig een einde aan ons samenzijn maakte. Na acht dagen kwam hij mij met van aandoening bevende stem vertellen, dat zijn vader in zaken was achteruitgegaan en dat ze zich binnen kort te Antwerpen gingen vestigen. We beloofden elkaar een laatste afscheid op het stille pleintje dicht bij de school, dat van zijn kant bezegeld werd met het traditioneele rose hartje van zeep, waarin een fleschje extract van vergeet-mij-nieten was geborgen, waarvan de kostbare inhoud verduidelijkt werd, door een plakplaatje, een vergeet-mij-nietje, op het fleschje. We beloofden elkaar nooit te zullen vergeten. Van schrijven kon niets komen, dat zagen we wel in. Ik heb nog veertien heele dagen aan hem gedacht en toen, snoode die ik was, vergat ik hem door de afleidende beslommeringen. het studeeren van tooneelstukjes en quatermains, die we weldra op de verjaarpartij van het hoofd ten beste zouden geven. Later werd ik nog eens aan hem herinnerd, toen ik toevallig hoorde, dat hij schilder te Antwerpen was en nog eens veel later terwijl ik mijn jeugdherinneringen opschreef.

SCHOOLBLIJVEN

SCHOOLBLIJVEN! Schoolblijven! . . . het heeft me een *groot* gedeelte van de vreugde mijner kinderjaren gekost, en wanneer ik van natura niet zulk een opgewekten geest bezeten nad, zou het me mijn jeugd geheel vergald hebben. De volgende schets, een ervaring uit mijn kinderjaren, is uitsluitend geschreven met de bedoeling, den lezer diep te overtuigen van de waarheid dezer stelling: elk kind heeft het recht individueel gekend te worden door den onderwijzer, die zoo een groot deel van het kinderleven onder zijne leiding heeft. Al heeft deze niet altijd de middelen beschikbaar om het kind in elk opzicht individueel te behandelen, hij moet door zijn wetenschap van het kind, er voor zorgen, het kind niet individueel te *mishandelen*. Het kind *moet* van staatswege evenzeer beschermd worden tegen een verkeerde leiding van den onderwijzer als tegen den kwakzalver. Een ruime mate van kennis van paedagogie en paedologie (even onmisbaar als andere wetenschappen) moet dan ook wettelijk van den onderwijzer geeischt worden. Wilt U mij tegenwerpen, zooals men mij vaak deed „*goed opvoeden is een gave zoowel voor de ouders als voor de onderwijzers*”, dan wil ik U daarop antwoorden: Juist en een gave, die helaas maar weinigen in groote mate bezitten, . . . maar dan wil ik U tevens vragen: „bedienen we ons in één anderen tak van wetenschap uitsluitend van den begaafde en van het genie? Hebben we niet den professor in

de geneeskunde, den dokter en zijn we niet wettelijk beschermd tegen den kwakzalver? Is de behandeling van de ziel van het kind dan van minder belang dan die van het lichaam?

De aangeboren gave kan tot *genialiteit* leiden in het vak, de verworven kennis tot *bevoegdheid* en die mogen we toch redelijkerwijze verlangen, wijl daardoor vele kinderlevens gelukkiger zullen worden gemaakt, vele zielelevens worden gered. Zeker, ik was een kind met een gevoelig, vurig temperament, misschien was ik wel wat overgevoelig, wat al te vurig . . . maar zoo zijn er velen en toen ik ouder geworden was, ben ik tot de overtuiging gekomen, dat zeer vele kinderen, die minder moed hadden dan ik, om tegen onbillijke straffen op te komen, minder kracht hadden om zich te uiten, daar dan ook nog dieper onder geleden hebben, en . . . helaas nog dagelijks daaronder lijden. (In den tijd dat ik piano-onderwijs heb gegeven, heb ik het geluk gehad het vertrouwen van vele kinderen te winnen; mijn vader's uitgebreide dokterspraktijk bracht me in de gelegenheid tot vele klassen in de maatschappij door te dringen. Deze omstandigheden gevoegd bij mijn aangeboren liefde voor „het kind” hebben me veel omtrent het kind geleerd en tot 't inzicht gebracht, dat er nog *te* veel aan de kinderopvoeding ontbreekt en het verlangen om het lot van het kind te verbeteren is het eenig doel van mijn werken). Juist ook de paedologie is voor den onderwijzer onmisbaar. Het onderwijs toch is uitsluitend berekend, de orde uitsluitend vastgesteld voor het doorsnee-kind, dikwijls krijgt hij leerlingen, die hoewel ze tot de normale *moeten* gerekend worden, ja niet zelden in vele opzichten daarboven uitblinken, toch vaak afwijkingen hebben, die het hun moeilijk maken zich aan te passen. Die gevallen te herkennen en juist te behandelen is een kunst,

die tot op zekere hoogte *kan* geleerd worden en *moet* worden gekend, om het leven van zoogenaamde *moeilijke kinderen* niet tot een hel te maken, door ze met straffen te vervolgen. Dat zulk een vurig, impulsief, zelfstandig, heerschzuchtig kind met de ijzeren hand geregeerd moet worden, dat staat bij mij vast, het zou anders tot ontaarding leiden. Nooit echter mag de onderwijzer één oogenblik uit het oog verliezen, dat zijn ijzeren hand naar evenredigheid liefdevol moet zijn, wil hij het kind geen slachtoffer doen worden van de afwijkingen, die hem buiten zijn toedoen zijn geworden. De natuur *is* niet te veranderen, maar de eigenschappen kunnen in een voortgezette evolutie vervormd worden, men kan door langzame aanpassingen aan de omringende verhoudingen het kind als het ware een tweede natuur geven, de natuur der gewoonte. Door aanhoudend te straffen, kan men het kind ter neer drukken, door „das Streng mit dem Zarten" te vereenigen het kind tot hoogere zedelijke waarde verheffen en dat is toch het hoofddoel van de opvoeding.

De opvoeder moet vóór alles ook bedenken, dat hij geen eischen stellen *mag* aan het kind. Het verschil tusschen den volwassene en het kind bestaat hierin, dat men den volwassene, die redeneeren kan, eischen kan, mag, ja moet stellen tot het naleven van de wetten, die de sociale orde in elk milieu voor zich als noodzakelijk heeft vastgesteld, terwijl het kind, dat van nature impulsief is (en dat is het overgevoelige kind in nog sterkere mate) nog eerst moet worden opgevoed tot het *kunnen* naleven van die wetten. De opvoeder dient bij elk vergrijp van een kind ernstig te overwegen welke verzachtende omstandigheden *kunnen* aangenomen worden zonder nadeel voor het kind in de toekomst, telkens, wanneer hij voor het onvermijdelijke con-

flict komt te staan, tusschen het handhaven van de vastgestelde orde en de moeilijke natuur van het kind; hij moet met groote juistheid kunnen bepalen, waar onmacht en waar onwil in het spel is.

Laat ik nu na deze uitweiding den draad van mijn verhaal hervatten en U uit mijn jeugdherinnering doen zien, wat bij mij tot een mislukte schoolopvoeding heeft geleid. Daarvoor wil ik u eerst even mijn natuur doen kennen, die ik als kind van zelf onvervormd bezat en die voor het kwellende schoolblijven oorzaak was. Ik was zeer bewegeijk, (raseigenschap), impulsief, bevattelijk, zelfstandig, (ik was niet geneigd denkbelden van anderen na te praten, kwam over elke kwestie met een besliste meening voor den dag), ik nam goed waar, (geen kleinigheid ontging me en 'k was nu door mijn impulsiviteit zeer openlijk critisch) heerschzuchtig, alle eigenschappen, die bij uitstek geschikt zijn om de orde in de klasse te verstoren. Ik zag na elke straf weer opnieuw, dat ik verkeerd gehandeld had, maar had geen kracht om met volharding daartegen te strijden. Ik was een van die naturen, waarvan Ovidius (Metamorphosen) reeds gezegd heeft:

aliudque cupido

Mens aliud suadet. Video meliora proboque,
Deteriora sequor. ¹⁾

Bij de verschillende klasseonderwijzers (ressen) moest ik minstens vijf of zes dagen in de week langer of korter schoolblijven. Tijdens de lesuren van het hoofd der school, (paedagoog bij de gratie Gods), liep ik nooit eenige straf op. Mijn natuur begrijpende, overtuigd van mijn onmacht, hield deze mij nu eens geboeid, dan weêr door vriendelijk vermaan in toom. Door het verschil in paedolo-

¹⁾ Begeerte en verstand wijzen verschillende wegen: ik zie wel het goede en stem daarmee in, maar toch volg ik wat minder goed is.

gische en paedagogische bekwaamheid, ontstond nu ook een aanmerkelijk verschil in appreciatie, zoodat het hoofd me als zijn liefste en de klasseonderwijzeres me als haar ondragelijkste en lastigste leerlinge qualificeerde.

Het hoofd stond daar machteloos tegenover, daar de meeste leerkrachten geen bijzondere gave hadden, jong waren en . . . absoluut niet paedagogisch onderlegd waren. Ik *kon* onmogelijk rustig blijven zitten, wanneer mijn aandacht niet gespannen werd gehouden. Ik bleef bijv. een leesles volgen, maar zoodra de onderwijzeres een kind verscheiden malen een zin liet overlezen om den juisten toon te vatten of liet ophouden om een leerlinge de beteekenis van het gelezene te verklaren, die voor mij reeds helder als glas was, ging ik het verhaaltje uitlezen en wanneer daarna de prikkel tot volgen voor mij niet meer bestond, was het met mijn rust gedaan, wat tot gevolg had, dat nu eens *mijn* pennenhouder, dan weer die van mijn buurmeisje op den grond, soms wel ik zelf uit de bank rolde. Wanneer de onderwijzeres een anderen keer een voor mij eenvoudige som opgaf, riep ik zonder het te willen reeds het antwoord over de klasse, voordat de jufvrouw de laatste woorden gezegd had. En hoewel de uitingen van mijn affecten naar de verschillende omstandigheden, verschillende vormen aannamen, ze waren toch altijd een vergriep tegen de orde, waarop telkens weer het onverbiddelijke schoolblijven volgde.

Ik vond schoolblijven vreeselijk en de dagelijkse herhaling, de nederlaag, die ik telkens na mijn strijden leed, deed den prikkel tot den strijd hoe langer hoe zwakker worden; ten slotte beschouwde ik het schoolblijven als het *onvermijdelijke*, treurige gedeelte van den dag. Ik zondigde zoo dikwijls, dat het schoolblijven hoewel het telkens met een

kwartier opklom gewoonlijk toch het maximum van „tot zeven uur” bereikte. Wij gingen helaas op school van negen tot vijf uur, één half uurtje werd ons slechts gegund om het „twaalfuurtje” te nuttigen. Dat kon niet anders omdat we bij het verplicht schoolprogramma, dagelijks anderhalf uur godsdienstonderwijs moesten hebben. Mijn meest onbezorgde uren waren van negen tot half elf bij den godsdienstonderwijzer, die het maar opgegeven had orde te houden bij de meisjes; bij de jongens ging dit veel beter. De meisjes toch toonen zeer weinig belangstelling voor die moeilijke Hebreeuwsche taal en in 't algemeen voor het godsdienstonderwijs, dat voor haar in den regel minder noodzakelijk geacht wordt. Zij zijn door het feit alleen, dat ze kinderen van Joodsche ouders zijn leden van de gezindte, terwijl de jongens dit slechts worden nadat ze op hun dertiende jaar hun belijdenis hebben afgelegd, waarvoor ze veel moeten weten. Het is dus verklaarbaar, dat in deze les mijn lastigheid hoogtijd vierde, temeer daar we den meest ongeschikten onderwijzer hadden. „Cet âge est sans pitié”. Onze onderwijzer had een chronische catarrhe van het neusslijmvlies, die hem vaak een druppel aan den neus bezorgde, waarvoor hij door de gewoonte min of meer gevoelloos was geworden, met het noodlottige gevolg, dat hij hem bij een bijzondere emotie ontglipte, zonder dat hij de afwerende voorzorgen genomen had. Dit wekte ons aller lachlust op. Hierbij kwam voor mij nog de verzwarende omstandigheid, dat ik als kind bijzonder vies van alles was. Ik griezelde gewoon van den man en had niet de minste achting voor hem. Om me tijdens die les eenigszins schadeloos te stellen, bracht ik geregeld snoepgoed mede, dat me van buurpatiënten, tantes en liefhebbende vrienden steeds werd toegestopt. Ik waagde het (in mijn

oogen) takken, boomstammen zoethout te beklui-
ven, ik voelde me gerust, mij zou hij niet aandur-
ven (hij liet me veiligheidshalve altijd begaan), tot
hij op een morgen, misschien na een slapeloozen
nacht, opeens uit zijn slof schoot en vroeg zooals
hij bij de anderen stelselmatig deed „wat snoep je
daar, vooruit hier dat lekkers!” Ik was er bij, ik
was verplicht alles af te geven. Hij proefde dan
altijd zelf een stukje, zeggende: „dat smaakt heel
goed, dat lusten mijn kindertjes ook wel” om de
zondares bang te maken, dat ze het niet terug zou
krijgen. Na de les stelde hij het echter altijd weer
de rechtmatige eigenares ter hand met een verma-
ning. Voor mij was het lekkers echter na zijne aan-
raking voor goed verloren. Na die eene teleurstel-
ling, dacht ik er niet aan het snoepen voortaan te
laten, maar ik zat nu voor de volgende moeilijk-
heid om op te lossen. Ik wilde snoepen en zorgen
dat hij het lekkers niet in handen kreeg. Theore-
tisch had ik er al gauw wat op gevonden, maar op
de practische uitvoering waren de achtjarige vin-
gertjes nog niet getraind. (Ik was kort te voren
op een kinderpartijtje geweest, waar Bamberg had
gegoocheld. Zijn bekende toer „de doos met den
dubbelen bodem”, had me op de idee gebracht).
Op ons traphitje, dat 's avonds haast zusterlijk van
het restje medegenoot en daarbij dus bijzonder ge-
ïntresseerd was, rekende ik als bondgenoot; zij zou
me helpen. Na twee dagen zaten dan ook werkelijk
in mijn verschillende schooljurken zakken met een
tweeden ingang, iets lager dan de hoofdingang.
Wanneer ik dus het „uitspreiden meisje, uitspreiden
meisje” hoorde en ik mijn hand in de opening stak,
zou ik het zakje omkeeren met vorige uitgeschoten
restjes, die ik niet meer lustte en mijn heiligdom
werd dan keurig in het andere zakje bewaard.

Zoo kreeg ieder het zijne en ik nog wat straf-

regels op den koop toe, die ik bij honderden voor hem klaar had: „Ik moet aandachtig zijn onder de les”, „ik mag niet snoepen onder de les” enz. Wanneer er een woord niet juist stond, liet hij zich wel aanleunen, dat ik heusch niet goed verstaan had en ik *kon* het met overtuiging zeggen, omdat ik er werkelijk nooit goed naar luisterde. 's Avonds had ik altijd weêr diep berouw, vond dat ik stout was geweest tegenover „God” en had ik medelijden met den onderwijzer. Gewoonlijk verzocht ik dan bij het nachtgebed, dat ik voor een gedeelte improviseerde of God me wilde helpen voortaan braaf bij den godsdienstonderwijzer te zijn, maar helaas . . . eenmaal weêr voor het feit staande te *kunnen* doen, wat ik wilde, werd ik weêr zoo ondeugend, als het me maar mogelijk was. De arme man wist zelf, dat hij geen orde *kon* houden en was nu wel verstandig genoeg om met mij niet veel te beginnen.

Op een morgen, toen ik op zijn zaligst de kleurenverandering op mijn kleurbal bestudeerde, betrapte hij me in een moedig oogenblik op heeterdaad. Na wildemans passen stond hij plotseling bij mijn bank, terwijl hij anders altijd met voorgenomen kalmte optrad. De angst voor den gevaarlijken droppel bracht me uit mijn evenwicht, ik trok op zijde, haalde wel op het bevel „uitspreiden meisje” het zakje met uitschot voor den dag, maar nam ook een eindje van het andere zakje mede en toen . . . ontdekte hij de fraude.

Dat was voor een eerlijk, vroom man *te* veel. „Jou leelijke bedriegster, jij slecht kind, jou brutale”. De man kon niet op adem komen en ik . . . ik leed alleen onder de smartelijke gedachte, dat hij met zijn bedruppelde hand mijn zak leegputte en hield mijn aandacht meer dan gewoonlijk gespannen om den dreigenden val van den druppel af te weren. Indien het hoofd, wiens minste verwijt me

ongelukkig maakte, me aldus toegesproken had, dan zou ik het niet licht te boven zijn gekomen.

Ik had den dag aardig ingeluid: voordat het openbaar onderwijs begon, had ik het maximum „tot zeven uur schoolblijven” reeds op mijn lijstje van den godsdienstonderwijzer, die . . . anders nooit liet schoolblijven. Ik had nu het moeilijkste achter den rug . . . het strijden. Het niet telkens een kwartier schoolblijven te hooren bevelen maakte me kalm en deed me veel rustiger zijn dan andere dagen. Na schooltijd, op weg naar de strafkamer, riep een van mijn zusjes me nog even toe: „Ma is er.” Schrik en teleurstelling grepen me aan, ik was overtuigd, dat *deze* straf niet als gewoonlijk wanneer Moeder ons zelf kwam halen, op een anderen dag verschoven zou worden, daarvoor had ik te erg gezondigd en het hoofd kon den leeraar geen toestemming vragen daar *deze* niet aanwezig was. (Ik begreep toen niet, dat onze hoofdonderwijzer onbeperkt gezag had, dat had hij trouwens nooit laten blijken).

Moeder had de gewoonte één middag in de week inkoopen voor het huishouden en de kinderen te doen. In vele winkels, o.a. Kundert, de Vlijt, kregen de klanten lekkers en aardigheden voor de kinderen. Met zakjes, doosjes met pepermunten, merkboekjes, proeffleschjes odeur en eau-de-cologne enz. enz. werd Moeder dan overladen en ze kwam ons daarna van school halen om ons met die heerlijkheden te verrassen. Ik bereikte wel nooit het bezit van het volle aandeel zooals de anderen, daar Moeder toch het schoolblijven moest afkeuren al werd het verschoven, maar . . . die middagen waren voor mij niet te beschrijven prettig. Dien bewusten middag werden mijn zusjes in de wachtkamer geroepen, waar het hoofd en Moeder beiden aanwezig waren om te vertellen, wat er met me

voorgevallen was. Ze wilden me niet verraden, ze geloofden dat ik ondeugend geweest was, dat ik had gelachen onder de les, ze geloofden . . . nu ja ze geloofden zooveel, dat het hoofd, die mij door en door kende (en echt veel schik in me had) zei: „haal de booswicht maar eens naar beneden, zij kan zelf het beste zeker weten.” Ik vertelde onder beven en angsten, hetgeen ik misdreven had en toen ik als slot huilende uitriep en „nu is al mijn lekkers weg”, verloren het hoofd en Moeder even de zelfbeheersching en proestten van het lachen, wat het hoofd, handig als altijd, dadelijk onderbrak door te bevelen „vooruit maak dat je wegkomt, ik wil je niet meer zien, ga je manteltje halen en ga met Ma mede, ik kan je Ma niet voor niets laten komen, ik vind je wel weer!”

Door mijn laatste uitbarsting begrepen zij beiden, dat ik het *werkelijke* kwaad dat ik bedreven had niet voelde en in hoofdzaak verdriet had over het gemis van mijn vrijheid en van het lekkers. Ze vonden me toen geen boosdoenster, de omstandigheden hadden het in de hand gewerkt mijn lusten onbetuigd bot te vieren, mijn weinige zelfbeheersching, zelfstandigheid, slimheid stonden tegenover verkeerd gezag. Zij beiden, die me intens kenden wisten maar al te goed, dat ik na het minste zelfverwijt van hen, zielsbedroefd kon zijn, dat dan geen lekkers of beloven het verdriet konden stillen, maar ik alleen door redeneering of vergeving van hun kant tot kalmte was te brengen. Moeder vond me toen leuk en bij het naar huis gaan voelde ik boven alles, dat ze me lief had, dat was voor mij „het hoogste”.

Ik kreeg dien middag als altijd de noodige schoolbehoeften en nog meer zelfs.

Gelukkig stapte ik naar huis, in het bezit van een nieuwen schuifkoker met twee gouden griffels, een nieuw stuk vlek, een driegaatjes- en een kroon-

tjespen plus de legitieme portie Engelsche peper-
muntjes, suikerpepermuntjes, monsterklosjes garen
enz. enz. en . . . gearmd met *Ma*, die telkens zoo
liefdevol bestraffend zei: „Neen, kijk me maar niet
zoo vroolijk aan, *stout* kind.” . . .

(Het was de eenige keer, dat ik er zoo goed ben
afgekomen!)

VI

ST. NICOLAAS

ONDER meerdere geneugten mijner jeugd waren mijn verjaardag, de verjaarpartij van het Hoofd der school, het kinderbal in het „Park” *ideale* . . . St. Nicolaas echter, die gelukkige tijd, was wel het toppunt. St. Nicolaastijd waarin je, al van je zesde jaar, zelf *mocht* beschikken, zelf *mocht* geven en niet geven, iets *mocht* geheimhouden tegenover menschen die boven je stonden, kortom een tijd, waarin je . . . *mocht*, waarin je een persoonlijkheid waart . . . hij was onuitsprekelijk prettig voor een zelfstandig kind als ik was. Ik had nog maar drie jaar dat genot innig gewaardeerd en . . . plotseling werd het me ontnomen.

Toen ik veertien dagen vóór St. Nicolaas uit school kwam, wachtte Moeder me bij de deur af. Heel geheimzinnig doende, nam ze me onder den arm, en fluisterde (om het effect te verhoogen) me in het oor „ik heb vanmiddag een mooie doos papier gekocht, die je de klassejuffrouw den dag van strooiavond mag geven, je . . . maar zonder haar te laten verder spreken, riep ik hartstochtelijk uit: „Nee Maatje, dat *hoef* ik niet, dat *doe* ik niet, dat *wil* ik niet, dat *kan* ik niet” en barstte in huilen uit; waarop Moeder onmiddellijk beval: „kalm, wat *ik* wil, dat *hoef* je, dat *kun* je, dat *zul* je doen.”

Moeder was voor hare kinderen streng en . . . teeder, zorgzaam . . . en ze liet ze veel vrijheid, hield daarbij rekening met ieders neigingen en bij mij vooral met mijne neiging *geheel* zelfstandig te willen handelen, wat toch niet toelaatbaar is bij

jonge kinderen, aangezien er een grens moet zijn. Het was haar gebleken, dat er voor mij geen tus-schenweg te volgen viel; men was mij *de baas* of ik den ander en het eerste was voor mijn opvoeders noodzakelijk.

De slag was gevallen. Ik kende Moeders gedecideerdheid tegenover mij maar al te goed, en sprak *haar* daarom zelden tegen, maar dezen keer was ik, in het besef van mijn volle vrijheid zijnde, bij het idee een handeling te moeten doen volkomen in strijd met mijn gemoed, door zulk een angst aangegrepen geworden, dat ik die uitbarsting niet had *kunnen* voorkomen. Getroffen door mijn heftigheid, vroeg ze me, nadat ik van de *eerste* huilbui bekomen was, wat ik daar dan wel op tegen had, waarop ik het volgende vertelde: Bertha L. had verleden jaar de juffrouw een cadeautje gegeven *op school*, waarvoor de juffrouw haar met een kus had bedankt. Dadelijk had ik den eersten steen op Bertha geworpen. Nadat ze zei, dat ze het zelf heel onplezierig had gevonden om te moeten uitsteken boven de andere kinderen, die niets geven konden, heb ik haar beklagd. Als verontschuldiging had ze aangevoerd: „Mama heeft het gewild” en toen had ik ten aanhooren van alle kinderen uitgeroepen: „*Mijn Ma* zou zoo iets niet verlangen”. Mijn rechtvaardigheidsgevoel was gekwetst geworden, wat u door het volgende begrijpelijk zal zijn.

Er bestonden in dien tijd maar twee Joodsche sectescholen met evenredig schoolgeld, waar de meest gegoede vromen en de minder bedeelden samentroffen; de kinderen van ouders, die niets konden betalen, gingen op de openbare scholen; voor hen *uitsluitend* bestonden daarnaast godsdienstige armenscholen.

Moeder zelf had ons altijd als plicht voor oogen gehouden, met elkaar om te gaan als kinderen van

ééne groote familie; we mochten bij de armste kinderen van de klas op Zaterdag thuis gaan spelen. Ik voelde het als een groot onrecht, wanneer iemand afbreuk deed aan onze werkelijk bestaande solidariteit.

Tegenover een van mijn zusjes zou Moeder na het gehoorde stellig haar bevel hebben ingetrokken, tegenover mij bleef haar besluit gehandhaafd.

Nu was ik als kind zeer zwaartillend, ik zag sterk op tegen een taak, die ik in strijd met mijn gemoed vervullen moest en leefde bezorgd, gedrukt, verdiepte me in abstracte overpeinzingen, totdat de zaak was afgelopen.

Dat zulk een stemming volgen zou, wist Moeder bij ervaring. Ze kwam daardoor telkens opnieuw tot de overtuiging, dat ik onder *dwang* toegaf, maar dat ik mijn zelfstandigheid allerminst had prijsgegeven. Ze nam dat met gemengde gevoelens waar, omdat ze hier een goeden en een slechten factor vereenigd vond, zelfstandigheid zoo noodig — en niet gelaten *kunnen* zwichten voor een anders meening.

Verbaasd was Moeder, dat ik dezen keer na twee dagen, heel opgewekt en tevreden naar school stapte. Ze meende eindelijk het pleit gewonnen te hebben, ze had geen reden te veronderstellen, dat ik (wat ik nog nooit gedaan had) dezen keer ook *haar* bevel had trachten te ontduiken. Mijn oogenschijnlijk berusten toch was het gevolg van mijn verregaande doorzettendheid en durf.

Toen we daags na dit gesprek, in het vrije half uurtje op school bijeen waren, zei ik heel nuchter weg tot mijn klasgenooten: „Heerlijk hè, het is haast strooiavond”. . . „Wat geven jullie, jufvrouw B.?” vroeg ik daarna, als de meest gewone zaak. (Ik moest de vragen handig stellen, want ik wilde Moeders verbod niet overtreden; ik *mocht*

niet vertellen, dat ik wat geven zou, omdat het voor de juffrouw eene verrassing moest blijven. (Moeder had beoogd, de juffrouw een bewijs van erkentelijkheid te geven, voor de zorgen, die ze aan me besteedde; ze had over de gevolgen niet nagedacht.) „Niets, natuurlijk” was het bijna algemeene antwoord. Het eene meisje voerde aan, dat haar vader al drie maanden in het gasthuis lag en ze daarom geen zakgeld kreeg; een ander zei, dat ze haar spaarpot juist geledigd had om nieuwe schoenen te koopen; een derde zocht weer een andere uitvlucht tot het bedekken van hare armoede en de meer gegoede kinderen waren na het gebeurde van het vorige jaar het geheel met me eens. niet te willen uitsteken.

„Och kom”, bracht ik in het midden, „een ieder kan toch wat van zich zelf afstaan. Iets voor haar te willen *missen*, zal de Juffrouw juist heel aardig vinden,” animeerde ik. „Ans, jij, b.v., geeft je schotsch potlood, waarmee juf zoo graag schrijft, je kunt van mij dan wel een gewoon potlood in de plaats krijgen, ik heb er twee! (Om lief voor het kind te zijn, zei de juffrouw altijd wanneer ze het potlood van haar leende: ik vind het toch zóó prettig op die mooie kleuren te kijken.) Toos, jij kunt zoo keurig haken, maak een klein kleedje voor onder het glas van Juf. (De onderwijzeres dronk melk tijdens de lesuren), en Rie, o, dat is echt leuk, knip jij een blad uit, (ze kon bepaald artistiek figuren uit een vel papier knippen).” Zoo had ik den vorigen avond voor een ieder wat bedacht; die bemiddeld waren, konden dan een cadeautje koopen. Verder maakte ik ze er enthousiast voor, door ze voor te stellen *alles* (het *we* moest ik opzettelijk vermijden) den dag van strooiavond op de bank te zetten voor dat Juf op school kwam, en ieder een versje er bij te doen. Een van de meisjes begon even over een

pak, maar ik overschreeuwde haar dadelijk, omdat ik in een pak niet mee *kon* doen. „En wat geef jij?” vroegen ze haast uit één mond. „O, ik zal wel zien, Ma gaat het wel voor me koopen.” Ik had den anderen natuurlijk al het mogelijke, behalve een doos papier aangeraden en stelde me volkomen gerust, ik zou Moeders bevel opvolgen en de juffrouw en alle kinderen zouden bevredigd worden; ze zou van allemaal evenveel houden.

We brachten gezellige vrije halve uren door. We bedachten de grappigste versjes en waren onder de les allen even braaf; ik was voor *mijn* doen zeldzaam volgzzaam.

Mijn gewone onrustigheid werd afgeleid door het denken op dat ééne punt, *de juffrouw niet alleen wat behoeven te geven*. Ik was in tegenstelling met anders, twee dagen na Moeders opdracht een waar vroolijk Fransje. Dientengevolge zei ze tot Vader, dat ze nu vertrouwen had, dat ik naar mate ik ouder werd, al meer en meer zou gaan inzien, dat men onder zekere omstandigheden zwichten moest en . . . dat men respect voor een anders meening dient te hebben; daarom besloot ze met Vader tot het volgende: ze kwam den dag voor strooiavond met uitgestoken hand naar me toe en zei: zoo, nu ben ik tevreden geweest, je hebt je goed gedragen, daardoor ben ik er zeker van, dat je me begrepen hebt, je behoeft de juffrouw morgen het cadeautje niet te geven, ik heb het al naar Annie (een nichtje van me) naar Antwerpen gezonden.

Ik ontstelde hevig, nu wist ik er heelemaal niet meer uit te komen.

Door zooveel adeldom des harten tegenover *mijn* gedrag, zag ik bovendien opeens in, dat ik gemeen gedaan had, ik had *Ma* bedrogen.

Dezen keer durfde ik zelfs mijn streek *haar* niet te bekennen. Als een opgejaagd dier naar zijn hol,

vluchtte ik van angst naar mijn kamer en kroop laf in bed, ik vluchtte als het ware mijn zielstoestand in, gaf me over aan wat komen zou en had diep zelfverwijt tegenover Moeder.

Toen men mij kwam zoeken, wendde ik snik-kende kiespijn voor. Ik leed heel erg. De gedachte Moeders achting te zullen verliezen, bracht me tot wanhoop. ik had tot nu toe altijd eerlijk tegenover haar gestaan. Waarschijnlijk als reactie op mijn te ver gedreven moed, volgde die moreele zwakheid, ik durfde niets meer, ik zou iedereen ontwijken, Ma, de schoolkinderen, den hoofdonderwijzer en altijd maar huilen, snikken . . . ten slotte overviel me na zenuwuitputting de slaap. Den volgenden morgen sloop ik als een dievegge naar school. (Moeder was zwak en gebruikte het eerste ontbijt niet met ons mede). Zooals gewoonlijk stond de hoofdonderwijzer in de gang bij het aangaan van de school om zijn troepen te inspecteren. Hem ontging niets; hij ontdekte dadelijk mijn dik gezwollen oogleden en hij riep onthutst uit: „mijn hemel, hoe heb ik het nu, wat is er met jou gebeurd?” (Ik hilde bijna nooit).

Ik geloof niet, dat iemand anders dan hij me tot bekentenis gebracht zou hebben. Hij zag de zaken anders in dan ik, kalmeerde me, door op een voor mij begrijpelijke wijze te zeggen, dat ik Moeder niet bedrogen had in den waren zin des woords. Bedriegen mocht ik *nooit*, maar ik had in dit geval een *niet goed* middel aangewend, om een *goed doel* te bereiken. Bedriegen om *voordeel* te behalen, dat was *heel* slecht. Toen ik ouder was, zag ik dan ook zelf in, dat ik onbewust van deze premisse was uitgegaan; dat ik dan ook niet zielsbedroefd was, omdat ik zoo stout was geweest (ik had tegenover anderen wel veel erger stoutheden begaan, zonder het minste berouw) maar

omdat ik zelfverwijt voelde als gevolg van een onbewuste vereering voor Moeder; ik had het gevoel van berouw tegenover gepleegde heiligschennis. Mijn oprechte tranen waren de oorzaak, dat het Hoofd van de school me vergiffenis schonk. Hij vond, dat ik nu al een zware straf had ondergaan door den angst hoe het loopen zou en de wanhoop over het zelfverwijt.

Hij zou bij Moeder mijn voorspraak zijn en zorgen, dat alles weêr goed in orde kwam, maar dan moest ik van nu af aan (voor de zooveelste maal) plechtig beloven een ieder die boven me stond, blindelings te volgen. Na zijn laatste woorden: ga nu naar de klas, pas braaf op, ik zal *van morgen* nog naar Ma gaan, sloeg ik spontaan mijn armpjes om zijn hals en kuste hem hartelijk. . . iets, wat ik tot nu toe nooit iemand anders gedaan had, dan Moeder en het kindermisje.

„Hij was mijn redder in de vertwijfeling geweest.”

Nog net voor het vrije uurtje begon, riep hij mij apart en zei: Mama heeft me verzocht, je te zeggen, dat ze vanmiddag een mooie doos papier gaat koopen, die je morgenochtend tegelijk met de andere kinderen de juffrouw moogt geven.

„Ik geef een doos papier”, riep ik jubelend naar binnen, „zullen we toch maar een pak maken, dat is eigenlijk aardiger”, waarmede allen instemden.

Toen ik thuis kwam, vroeg ik Moeder excuus en bedankte haar hartelijk en daarna . . . God.

Ik heb Moeders bevelen nooit meer *ontdoken*. Mijn zelfstandigheid is, ondanks de vele moeite, die Moeder er voor heeft aangewend, eerst juist begrensd geworden, toen mijn verstand gerijpt was. Het was zeer goed gezien, mij de verkeerde

uitingen daarvan te beletten, maar minder juist, dat ze zooals de moeders gewoonlijk doen, over mijn fouten in zorg leefde. De ervaring heeft me geleerd, dat dergelijke defecten bij kinderen zich later weêr goed herstellen. Ik zou dus allen moeders willen raden:

„Overdrijft uwe zorgen niet, veel drijft over.”

VII

VRIJDAG

WELK ideaal instituut de mensch ooit zal bereiken te scheppen voor „het kind” waag ik zelfs niet bij benadering vast te stellen, maar wel durf ik voor zeker aannemen, dat het kind nooit het hoogste geluk zal ondervinden zonder het gezinsleven. Door mededeelingen van velen, alsmede door de jeugdherinnering, die ik hier ga opschrijven, kan ik u de juistheid van mijn stelling bewijzen. In geen denkbare maatschappelijke instelling is het mogelijk de sensaties te ondergaan, die *wij*, kinderen uit een vroom, joodsch gezin, stelselmatig op de Vrijdagen hebben beleefd.

Met het oog op het voorschrift, dat geen werkzaamheden meer mochten verricht worden na den aanvang van den Sabbath, welke afhangt van het ondergaan van de zon en dus in tijd verschilt, was onze wekelijksche vrije middag op Vrijdag vastgesteld. We gingen dan van negen uur tot twee uur op school en gebruikten daar als gewoonlijk het twaalf uurtje. Daarna begon de feestvreugde, die voor de meer gehoorzame zusjes vaak gelukzaligheid werd. (Mij ontging door straf nog vaak de roes.) We vonden den Zaterdag lang zoo prettig niet, omdat we dan vrijwel tot „niets doen” gedoemd waren; we konden dan geen flinke wandeling maken, omdat we niet buiten de „Poorten” mochten gaan. We mochten zelfs niet met den poppenwagen rijden, geen schaar in handen hebben, niet schrijven, en . . . zooals ledige handen altijd tot gevolg hebben bij kinderen zooals ik, was de Zater-

dag „mijn jour” van stout zijn, met de straffen, die daaruit voortkwamen. Maar Vrijdag! . . . Vrijdag! . . . Bij het in de gedachte komen van het woord, voel ik nog „de in-den-zevend-en-hemel-stemming” waarin ik me toen bevond. Om onzen Vrijdag juist te kunnen beschrijven, *moet* je hem zelve hebben doorleefd.

Nadat we Vrijdagmiddag na thuiskomst de noodige wasscherij en opknapperij ondergaan hadden, werden door Moeder onze weekgedragingen en vorderingen nagegaan en naar verhouding beloond of gestraft. (Gelukkig dat voor mij de vorderingen meestal veel konden goed maken, maar missen moest ik toch altijd wat.)

Daarna togen we met ons vijven, Moeder en de vier kinderen, geregeld naar de Oudemanhuispoort, om, elke hygiëne ten spot, ieder een boek te gaan uitkiezen, waarmede we ons Vrijdagavond en Zaterdag zouden vermaken. Dat er eens een blad aan mankeerde, of over sommige bladen een inktpot was gerold, waardoor ze onleesbaar waren, deed aan onze vreugde over het bezit niets af als de omslag „onze speciale vrijdagmiddagplank” maar niet ontsierde. Voor Moeder was de hoofdinhoud . . . alles. Ik zie nog de blikken van verstandhouding, kan me nog het gevoel van de bedekte kneepjes in de armen voorstellen, waarmede mijn zusjes het „*jij* mag het *mijne* het eerst lezen of het mag op *jouw* plank staan” lieten vergezeld gaan, als ik met een verdrietig gezicht bij het boekenstalletje stond, treurende om het dan waarlijk verdiende „geen te mogen hebben”. (Zusjes hebben altijd veel medelijden met het gestrafte kind, tenzij ze zelf slachtoffer van de stoutheid zijn geworden, en dan gewoonlijk leedvermaak hebben). Toch huilde ik nooit, als Moeder me gestraft had, en trachtte, optimiste als ik ben, dan van de Oude-

manhuispoort nog te genieten, wat er van te genieten viel. Een enkelen keer kreeg ik, nadat ik stout was geweest *wel* een boek, maar dan moest het door zijn inhoud dienst doen als een vergulde pil ter genezing van het kwaad, dat ik had bedreven. Zoo herinner ik me, dat ik op mijn zesde jaar, maanden lang het „Paulientje met de zwavelstokjes” diep, onder in mijn kast, verborgen had, omdat het griezelige hoopje asch me verontrustte (ik had lijm willen week maken en daarbij lucifers aangestoken, wat ons ten strengste verboden was en had me niet gebrand. Moeder wilde me nu de mogelijke ernstige gevolgen aanschouwelijk maken). Na onze geestelijke sport in de Oudemanhuispoort te hebben voorbereid gingen we naar huis en kregen dan in tegenstelling van andere dagen. (wanneer we met het oog op de vele lessen en het huiswerk heel vroeg met Moeder aten) koffie met gebak of biscuits. Op Vrijdagavond aten we eerst om half zeven, om met Vader samen te eten en de Sabbathceremoniën te verrichten. Neen, waarlijk niet, de fijnste tegenwoordige afternoon tea, kan bij die koffiefuif niet halen. Helaas, iedere medaille heeft haar keerzijde. Zoo volgde de Zaterdag juist op den Vrijdag. Na de koffietractatie moesten ons vlechtjes ingelegd worden, om Zaterdags onzen haardos op zijn weelderigst te kunnen toonen aan familie en kennissen, een coquetterie, moederliefde vergeeflijk. Ons hulpje, hoe ook geëfend, kon daarbij geweldig aan de haren trekken. Gewoonlijk begon ze bij mij hare operatie op de kinderkamer om ze drie verdiepingen lager bij de straatdeur te eindigen, nadat Moeder me door een fikschen klap verder protesteeren onmogelijk had gemaakt, daar ik me uit vrees voor erger maar overgaf. Daarna was elk leed geleden en begon de verrukking. . . . ik mocht Moeder helpen dekken en

de kamer feestelijk maken. Als een éénig bestaand heiligdom droeg ik met beide handjes den zilveren wijnbeker, erfstuk van Overgrootvader, van de kast naar de tafel. Zijne inscriptie luidende: „door een dankbare patiënte den Weled. Zeergel. Heer Dr. N. N. aangeboden, aan wien ik naast God mijn herstel te danken heb”, deed me Overgrootvader een koning wanen. Eigenlijk vond ik me te profaan om den beker aan te raken, ik waschte dan ook mijn handjes eens zoo helder als gewoonlijk voor deze plechtigheid. Grootvader *naast* God! Een overgrootvader, die in goedheid en knapheid op „God” volgde en dan die mooi gepoetste glimmende beker hij was toch zoo heel iets anders dan mijn tinnen melkkroes op school; hij schitterde zoo prachtig op het blank heldere damasten tafelkleed, dat hel licht beschenen werd, door de midden- en zijlampen met hare glinsterende kristallen hangertjes, alle uitsluitend ter eere den Sabbath ontstoken. Welk kind zou *daarbij* niet in extase zijn geraakt? Terwijl wij door de week als de meest eenvoudige burgers middagmaalden, concentreerde op Vrijdagavond onze luxe zich op een keur van lekkere gerechten en ik was een lekkerbek. Het wit granieten doordeweeksservies werd vervangen door het blauwe porceleinen met de mooie toepasselijke medaillons en randteekeningen, die, ons, kinderen, steeds weer opnieuw een reeks opmerkingen en bewonderingen ontlokten. Terwijl door de week de karaf met ganzenwijn, de waterglazen en het mosterdstelletje de eenige variatie op tafel aanbrachten, deden *nu* de wijnflesch met echten wijn in den antiek zilveren bak en de geslepen wijnglazen en messenleggers, alles uit vroegere tijden, het hunne ter opluistering van het geheel. Ook de ceremoniën vonden we zalig. Het kleedje, waardoor de verplichte gevlochten brooden (waarvan Moe-

der 's middags reeds een gedeelte van het deeg door het zeggen van een gebed gewijd had) beschermd werden en dat door een der kinderen zelf gehaakt was, met inwerking van de Hebreeuwsche letters, vormende het „heiligt den Sabbath” waarop het bewuste kind niet weinig prat ging, bracht met zijn feestelijk gekleurde strikjes op de hoeken, ook zijn vroolijkheid aan.

Moeder stak een half uur voor dat de Sabbath intrad alle lichten aan, waarbij ze alweêr het gebruikelijke gebed zei, en ik, die Moeder op de hielen volgde, onverstaanbare klanken prevelde, totdat ik ouder geworden, het gebed zelf kende; maar toen voelde ik me niet gewichtiger. Daar Vader eerst om half zeven thuiskwam, werd de feestwijn ter inwijding van den Sabbath om half zeven, vóór het diner begon, rondgediend. (Elk Joodsch lid uit het gezin, dronk daar een slokje van mede uit den zilveren Sabbathbeker). Dan schonk vader langzaam den zoeten wijn in, speciaal voor de gelegenheid in Palestina geproduceerd en deed hierbij een kort gebed. De plechtige woorden, het tintelen van het gele vocht in den schitterenden beker, het heerlijke aroma, dat er uit opsteeg, het vooruitzicht aanstonds ook te mogen proeven, ze brachten me in een sprookjeswereld. Stout was ik toch, zelfs in de sprookjeswereld, want ik herinner me nog heel goed, dat ik de letters, waarbij vader, mijn broer en het keukenmeisje uit den beker dronken, goed in den kijker hield, om dan op mijne beurt mijn lippen elders te plaatsen. Wat betreft vader en mijn broer om de tabakslucht en het keukenmeisje. . . . Neen! „Van de dooden niets dan goeds.” (Op één na de jongste zijnde, behoorde ik vanzelf tot de achterhoede der gewijde troepen). Na ons Lucullusmaal kwam de dokter, zoowel in werkelijken als in figuurlijken zin, aan het woord.

We moesten een poos heel rustig blijven zitten, ter bevordering van de digestie en hij hield ons daarbij bezig door het vertellen van door anderen en door hemzelf gefantaseerde verhaaltjes, vertellingen uit de Mythologie, het vragen naar onze opgedane kennis, waarbij we het allemaal even prettig vonden op gegeven momenten uit te blinken en vaders goedkeuring te ontvangen, we vonden hem zoo *knap*, hij wist nu letterlijk *alles!* Daarna ging vader zijn avondvisites maken en nam moeder een gedeelte van het Vrijdagavondprogramma over. In haar grooten stoel gezeten, aan weêrszijden geflankeerd door een kind en twee op voetenbankjes aan haar schoot, begon ze met haar heldere, toch vriendelijke stem ons de wekelijksche aflevering van het toen verschijnende tijdschrift „Le Musée du jeune âge” voor te lezen, zoo noodig te vertalen en de illustraties te verklaren. Ze wist alles zoo begrijpelijk te maken, dat de kleintjes, die nog heelemaal geen Fransch hadden geleerd, heele verhaaltjes uit het hoofd konden opzeggen. Ze goot het ons in. In de oogenblikken van mijn hoogste geluk kwam soms plotseling de smartvolle gedachte bij me op, dat Ma en Pa eens *moesten* sterven, dan drong ik in mijn angst tegen Moeder op, om haar als het ware het heengaan te beletten. Moeder begreep niet . . . en haar streng „ga recht op zitten” bracht me als een koude douche weer tot gezond denkleven terug. Van *Ma* was het lieve zoo lief en het harde zoo hard voor mij. Terwijl Moeder ons bezig hield, werden door het dienstmeisje op tafel, waar den geheelen avond een wit tafelkleed bleef liggen, de verschillende fruitsoorten op kristallen bakjes, ja eigenlijk gezegd „ten toon gespreid” voor ons kinderen, daar we er nog maar weinig van mochten hebben en mijn vreugde over den aanblik er van maakte het „gezien is zoo goed als gehad” tot waarheid.

Mijn stille berusting was vrijwel zeker het gevolg van het feit, dat ik dan *heel* verzadigd was. Zoo langzamerhand was het dan negen uur geworden en voor dat we thee gingen drinken en fruit eten, waarmede we altijd wachtten tot Vader terug kwam, maakten we onder aanvoering van mijn veel ouderen broer, marschen door de suite en de gang, waarbij we marsch- en volksliederen zongen, deze lichaamsbewegingen waren de voor ons *toen onbewuste* „vrije ordeoefeningen”.

Mijn broer bracht als waardig lid van een Joodsch gezin de Vrijdagavonden geheel in den familiekring door, wat ik ook heel prettig vond. Tijdens het theedrinken gingen we dan naar eigen keuze schaak- of damspelen en ook wel lezen. Daar voor de kinderen de Zaterdag een lange rustdag was, waarop het moeilijk was hen werkelijk rustig te houden, mochten wij Zaterdagmorgen lang blijven slapen en om dat te kunnen, bleven we Vrijdagavond tot tien uur op. Wanneer het klokje van tien sloeg, ging ik hoogst voldaan en dankbaar naar bed. Ik maakte het geïmproviseerde gedeelte van het nachtgebed eens zoo lang als anders en doorkruide het met dankzeggingen en beloften voor vorderingen en *heel* zoet zijn de volgende week, beloften, die ik gewoonlijk den volgenden middag met, zooals de term luidt, het uitgaan van den Sabbath . . . mede liet uitgaan.

VIII

EEN WANHOPIGE NACHT

MIJN eerste liefde had bij mij toch eenige verandering teweeggebracht op sexueel gebied, ik beschouwde mijn schooljongens, broertjes van vriendinnen, kortom elken opgeschoten jongen, waarmede ik in aanraking kwam anders dan vroeger en waardeerde de verkregen hulde nu in hoofdzaak naar de persoonlijkheid, die ze me gaf. Moeder, die mijn gedrag ten opzichte van de schooljongens door en door kende en van mijn kuischheid overtuigd was, liet me veel vrijheid, waarvan ik een enkelen keer toch nog profiteerde „tot op het kantje af” (ik zou mijn meisje van twaalf tot zestien jaren minder vrijheid geven, bij ervaring wetende, dat een gezond kind op dien leeftijd bijzonder vatbaar is om getroffen te worden „door dat eene onverklaarbare” en nog niet in staat is, elk nadeelig gevolg van onbeteugelden hartstocht te overzien.) Op de kinderspeelplaatsen van Artis, den Parktuin enz. kwamen we in kennis met vele jongens, die overigens in geen enkele vriendschapsbetrekking tot ons stonden, onze gezamenlijke kinderjuffrouwen hadden daar ook onderlingen omgang, waardoor ze Moeder op de hoogte konden brengen met wie we speelden. Door het veelvuldige bezoek op die speelplaatsen waren we ook bekend bij vele jongens, die ons beleefd groetten, ofschoon we elkaar nooit gesproken hadden, ja elkaars namen niet wisten. In de vacantie was ik nog veel meer op die tuinen aangewezen omdat mijn ouders, nadat ik heimwee gehad had, me eenige jaren niet buiten de stad uit logeeren

wilden sturen. Ze namen telkens proeven in de stad, maar de resultaten waren niet zoo bevredigend, dat ze het er weer op durfden wagen. Ik was nu dertien jaren oud, alle kinderen gingen naar buiten, terwijl ik alleen moest thuis blijven, wat ik, ofschoon ik het wel saai vond, toch nog verkoos boven uit logeeren te gaan. Ter vergoeding mocht ik 's avonds langer op blijven, eigenlijk zoo een beetje het leven van de groote menschen medeleven. Moeder zorgde wel voor de noodige rust. Op een avond toen moeder hoofdpijn had, zou ik met Vader alleen uitgaan en daar hij niet vrij was voor na het spreekuur, werd ik om van de lucht te genieten, al vast vooraf naar het Vondelpark gestuurd, met de afspraak Vader om acht uur voor het Paviljoen te ontmoeten. Het avontuurtje dat ik toen beleefd heb en alleen mijn oudste zusje, als hartsvriendin verteld heb zal ik hier laten volgen.

Hij had het me nog net kunnen toeroepen, toen ik overijld afscheid moest nemen, omdat vader in het gezicht kwam:

„Morgenmiddag om drie uur precies bij den tweeden esschenboom in het dwarslaantje achter de derde groote laan!”

Stumper die ik was! Precies bij den tweeden esschenboom . . . met *mij*, afspraak met *mij* die geen esch van een wilg, geen wilg van een beuk, geen beuk van een eik kon onderscheiden!

Moedeloos, vernietigd liep ik naast vader, die me met bezorgde teederheid gadesloeg. Mijn plantkundeboekje eens raadplegen? Dit wist ik wel: er waren kastanjes, beuken, eiken, wilgen, populieren, esschen, zelfs uitheemsche boomen in het Vondelpark, maar hoe zou ik over een oppervlakte van zoo vele hectaren zonder eenig plantkundig onderscheidingsvermogen mijn tweeden esschenboom in het dwarslaantje achter de derde groote laan ooit vinden?

Esschenboom, hoe zag *die* er uit? Dwarslaantje, welke laan doorsneed het? Derde groote laan. Van welken kant geteld? Vragen, die als kleuren in een kaleidoskoop door mijn verhit brein warrelden.

Thuis maar dadelijk mijn verklarend woordenboek opslaan. Koenen, den definitiegever bij uitnemendheid. Wat had hij mij al niet vaak bij mijn taalwerk terzijde gestaan!

Pag. 196 daar stond het:

Esch (loofboomen) m. — esschen.

Hadden ze het dan allemaal op mij gemunt?

Heel uitvoerige verklaringen bij sommige woorden, bij mijn esch. . . een tergend niets!

Zoo jong en nu reeds slachtoffer van mijne onvolledige opvoeding. . . neen eigen schuld, en die foltert het meest! Moeder had wel heele vrije middagen aan wandelingen met ons besteed, had daarbij al haar plantenkennis ten beste gegeven, maar ik levenslustig, dartel kind, had gestoeid met de andere zusjes, gesprongen, genoten zonder eenige kennis in me op te nemen. Ik had de natuur op *mijn* manier liefgehad, (als onbewust gevolg daarvan was ik een flink blozend meisje van dertien jaren). Maar mijn bewuste straf: hem verliezen voor eeuwig!!

Ik zou het hem schrijven, bekennen, het moet, het mocht zijn liefde niet dooden.

Beste Kees,

Lieve Kees, ik *ken* geen esch, beste Kees.

Wie Kees, wat Kees, welke Kees, waar woonde Kees?

Ik kon het met de hand op het hart verklaren, ik had hem vanavond toevallig voor het eerst gesproken, op dat zalige plekje in het Vondelpark!

(Zalige plekje, mij niet bekend, dat het juist was

tweede esschenboom in het dwarslaantje achter de derde groote laan.)

We kenden elkaar *niet* en toch zoo goed! Drie concerten in het Paleis voor Volksvlucht tegenover elkaar gezeten, beiden *niets gehoord*, alleen gezien? Twee dioramavoorstellingen bij Van Lier samen bijgewoond, beiden *niets gezien*, alleen gedacht!

Zou mijn domheid nu alles te niet doen? O, was ik maar groot, ik zou een advertentie in het „Handelsblad” plaatsen, (hij was dol op de courant, dat en nog een en ander had hij mij toch nog verteld).

Kees, ik ken geen esch, komen onmogelijk, ik heb je lief!!!! Maar nu . . . het geld? En hoe moest het naar het bureau komen? Zelf brengen voor niets ter wereld! Een ander . . . neen dat begreep ik wel. . . daartoe zou niemand zich leenen!

Telkens maakte ik een nieuw plannetje, waarvan ik telkens wegens de onmogelijke uitvoering weer moest afzien. Ik zag de zon dalen, ik zag de zon opkomen.

Esschenboom, eikeboom . . . wilgeboom, popu . . . maar waren ze dan niet *alle* groen, *alle* bruin, hadden ze niet *alle* bladeren, hadden ze niet *alle* een stam? Had hij mij nu werkelijk lief, toen hij me voor *dat* raadsel plaatste? Ik had hem verloren . . . ik . . . had . . . hem . . . ver . . . lo . . . ren. Met dik betraande oogen sliep ik om vijf uur eindelijk den gelukkigen verkwikkenden slaap der jeugd.

Een half jaar later maakte ik nadere kennis met hem op het bal van de H.B.S. Hij vroeg me voor drie dansen te gelijk. O, wat vond ik hem kinderachtig, saai, zeurderig! Ik nam me vast voor dien avond geen wanhopige nachten meer te beleven.

Die bekentenis *moest* me van het hart tot waar-schuwing van ouders en opvoeders.

IX
GESTRAFTE HEILIGSCHENNIS

DEN eersten keer, dat ik een gebedenboek in handen heb gekregen, werd me bij herhaling met nadruk verklaard, dat dit boek *heilig* was. Moeder vertelde me, dat oudere mensen, wanneer ze het per ongeluk vallen laten, een halven dag vasten om boete te doen. Ze zei, dat ik het moest behandelen als het liefste, dat ik bezat. Onbewuste kinderconclusie, „het liefste, dat je bezit is. . . heilig”. Den schakel, dien ik wegliet bij mijn kinderlijke redeneering, had ernstige gevolgen. Ik kwam reeds op ruim vijf-jarigen leeftijd in de eerste leerklasse, waar 's morgens het godsdienstonderwijs No. 1 op den werkrooster stond. We leerden het Hebreeuwsch lezen uit het gebedenboek zelf, dus moest het elken dag mede naar school genomen worden. Dat was een mooie training om het heilig te *houden*, waaraan ik me uit het diepst van mijn hart wijdde. Ons kindermeisje ging toen om de veertien dagen op Zondag naar huis bij haren vader, die boven een boekenwinkeltje woonde. Het was voor moeder die zwak was, altijd een moeilijke dag zonder haar hulp. Wanneer we heel zoet waren geweest kregen we als hoogste belooning één van de cents prenten, die moeder haar van het buurwinkeltje voor deze gelegenheid liet meêbrengen. De gefantaseeerde verhaaltjes en sprookjes, Jan de Wasscher, Roodkapje, Klein Duimpje, enz. enz. aanschouwelijk met schrille kleuren voorgesteld, waaronder duidelijk verklarende rijmpjes, die ik uit het hoofd kende, ze werden werkelijkheid voor me en daarbij zijnde.... een extra belooning van *Ma*. . . ze waren *heilig*.

Ik zag er dan ook niet het minste kwaad in, de plaatjes, nadat ik ze uitgeknipt had, zorgvuldig op verschillende plaatsen in mijn gebedenboek te leggen. Op een morgen, toen de klasseonderwijzeres het bij de inspectie met de andere boeken uit mijn tasch haalde, viel er een plaatje op den grond. Driftig schudde ze het boek leeg en riep: „Weg met dien voddennrommel”, waarna ze de plaatjes in elkaar frommelde. „Gemeenerd” kaatste ik terug. (Dat zei ik thuis wel meer tot de kinderen als ik verontwaardigd was; ik had het van mijn ouder broertje gehoord). „Dat kost je je maandkaart! Gadelijk naar het hoofd, ik wil zoo een slecht kind vandaag niet meer zien,” zei ze. Ik voelde doordat ik oudere zusjes had al heel diep de waarde van — de maandkaart — en . . . het zou, de eerste zijn als *groot* schoolkind! Wat zou *Ma daar* wel van zeggen? Die vreeselijke straf bracht me geheel uit mijn evenwicht. Aarzelend ging ik heen, ik *durfde* niet naar het hoofd gaan. Buiten gekomen, overviel me opeens de angst: als ik nu eens *toch* stout ben geweest tegenover God! Ik ging het voor en tegen overdenken en in plaats van naar het hoofd te gaan, wiens kamer naast ons lokaal was gelegen, liep ik tobkende de gang door, de toevallig openstaande straatdeur uit, weg van school. Mijn angstgedachten werden eerst wat afgeleid door het familieleven, dat ik op een schip ontwaarde op den Amstel, twee grachten van de school, aan wal gemeerd. De moeder had een zuigeling op den schoot, vijf kinderen van twee tot twaalf jaren werkten en speelden om haar heen. Wat leuk! . . . Wat zijn ze vroolijk! . . . Wat hebben ze een pret! . . . Nu ja, maar *altijd* bij Moeder en *nooit* bij de schooljuffrouw . . . en zooveel *varen*. Jan moet net als vader ook alleen maar leeren varen en dan pakjes uit een andere stad halen en naar

hier brengen, dat wist ik van *Ma* Als ik maar goed eet, word ik sterk, dan kan ik ook gaan varen en het gebedenboek . . . O ja, dan is het schip *heilig*, daarom boenen ze het zeker zoo! Ik ga ma vragen of ze ons huis voor een schip gaat ruilen, dan ben ik ook *altijd* bij *Ma* en ga op het schip passen, dat *kan* ik niet laten vallen! Ik kwam *al* dicht in het hemelrijk, toen plotseling twee lieve bezorgde oogen me aankeken en het hoofd, zonder één woord te zeggen, me vriendelijk aan de hand nam om me naar school terug te brengen. Ze hadden me daar al heel gauw gemist en waren naar verschillende kanten op zoek gegaan. Gelukkig had het hoofd me hier spoedig teruggevonden. Hij deed me geen enkel verwijt, geen enkele vraag, maakte me onderweg nog vriendelijk op eenige dingen opmerkzaam als: „Wat beeldig zwemmen de zeemeewen hier hè? en wat varen hier veel schepen langs, zie je wel?” Hij gaf me bij aankomst op school aan de deur van het lokaal aan de Juffrouw over. Nog even greep ik zijn hand en zei angstig smeekend: „ik krijg *wel* een maandkaart, hè Mijnheer!” „Een maandkaart moet hier *verdiend* worden, dat *weet* je toch wel,” gaf hij op vriendelijken doch beslist toon ten antwoord en ging heen. Aan de deur onderhield hij zich nog even fluisterend met de Juffrouw. 's Middags kwam hij, als toevallig, in onze klas zelf les geven. (Later vertelde Moeder mij, dat hij behalve de vaste uren, die hij in de hogere klassen les gaf, van tijd tot tijd elke klasse onder zijn leiding nam om al zijne leerlingen goed te leeren kennen). Er was dien middag geen zoeter, vriendelijker, gedweeër kind dan ik, ik voelde toch wel innerlijk, dat ik iets had misdreven, en toen het hoofd na het korte plechtige dankgebed „Amen” (het zij zoo) te hebben uitgesproken me aankeek, begon ik opeens droevig te huilen, waarop

hij me vriendelijk toeknikte en mij even als aan alle kinderen de hand gaf bij het heengaan. De klassecjuffrouw verzorgde ons altijd verder. Toen ik den volgenden morgen verlof vroeg om me even te verwijderen, kreeg ik een ander meisje mede, wat me erg beleedigde. „Dat *hoeft* niet,” riep ik driftig uit, „ik ben geen fröbelkindje meer!” „Je brengt haar weer tot hier in de klasse terug, Betsy,” klonk het nijdig bevelend van de juffrouw, waardoor ik begreep, dat verder tegenstribbelen nutteloos was. De juffrouw negeerde me geheel behalve daar, waar het onderwijs wrijving noodzakelijk maakte. Toen ik haar bij het naar huis gaan de hand wilde geven wees ze afwijzend, dat het niet noodig was. Ze hield hare behandeling weken vol en niets bracht me tot het bewustzijn, dat ik haar vergiffenis te vragen had. Ik was toch heel zoet en oplettend. Ik vond dat ze „mijn baas” was omdat ze schooljuffrouw was en groot was en omdat ik van *Moeder* altijd alles doen moest, wat de juffrouw verlangde. Maar toen ik, nadat ik reeds drie weken geëscorteerd was, eens met mijn wacht het hoofd op de gang ontmoette, vloog ik op hem toe en riep snikkende uit: „Ik *zal* nooit meer wegloopen.”

Van dien tijd mocht ik weêr alleen gaan. (Ik begreep niet, dat er toch een oog in het zeil gehouden werd). Ik heb nooit meer één oogenblik langer en anders van mijn vrijheid gebruik gemaakt dan me was toegestaan. Vroeger bleef ik nog wel eens een beetje spelen. Ik ben in geen enkel stadium van mijn leven braver geweest dan toen. Mijn angstige, doch optimistische natuur hoopte nog *even* dat alles nog wel goed loopen zou.

Het spreekt van zelf, dat *dit* Hoofd vond, dat ik die maand zoo mijn best gedaan had, dat ik bovendien een *extra* kaart verdiend had, die ik nu in plaats van de gewone kaart kreeg.

X

VAN TWEE DADEN, DIE EENDER LEEKEN, MAAR HET TOCH NIET WAREN

MOEDER ging, toen we kinderen waren, vaak naar soirée, doordat ze behalve bij hare familie en kennissen ook nog dikwijls met vader werd uitgenoodigd op familiefeesten bij zijn patiënten. Het was toen gewoonte, dat op die partijen tombola's (zonder nieten) werden gehouden. De prijzen, die Moeder successievelijk ten deel vielen, schonk ze ons kinderen om beurten weg. Zoo had ik, toen ik ongeveer zes jaar oud was, een dame van lila glas met eau-de-Cologne gevuld gekregen. Ik vond die pop prachtig! Ik geloof eigenlijk, dat ze heel leelijk was, volgens hare proportiën. Om de flesch gemakkelijk te kunnen vullen, moest de hals een zekere wijdte hebben, en daar de inhoud op een kwart liter berekend was, waren hals en taille ongeveer van één middellijn, en zoo verhielden zich alle lichaamsdeelen onderling. Ik bezag de pop echter met het oog der liefde. ik had ze van *Ma* gekregen. Door de felle zon beschenen, tegen het lamplicht gehouden, of in de schaduw geplaatst, riep ze telkens weer andere mooie kleureffecten te voorschijn, waardoor mijn dame heel wat verschillende costuums bezat. Ik had zulke poppen wel meer gezien en wanneer ze niet geheel gevuld waren — hadden ze volgens mij — een ledig hoofd, een naakten hals, bloote schouders enz. enz., ik wilde daarom onder geen voorwaarde de flesch aanbreken. Ik werd er om gehoond, belachelijk gemaakt

tegenover anderen door mijn zusjes, die er zoo gaarne van wilden genieten, het hielp allemaal niets, de pop bleef ongeschonden. Ze was nu al zeven maanden in mijn bezit en stond nog fier als standbeeld op een plank in mijn kast met mijn mooiste snuisterijen als offeranden aan hare voeten, toen ik op een middag alleen met het kindermisje thuis was, dat opeens hevige kiespijn kreeg. Ik moedigde haar aan wat op bed te gaan liggen, door te beloven, dat ik dan wel rustig op haar kamertje zou komen spelen. Ze kon zich haast niet staande houden, waarom ze maar vast naar boven ging, terwijl ik wat prentenboeken bij elkaar bleef zoeken. Onder het weggaan klaagde ze nog terloops „had ik maar een beetje eau-de-Cologne, een brandend slokje vocht in de kies helpt soms dadelijk.” Spontaan opende ik de lila pop, vulde een fleschje met eau-de-Cologne en bracht het haar. Ze was zeer getroffen en verklaarde later aan Moeder, dat ze er van overtuigd was, dat de pijn dadelijk gestild was door de plotselinge ontroering, die ze had ondergaan, toen ik haar het fleschje gaf. Ze vertelde, dat ze 's avonds de dame opnieuw wilde vullen en een zakje lekkers bij de pop zou neerleggen om me te verrassen. Moeder, hoe dankbaar ook voor de goede bedoeling, verzocht haar dit niet te doen en over het gebeurde niet meer met me te spreken. Moeder zei haar, dat hoewel ze het lief van me vond, men toch van het brengen van een offer niet zooveel ophef moest maken tegenover een kind. Een poosje later gebeurde het volgende: Onze poes had vier jongen gekregen, die ik sedert hunne geboorte had waargenomen en wier groei ik met haast moederlijke genegenheid volgde. Ik wist niet te bepalen, wie ik liever had: streep-op-het-neusje of witstaartje, of nimmerzatje, of leukertje, zooals ik ze verschillend naar uiterlijk en hoedanigheden genoemd had. El-

ken middag als ik uit school kwam, mocht ik een half uur spelen bij Moeder Poes met hare kleinen, op den zolder, waar men ze had gebracht en telkens als ik beneden kwam, klonken Moeder weer nieuwe vreugdekreten in de ooren als „Maatje ze loopen al”, „Ma, leukertje duwt ieder maar op zij, die haar in den weg zit”, en toen ze voor het eerst de oogjes open deden, liep ik al *binnen* het half uur naar beneden om haar opgetogen het blijde nieuws te vertellen. Mijn uitgelatenheid over de poesjes, maande Moeder tot voorzichtigheid aan en telkens weer hield ze 't mij voor oogen, dat de poesjes weg zouden gaan, als ze zes weken oud waren om anderen menschen van dienst te zijn. Vol angst vroeg ik dan om me zelf gerust te stellen: „Maar *niet* verdrinken hè Maatje zooals de slechte menschen doen, nee-e?” „Welneen, ik zal er voor zorgen, dat ze bij goede menschen komen,” antwoordde Moeder steeds. Elken middag riep Moeder me vijf minuten voor het half uur om was, naar beneden, omdat ik dien tijd minstens noodig had om van ieder der poesjes in het bijzonder afscheid te nemen na het: „ja—ik—kom—al”.

Op een keer, toen ze het bekende wachtwoord niet hoorde, ging ze me halen en vond me in tranen badend op den grond liggen. Ze overzag al heel gauw, wat er met me gebeurd was, toen ze drie van de poesjes dood en het vierde stervende in het mandje vond; *ik* was niet tot vertellen in staat. Bij het plotseling ontwaren van dit voor mij zoo aangrijpend schouwspel, was ik als verlamd van schrik neergevallen. Moeder beurde me op en riep Vader naar boven, die inmiddels was thuisgekomen en bij het stervende poesje vergiftigingsverschijnselen constateerde. De oorzaak was niet ver te zoeken, de muur van een aangrenzend dienstbodenkamertje was versch geschilderd en daaraan hadden

de poesjes gelikt. Vader, die mijn groote droefheid zag en ook begreep, dat een dergelijk gebeuren voor een klein kind een groote smart *kon* zijn, deed alle moeite om het zieke poesje in het leven te houden, wat hem tot ons aller blijdschap gelukte. 's Avonds lag ik met koorts te bed en jammerde maar steeds „het had niet *mogen* gebeuren, ze hadden op de lieve poesjes moeten passen”. Na veertien dagen was ik hersteld, maar bleef nog een poosje gedrukt. Mijn eenig overgebleven lievelingetje, witstaartje, dat men mij ter vergoeding had laten behouden, groeide echter zoo flink en had van Moeder zulk een beeldig rood halsbandje met koperen belletjes gekregen, dat de droeve indrukken al meer en meer vervaagden.

Toen Witstaartje drie maanden oud was, vierde ik mijn zevenden verjaardag. Veertien dagen te voren had het kindermeisje tot Moeder gezegd: „Hè, Mevrouw, wanneer U mij laatst niet verboden had E. te beloonen voor een lieve daad, had ik nu stellig een portretje van Witstaartje met zijn halsbandje om laten maken en het den morgen van haar verjaardag stil in haar album gedaan.” Ze zag terecht in, dat een plaatje van 'n poesje lang niet zoo aardig door me zou worden gevonden. Vreemd keek ze op, toen Moeder onmiddellijk zei: „O, dat kun je gerust doen, dat is *heel* wat anders.” Er bestond toch ook waarlijk een groot verschil tussen deze beide daden van liefde, of juister gezegd, lieve daden. De eerste handeling was voortgekomen uit mijn medelijdenden aard, waarmede ik aan iederen vreemde, die kiespijn had de eau-de-Cologne evenzeer geofferd zou hebben. Dergelijke opwellingen uit den aard kan men minder doen worden, door ze te veel te verheffen. Maar al te vaak hoort men tot gulle kinderen zeggen: „je moet niet alles weggeven, al te goed is buurmans gek”,

opmerkingen, die ongetwijfeld uit liefde voor het kind gemaakt, toch verkeerd paedagogisch kunnen werken. Laat ze maar gerust veel geven, ja *te veel* geven, het natuurlijk egoïsme komt later wel zijn rechten opeischen. Beter als kind te veel gegeven, dan als mensch te zelfzuchtig, tot geen offers in staat. De tweede was een daad van zuivere liefde, waarbij het heil van anderen je grootste geluk uitmaakt, je offers komen onbewust je eigen ik ten goede. De ervaring heeft geleerd, dat geen enkele redeneering iets vermag, tegenover de uitingen van dat zuivere, hoogere, heerlijke *onberedeneerde* gevoel van, — laat het dan zijn — egoïsme.

Op mijn zevenden verjaardag werd ik verrast met het goed geslaagde portret van Witstaartje, dat nog steeds in hetzelfde album prijkt en dagelijks door de verschillende kinderen met schattig, poetig, doddig wordt beroepen, woorden, waarmede ook ik het dien dag begroet heb.

XI

IN HOEVERRE IS GODSDIENST BIJ DE OPVOEDING VAN KLEINE KINDEREN GOED TE ACHTEN

IK had me er maanden op verheugd, misschien *te veel* op verheugd. Mijn oudste zusje zou twaalf jaar worden. Hoewel het Joodsche meisje niet kerkelijk wordt aangenomen, wordt haar twaalfde verjaardag toch meestal bijzonder gevierd. Mijn zusje was vier jaar ouder dan ik. Ik sliep met haar, terwijl mijn tweede zusje met de Baby sliep, ook zij verschillen vier jaar in leeftijd. De kleintjes hadden dan nog eenig toezicht en zoo noodig hulp. We konden 's avonds niet tot rust komen. Hoeveel zouden er gevraagd worden? Welke kinderen mochten komen? Zou er een tombola zijn? Telkens openden zich weêr nieuwe gezichtspunten, die we met kinderlijken ernst overwogen.

Behalve de partij had niets onze belangstelling. We vergaten zelfs te kibbelen om de grootste plaats in bed of om de deken. We waren verdraagzaam als Engelen. Alles was nu eindelijk vastgesteld. Er mochten veertig kinderen komen. Mijn broer en zijn vriend beloofden ons te vermaken door spelletjes, als: de Reus en de Dwerg, de oolijke boer, de stoelendans, vrijmetselaarsloge enz. Wij, kinderen genoten bij dag reeds volop van de voorbereidselen voor de partij. We waren meestal met Moeder en de jongens in de woonsuite, die in orde werd gebracht voor het dansen en de wilde spelletjes. In het salon zouden we van tijd tot tijd rusten en ververschingen gebruiken. „Laten we even de vrij-

metselaarsloge repeteeren"! in het salon maar, daar is het zacht vallen, stelde mijn broer argeloos voor.

„Vallen?" flitste het plots door mijn brein.

Ik kende het grapje toen niet, het wordt onder verschillende benamingen uitgehaald. Ik wil het daarom voor den oningewijde even toelichten. — Men plaatst drie stoelen naast elkaar en spant er een laken over. Daarna neemt men den middelsten stoel er onder weg. Het licht wordt afgedraaid en twee van de kinderen gaan op de uiterste stoelen zitten. Eén voor één worden de slachtoffers binnen geroepen. Nadat de strekking van de loge door één van de broeders verklaard is, wordt het kind door den anderen broeder verzocht als lid toe te treden en in hun midden plaats te nemen om den eerewijn te drinken.

Zoodra het kind zit, staan de beide broeders op en het nieuwe lid rolt op den grond. Overbezorgd als altijd, riep ik angstig uit: „Dat *mag* niet, het kind kan zich bezeeren!"

„Nee," zei Moeder, „laat dat maar aan mij over".

„En schrikken!", wierp ik nog tegen.

„Niets er van, *ik* zal wel voor de kinderen zorgen".

Toen ik begon te huilen, dreigde Moeder „Rustig hoor"!

Smeeënd vroeg ik toch nog, het spelletje niet te laten doorgaan en toen ik elke poging om het te beletten ijdel zag, riep ik wanhopig uit, „dan ga ik *alle* kinderen waarschuwen, het *mag* niet, het *kan* niet gebeuren!"

„Dan ga je onmiddellijk naar bed en je krijgt klappen in tegenwoordigheid van *alle* kinderen."

„Laat me dan liever vóór de partij naar bed gaan, ik *kan* het niet hebben, Maatje! Maatje!

Ik wond me hoe langer hoe meer op. Moeder

moest me kalmeeren. Ze stond voor een groote moeilijkheid. Ze wilde me leeren zwichten voor een anders meening, ze wilde me minder angstig, minder gevoelig hebben en toch vond ze het hard een kind te leur te stellen, dat zich zóó op de partij verheugd had en dat niet ondeugend was in den waren zin des woords. Toen ik mijn armen om haar hals sloeg en *nog* dringender, nog *smeeender* vroeg „Maatje! lieve Maatje, doe het asjeblieft niet?” dreigde Moeder even zwak te worden. Er kwamen tranen in haar oogen. Ze had verdriet. Daartoe zou *elke* moeder gekomen zijn. Plots vermande ze zich en gaf de eerste bedekte straf. Ze verwachtte eigenlijk niet *veel* succes met onthouding van een of ander bij mij. Een kind, dat diep voelt en denkt, verlustigt zich zoo gauw weêr in hare fantasie. Toch probeerde ze het nog, eer ze de voor mij strenge onfeilbare middelen toepaste door op mijn hart of op mijn schaamtegevoel te werken als zeggen, dat ik *haar* zooveel verdriet deed, of dat ik Zaterdag *wel* van Grootvader den zegen mocht ontvangen, maar dat ik zeggen moest, dat ik geen verrassing mocht hebben omdat ik zoo *heel stout was*. Ze wilde vóór alles een beroep op mijn verstand doen.

Haar tranen hadden me al een schrede verder gebracht. Heeft Ma om mij gehuild? *echt* gehuild? Zou ik Ma verdriet doen? Neen, dan maar liever de kinderen O neen, dat *kon* niet, dat mocht niet, *niet* vallen

Ze verlangde, dat ik haar beloven zou, vanavond het spel rustig te laten doorgaan en oprecht vroolijk te zijn.

Ze kende me zoo goed en merkte wel aan mijn stemming of ik me zelf overwonnen had. Ze wist dan zeker, dat ik woord zou houden.

„Ga nu dadelijk een uurtje alleen naar de kin-

derkamer", zei ze vriendelijk, „en denk er eens goed over na. Wanneer je ingezien hebt, dat je gehoorzaam moet zijn en dat Ma altijd te vertrouwen is, kom het me dan maar vertellen, dan is alles weêr goed." Ik vond het heel naar niet te kunnen genieten van de voorbereidende pret. Diep bedroefd ging ik naar boven en verzonk in nadenken. . . . Mama heeft gelijk! . . . Wat *ben* ik toch flauw! Net een klein kindje. . . . Ma zegt toch er *kan* geen kwaad gebeuren. . . . Ma weet het toch *beter* dan ik. . . . Ma weet toch niet *alles*. . . . God alleen weet *alles*. God alleen kan *alles*, dat zei Ma immers laatst zelf tot me, toen ik vroeg, waarom ze het gestorven broertje niet meer levend maakte? wat ik zoo graag wilde. Dat zou God later doen, dan stuurt hij den Messias, die maakt alle dooden weêr levend en brengt ze naar het Heilige Land, waar ze geboren zijn! Ik ging God om raad vragen en als altijd beschouwde ik de gedachten, die daarna bij mij opkwamen als Zijn antwoord.

„Je moet je ouders eeren!" Moeder had de gewoonte, de tien geboden zeer vaak aan te halen en te verklaren. Ik *moet* van God alles doen, wat Ma verlangt en Ma vertrouwen, dat herhaalde God nu zelf!

Ik ging naar beneden, beloofde zoet en vroolijk te zijn en niets te vertellen.

Mijn kalme berusting had ik alleen door het geloof verkregen, dat zegevierde over mijn droevige angstige gevoelens.

Moeder, practisch als altijd, deed nog vele concessies om me te steunen, — dit begreep ik toen natuurlijk niet. — Ze zei onder anderen: „Ik ben er zoo bang voor, dat ik de vrijmetselaarsloge als eerste spelletje laat gaan." Plagend: „dan is de avond *geheel* bedorven, want de kinderen zullen schrik-

ken en armen en beenen breken." Ze begreep heel goed, dat ik verlicht zou zijn, wanneer het spelletje voorbij was „Flauw kind, ga maar weêr meê-helpen."

Ik speelde 's middags van twee tot vier steeds „Vrijmetselaarsloge" met ieder, die ik te pakken kon krijgen. De een gierde daarbij al meer dan de ander. Ik kreeg er waarlijk schik in, toen ook kleine zus het telkens wilde herhalen, niet den minsten angst vertoonde en bij het op den grond vallen de grootste pret had.

Ik voelde me gelukkig! verruimd!

Door een zeldzaam toeval — de buitengewone uitgelatenheid van een kind, dat niet vooraf gewaarschuwd had, dat ze het spelletje kende, en grappen wilde uithalen door onhandig te vallen — kwam dit tegen den scherpsten kant van den stoel terecht en kreeg een bloedende hoofdwonde.

Eén oogenblik duizelde het Moeder, maar ze beheerschte zich dadelijk! Vader behandelde het kind.

Moeder zei tot me: „Dat is een straf van God! *Ondeugenden* kinderen kan elk kwaad overkomen." Ik hoorde nauwelijks wat Moeder aanvoerde, om mijn geschokt vertrouwen te herstellen, begrijpen deed ik het zeer zeker niet. Het eenige wat ik kreunende kon uitbrengen was — *O, Maatje!*

Geheel ontdaan ging ik 's avonds naar de slaapkamer. Het was een zoele Meinacht. De sterrenhemel schitterde in volle pracht, een heerlijke aanblik, waarin ik anders den voorhang zag van het zalige hemelrijk en die me God zoo diep deed voelen. Nog heel lang bleef ik voor het raam zitten turen. Alles was vergeefs. Er was iets in me ge-

knakt. Haat, verachting, wantrouwen in ieder en in alles begon te kiemen. Niemand is goed, God is Ik *kon* haast geen afstand van hem doen, ik had hem zoo oprecht aangebeden.

Ik gooide mijn gebedenboek onder in de kast en zei voor het eerst sedert mijn vierde jaar, geen Nachtgebed.

Den volgenden dag snikte ik bij Moeder mijn leed uit. Het heeft haar *heel* wat moeite gekost me tot — het gelooven in God — terug te brengen. Sedert dien tijd heb ik onder zeer *bijzondere* omstandigheden getwijfeld.

Het geloof acht ik alleen goed in de opvoeding van *kleine* kinderen, onder voorgeschreven, vaste bepalingen, die ik in een volgend opstel hoop voor te stellen.

XI

(VERVOLG)

Ik nam me in een vorig opstel voor u bekend te maken met de wijze, waarop ik de religie in de opvoeding van zeer jonge kinderen zou willen bijgebracht hebben. Daargelaten of ik geloofsovertuiging heb en *welke* geloofsovertuiging ik heb, stel ik me nu op het standpunt van den oprecht geloovigen opvoeder(ster), die de opvoeding door moraal en religie wil omvat zien. Mijn voorstellen die strekken om te voorkomen, dat voortaan zeer jonge kinderen twijfel en teleurstellingen zullen ondergaan evenals ik en vele andere kinderen — de litteratuur is er vol van — lijken mij evenzeer in het belang van het geloof zelf als van het kind. Laat ik u dan, na u met *mijne* jeugdherinneringen bekend te hebben gemaakt, ook nog even kennis doen maken met eenige fragmenten uit romans van den laatsten tijd — die wat hun psychologie betreft zoo schitterend geschreven zijn — mede ten bewijze van de juistheid van mijn beweringen.

Fragment uit Niels Lyhne door J. P. Jacobson,
verschenen in de Wereldbibliotheek.

De kleine Niels, (zeer geloovig opgevoed door zijn ouders volgens eeuwenoude bestaande gewoonten) heeft zijn tante Edele innig lief; ze is een deel van hem zelf. Edele is stervende:

„Niels viel op zijn knieën aan het voeteneinde van het bed. Hij schreide zacht en bad met gevouwen handen, innig onophoudelijk met gedempt,

hartstochtelijk, fluisterend geluid: hij zeide God, dat hij niet wilde ophouden te hopen, „ik laat u niet los, o God, ik laat u niet los voor Gij ja gezegd hebt, Gij moogt haar niet van ons wegnemen, want Gij weet hoeveel wij van haar houden, Gij moogt niet, Gij moogt niet! O, ik *kan* niet zeggen: Uw wil geschiede, want Gij wilt haar laten sterven, ach, maar laat haar leven, ik zal u danken en gehoorzaam zijn en nooit weer tegen Uwe geboden handelen, wanneer Gij haar maar leven laat! Hoort gij God! O, houd op, houd op en maak haar gezond, voor het te laat is! Ik zal . . . ik zal . . . O, wat kan ik U beloven? — O, ik zal u danken, U nooit, nooit vergeten; ach, maar hoor dan toch naar mij. Gij ziet toch, dat zij sterft, doe Uw hand weg, doe het, ik *kan* haar niet missen, God, ik kan niet, laat haar, laat haar leven, wilt Gij niet, wilt Gij niet? O, dat is zondig van U. . . ”

Langzaam ademde Edele haar leven uit.

Daarna geeft de schrijver verschillende wijzen aan, waarop de menschen hun verdriet kunnen opnemen. Hij zegt:

„Er zijn ook menschen, waarvoor het verdriet een gewelddadigheid is tegen hen begaan, een wreedaardigheid, die zij nimmer als beproeving of tuchtiging en evenmin eenvoudig als beschikking leeren aanvaarden. Voor hen is het een tyrannie, iets persoonlijk vijandigs en er blijft altijd een angel in hun hart achter. (Een *overtuigd* geloovige treurt niet op deze wijze.) Niet dikwijls treuren kinderen op die wijze, maar met Niels Lijhne was het zoo. Want het was hem geweest, alsof hij in de innigheid van het gebed van aangezicht tot aangezicht tegenover zijn God gestaan had, hij had

zich op de knieën voortgesleept tot aan de voeten van den troon, de hoop in hem had gesidderd van angst, maar toch had hij vast vertrouwd op de almacht van het gebed, moedig had hij gehoopt verhooring af te smeeken; — en hij had zich uit het stof moeten verheffen en heengaan met beschaamde hoop. Hij had met zijn geloof het wonder niet uit den hemel kunnen neerhalen, geen God had geantwoord op zijn aanroep, de dood was zonder op te houden naar zijn buit voortgeschreden, als ware er geen beschermende macht van het gebed.

Het werd stil in hem.

Zijn geloof had zich in blinde vlucht tegen de poort des hemels geworpen en nu lag het op Edele's graf met gebroken vleugels. Want hij had geloofd, hij had het *simpele sprookjesgeloof* gehad, dat een kind *dikwijls* heeft. Het was God de Vader, die hem had verlaten in zijn nood. Had echter God zich van hem afgewend, dan kon ook hij zich afwenden van God! Had God geen oor, dan had hij geen lippen, had God geen genade, dan had hij geen vereering en hij was halsstarrig en wees God uit zijn hart. Den dag waarop Edele begraven werd, stampte hij verachtelijk met zijn voet in de aarde van het graf, telkenmale wanneer de dominee den naam des Heeren noemde.

Hij trok verder partij — voor zooveel hij kon — tegen God, maar als een vasal, die naar de wapenen grijpt tegen zijn rechtmatigen heer. Want hij geloofde nog en kon zijn geloof niet met zijn trots vernietigen.

Niels leed smartelijk onder zijn twijfel.

De oorzaak van de afvalligheid van God en de bittere teleurstellingen, die de kleine Niels onderzond, zijn mijns inziens het gevolg daarvan geweest, dat Niels nog niet in staat was de *beschik-*

kingen van het Opperwezen juist te *waardeeren* en tot zoolang mag het kind niet geleerd worden zich persoonlijk tot God te wenden. Hij moet *indirect* volgens de geloofsleeringen leven, dus door het *directe* bevel van den opvoeder daaromtrent. Het zeer jonge kind *kan* evenmin *geloofsovertuiging* hebben als nationale of welke overtuiging ook en daarom kan hij er ook niet anders naar leven dan op gezag. Hij moet de geloofsinvloeden *onbewust* ondergaan. De opvoeder zal voor hem zijn, Gods gezant, en in geen enkel opzicht mag met het jonge kind over God *geredeneerd* worden, evenmin als over de andere voor hem onbegrijpelijke dingen. Redeneering leidt daarbij onvermijdelijk tot de meest dwaze gevolgtrekkingen en bittere teleurstellingen. Ik heb dit zelf ook zoo hard ondervonden.

Hoe ook het geloof door redeneering bijgebracht, den kleinen Jean Christophe deed lijden en hoe overtuigd geloovig hij wordt door God te ontdekken in aanvoeling met de natuur, leeren ons alweêr de volgende fragmenten.

(De kleine Jean Christophe heeft geweldigen angst voor den dood. De geringste ziekte brengt hem in een toestand van doodsangst).

„Jean heeft wat koorts.

„Maar zonder ophouden dacht hij: Dezen keer ben ik toch echt ziek, ernstig ziek. Het is de angina, die opkomt. . . . Hij had dat woord angina toevallig eens opgevangen.

„O God, niet dezen keer!”

Hij had godsdienstige overpeinzingen. Hij geloofde graag, wat zijn moeder zeide. Dat na zijn dood de ziel opstijgen zou tot God en dat, indien de ziel vroom was, zij binnen trad in den tuin van 't Paradijs. Maar hij was veel meer beducht

voor die reis dan dat hij er zich toe voelde aange-
trokken. Hij benijdde de kinderen volstrekt niet,
die midden in hun slaap, bij wijze van belooning,
zooals zijn moeder zeide, zonder te lijden, door
God tot zich geroepen werden. Hij beefde van angst
bij 't inslapen, dat God misschien zou bedenken
datzelfde ook bij hem te doen.

Het moest iets vreeselijks zijn om plotseling uit
de warmte van je bed te worden weggehaald en in
de leege ruimte te worden meegesleurd tot in de
nabijheid van God. Hij stelde zich God voor als een
enorm groote zon, die spreken zou met donderende
stem; wat zou dat een pijn doen! Dat zou je
oogen, je ooren, je heele ziel verbranden? En dan,
God zou nog kunnen straffen: je kunt nooit
weten.

Jean leed bitter, door . . . zijn angst . . . voor
God."

en dan later geeft de Schrijver ons, de prachtige
paedagogische les, van den versmaden gebrekkigen
Oom Gottfried aan den kleinen Jean, waarbij Oom
Gottfried hem tot ootmoed brengt en waarbij Jean,
nu hem de wonderen der natuur geopenbaard wor-
den, overtuigd geloovig wordt:

(Jean wil uit eerezucht componist worden. In
zijn dwaasheid wordt hij gesteund door zijn Groot-
vader, die zijn meest onbeteekenende maakfels met
uitbundigen lof beoordeelt en den kleine daar-
door opwindt).

Oom Gottfried neemt Jean op een avondwande-
ling mede; Jean geeft hem zijn verlangen te ken-
nen, een groot componist te willen worden, een
kunstenaar. Hij maakt al liedjes om een groot man
te worden. Jean had gemeend, dat Oom Gottfried
hem nu zou bewonderen.

Gottfried: „Waarom eigenlijk? Waarom wil je groot worden?” Christophe stond beteuterd. Na eenig zoeken zei hij: „Om liedjes te maken!”

Gottfried lachte en zeide: „Je wilt liedjes maken om een groot man te worden en je wilt een groot man zijn om liedjes te maken. Je bent net als een hond die zijn staart achterna loopt.”

Christophe voelde zich beledigd. Op elk ander moment zou hij niet verdragen hebben, dat zijn Oom, dien hij gewoon was te bespotten, zich op zijn beurt vroolijk maakte over hem. En tevens had hij nooit gedacht, dat Gottfried zooveel verstand zou hebben om hem door een redeneering vast te zetten. Hij zocht een argument of een brutaal antwoord, maar vond niets. Gottfried vervolgde:

„Al werd je zoo groot als een reus, je zoudt nooit een liedje kunnen *maken!*”

Christophe verzette zich: „En als ik 't wil!” „Hoe meer je 't zult willen, hoe minder je 't zult kunnen. Om liedjes te maken moet je worden als zij . . . Luister”.

De maan was rond en glanzend achter de velden opgegaan. Een zilveren mist dreef even boven de aarde en over het spiegellende water. De kikkers kwaakten en in de weiden klonk de zangerige fluit van de padde. Het schrille getriller van de krekels scheen een antwoord op het trillen van de sterren. De wind deed zachtkens de takken der elzen ruischen en van de heuvels boven den stroom daalde de teere zang van den nachtegaal in den avond.

Waarom? heb je behoefte om te zingen? Zingen zij niet beter dan alles, wat jij zou kunnen *maken*? Er *bestaan* voor alles liedjes (hij noemt hem verschillende stemmingen). Dat zijn liedjes van onzen Lieven Heer.

Christophe had dikwijls de nachtgeluiden ge-

hoord maar nooit op deze wijze. Opeens wierp Jean zich in de armen van Oom Gottfried, maar wat hij hem zeggen wilde, kwam niet: hij herhaalde alleen maar: ik houd van U en omhelsde hem hartelijk.

(Jean had het allerhoogste gevoeld, hij was beziel, hij kwam nu tot het aanbidden van een Oppermacht uit eigen overtuiging, waardoor hij voortaan in hem gelooven moest).

Alleen God kon hem laten componeeren, en hij zou nooit meer liedjes maken, omdat hij groot wilde worden; dat zouden toch geen liedjes van Onzen Lieven Heer worden, hij wilde voortaan alleen zingen als hij er zich toe gedrongen voelde. Oom Gottfried sprak van nu af aan met hem, over God: want hij was zeer vroom: in tegenstelling van Jean's Vader en Grootvader. Zijn moeder had Jean op de gewone — (volgens mij verkeerde) — wijze het geloof bijgebracht.

Uit een en ander meen ik het bewijs geleverd te hebben, dat in het aanbrengen van het Geloof bij jonge kinderen vaak onwetend gezondigd wordt door ouders en opvoeders. Dit bracht mij er toe u mijn voorstellen te doen, die ik nu in het kort saamgevat hier volgen laat:

1. Het jonge kind moet in de geloofsleeringen uitsluitend ingewijd worden door het *voorbeeld* van den opvoeder(ster) die ze belijdt.

2. Het jonge kind moet alleen in *elk* opzicht (dus ook wat het *geloof* betreft) handelen volgens het bevel van den opvoeder(ster) zonder eenige redeneering daaromtrent.

3. De opvoeder(ster) moet tegenover het jonge kind als Gods vertegenwoordiger, als Zijn gezant optreden en het mag bij Gods handelingen en be-

schikkingen zich alleen tot den opvoeder (ster) om verklaringen wenden, die hem vertellen zal, dat alles gebeurt door een Macht die wijs en goed is, maar die hij eerst als hij ouder is kan leeren begrijpen. Tot zoolang moet hij den *opvoeder* volgen die de Macht wel begrijpen kan, haar *lief* heeft en handelt volgens haar verlangens.

Dus: Geen gebed door het jonge kind. Geen *kerkgang*, geen *Godsdienstonderwijs*, voordat de deskundige opvoeder het kind psychisch in staat acht God's beschikkingen juist te kunnen waardeeren.

Zonder dat vermogen, is geen *overtuigd* geloovige denkbaar en om hem op de juiste wijze daartoe te brengen *daarom* gaat het toch bij den *oprecht* geloovige.

XII

IN MEMORIAM VAN MIJN
PIANO-ONDERWIJZER

IJN goede pianomeester, dien ik (behalve in dit epistel) vol dankbaarheid herdenk voor de levensvreugde, welke hij mij heeft doen genieten, is verleden week in den gezegenden ouderdom van bijna zes en tachtig jaren kalm verscheiden. De leeftijdvermelding geschiedt uitsluitend tot uwe en mijne geruststelling, dat mijn ondeugende, plagende behandeling, zijn levensduur niet te zeer heeft verkort. In mijn prilste kinderjaren van zeven tot elf, vond ik mijnheer N. in hoofdzaak heel vervelend, als aankomend meisje vond ik hem . . . unfair, achteraf . . . alleen maar bête comme un musicien, in den zin, dien men daaraan pleegt te hechten.

Ik hinder niemand door mijn beoordeeling want met hem is zijn geslacht uitgestorven en ik meen daartoe gerechtigd te zijn ter waarschuwing van „Onze Moeders”.

Mijn eerste lesjaren verliepen voor hem heel genoeglijk. Thuis in de nabijheid van Ma — rechtertroon en hemel tegelijk — gedroeg ik me als een Puriteinsche.

Helaas langzamerhand begonnen met de zinnen, alle sluimerende hartstochten te ontwakken. Lang niet ten voordeele van dien armen pianomeester. Ik werd een behaagziek, vooral aanmatigend klein meisje, dat het instinctmatig heerlijk vond mijne macht als vrouw eens te beproeven. Ik gaf me er geen rekenschap van op wien, op den eersten den besten maar, die zich daartoe gemakkelijk als slacht-

offer leende. Mijn pianomeester was toen reeds een man op gevorderden leeftijd. Hij had geen kinderen en wist er bovendien heelemaal niet mede om te gaan. Dat was voor mij met mijn ondeugende natuur wel een bijzondere aanleiding om daar eens duchtig van te profiteeren. Bij zijn meeste leerlingen was hij toch, dank zijn wat te bijzonderen, sexueelen aanleg, om zijn goedheid en vriendelijkheid zeer bemind. Er bestond nu voor hem geen enkele reden om zijn verkeerd gedrag te verbeteren. Ik week echter, door mijn topperige natuur, die van abstractie en analyse hield, eenigszins van het doorsneemisje af, dat als vrouw, iemand het best en het liefst als onverdeeld geheel beoordeelt. Ik ging, den afkeer, dien ik altijd voor zijn aanrakingen had gevoeld, eens nader ontleden en het werd me duidelijk, dat ze niet uit edele drijfveeren voortkwamen. Tot nu toe had ik hem altijd heel *lief* laten doen, me in het gezicht *laten* strijken, me met lief poesje en kindje *laten* aanspreken, mijn koude handjes in de zijne *laten* warmen enz. enz. Mijn vrouwelijke waardigheid kwam daar nu tegen in opstand. Ik wilde hem dat anders leeren.

„Ik hoef toch geen boezelaar meer voor, bij de *pianoles*, ik zal niet morsen,” verzette ik me kattig. . . . Moeder gaf toe. „Ik hoef toch den pianomeester niet altijd een hand te geven, Joodsche vrouwen mogen niet eens een man een hand geven, als hij geen naaste bloedverwant is.” . . . Moeder lachte me uit.

„Die „*vent*” hoeft niet telkens mijn handen weg te trekken om voor te spelen, *ik* speel mooier!” . . . Moeder gaf me een klap. . . . Na deze gevoelige woordenwisseling, eer de *pianoles* begon, nam ik me voor het zaakje verder alleen op te knappen. Ik had al gauw mijn gedragslijn vastgesteld, ik hield van onmiddellijke resultaten. Ik gaf voortaan bij

het binnenkomen geen hand meer, boog beleefd en ging statig op de pianokruk zitten. Ik trok als reflex *mijn* hand weg, als hij de *zijne* uitstak.

Wanneer hij poesje of kindje tot me zei, haalde ik minachtend de schouders op.

„Je bent lang niet meer het aardige kindje van vroeger”, merkte hij aan.

„Ik ben nu een *meisje*”, vinnigde ik terug.

„Daarom moest je juist nog aardiger worden!” grappigde hij op zijn manier.

Ik antwoordde hem door geringschattend het hoofd naar achteren te werpen.

„Ben je boos op me om het een of ander, heb ik je iets gedaan, lieve schat?” vroeg hij kleintjes. (Ik was een van de sterren van zijn jaarlijksche soirée musicale). Mijn diplomatische bedoelingen had hij *nog* niet begrepen, daarom antwoordde ik, op een toon, zooals alleen een meisje van elf tot veertien jaren dien kan aanslaan, „*Heelemaal* niet, maar . . ik heb het al zoo *dikwijls* tot Ma gezegd, ik word nu al zoo groot en vind het daarom veel gezelliger van een *pianojuffrouw* les te krijgen. *Dat* is het wat me hindert.” Ik kreeg het berekende effect. Hij behandelde me voortaan met de *égards*, die een onderwijzer aan zijn vrouwelijke leerlingen verschuldigd is, in het belang van de kinderen zelven, dat hij als onderwijzer boven alles moet behartigen.

Zoo klein als ik was, had ik hem op mijn elf-jarigen leeftijd terecht gezet.

Laten *Moeders*, over de kinderen waken, die zoo *jong*, daartoe nog niet in staat zijn.

XIII

EEN EMOTIEVOLLE DAG

HET was een prachtige voorjaarsmorgen, één jubel in de natuur en in het kinderhart! Daartoe was ook alle reden. Mijn lief Grootmoedertje vierde vandaag haar zeventigsten verjaardag en nu mocht ik, omdat ik al zes jaar was, voor het eerst *alleen* en zonder mantel met mijn nieuw paaschjurkje aan, Grootmoeder gaan gelukwenschen en het gebruikelijke cadeautje brengen. We vonden het allen even prettig haar vreugde en dankbaarheid afzonderlijk te ondervinden: een kind maakt zoo graag blij en er bestond dan zulk een heerlijke intimiteit tusschen ons beiden. Reeds onbewust voelden we het Engelsche kernwoord „Two is company and three is none”. Daar we van de verschillende geschenkjes het liefst de bloemen gaven, werd er elk jaar om geloot, wie van ons, kinderen, de bevoorrechte zou zijn. In gelukkig stapte ik met het extra mooie mandje met bloemen over den weg. „Dag Grootmoeder”, riep ik naar binnenstormende en nog eer ik haar kon omhelzen, riep zij verrukt uit: „Maar kindje, wat een *prachtige* bloemen! . . . daarvoor heb je zeker je *heelen* spaarpot geleegd!”

Diep beschaamd stamelde ik met huilerige stem „nee—e—ik—ik—kan het *heusch* niet helpen; Maatje betaalt altijd *alles*, ik kom het u alleen maar ge . . . brengen!”

Grootvader, die als medicus mijn aandoening zoo goed begreep, trok me liefdevol naar zich toe en troostte: „Niet waar Grootmoeder! omdat zij

zoo een lief, flink meisje is, mag ze vanmiddag bij ons eten." Dat was voor mij, als jongere, een zeldzaam plezier, dat me werkelijk hielp mijn verdriet te beheerschen.

Tegenover het sterke gevoel van eigenwaarde, dat ik op weg had gehad, was de ontgoocheling zoo groot geweest. „Ik ga maar gauw naar huis om het Ma te vertellen", zei ik om mijn strijd gemakkelijker te maken. Reeds in de gang barstte ik in huilen uit en riep heel verbolgen tot Moeder: „ik heb Grootmoeder niets gegeven, ik ga een matje voor haar vlechten! Ik wil *nooit* meer iets geven, dat niet van mij is!"

Tot heden wordt in onze familie mijn toenmalig besluit gehandhaafd. De kinderen geven alleen geschenken, waarvoor ze zich een of ander offer hebben getroost.

Met koortsachtigen ijver werkte ik het matje klaar. Toch bleef mijn stemming gedrukt, ik voelde me moe toen ik 's middags uit eten ging en er behoefde maar weinig te gebeuren om mij opnieuw geheel uit mijn evenwicht te brengen.

Feest- en bloemversieringen waren aangebracht en het was een drukke receptie geweest in de ontvangsuite, die weer voor het avondbezoek in orde moest worden gemaakt. Daardoor kwam Grootmoeder eerst beneden, toen de anderen aan tafel zaten. „Jammer", zei ze zoo terloops tot Grootvader, „Mina heeft door de drukte een ongeluk gehad. Ze nam de slingers van de schilderijen af, toen de trap, die niet op den haak was, plotseling uitgleed midden door „De Nachtwacht" heen, ik heb het schilderij al in de prullenmand geworpen."

„Maar Grootvader, een *schilderij van Rembrandt* in de prullenmand!" riep ik verschrikt uit. Aller oogen keken tegelijk in het bleke ontdane gezichtje.

Mijn heftige gemoedsbeweging had het volgende tot aanleiding:

We mochten als kinderen uit een vroom Joodsch gezin op Zaterdag niet wandelen buiten de stad, die lang niet zoo uitgebreid was als tegenwoordig. Daarom gingen we meestal met ons kindermisje naar het Trippenhuis, toen Stedelijk Museum. Ik kende elk schilderij tot in de kleinste bijzonderheden. Het dienstmeisje vertelde ons welk een buitengewoon groote waarde vele dier schilderijen hadden. Dit *zeker* en misschien ook mijn kunstzin had er toe bijgedragen, dat ik me in het Trippenhuis in een heiligdom waande. Ik durfde nauwelijks loopen of spreken. Grootvader, die een groot kunstliefhebber was — en *geen* schatten bezat — had in zijn suite, nu ja . . . eigenlijk een imitatie Trippenhuis aangelegd. De wanden hingen vol met copieën naar onze groote meesters. Ook daar zat ik, wanneer ik op bezoek was, uren de schilderijen te beschouwen en teekende en kleurde ze op elk stuk papier, dat ik wist te bemachtigen. „Hè wat is Grootvader toch rijk! . . . Zoóveel schatten! . . Die heeft hij zeker gekregen, omdat hij de zieke menschen beter maakt! . . . Nu kan hij me stellig alles geven wat ik wensch.”

Wat was er nu gebeurd? Ik had (*hoe tegenstrijdig* dit ook lijken mag) door mijn *bevattelijkheid*, de schakel copie bij mijn redeneering wegge laten en vastgesteld, dat Rembrandt groote „Nachtwachten” voor musea en kleine „Nachtwachtjes” voor gewone huizen had geschilderd, evenals Van der Helst groote „Schuttersmaaltijden” en kleine „Schuttersmaaltijdjes” enz. enz.

Dat kwam, doordat ik, waar het ging om alleenstaande begrippen, ze vlug vatte, even gauw samenvatte en spoedig tot een logisch eindbesluit kwam. Maar nu trainde ik me niet als het minder bevatte-

lijke kind in *kalm* overwegen. Zoodra ik dus voor een meer omschreven begrip kwam, ging ik soms om het vaak zeer gewichtige détail heen en maakte de meest dwaze gevolgtrekkingen. Mijn impulsiviteit vergrootte dit defect nog. Ze maakte, dat mijn verstand, hoe goed ontwikkeld ook, nog minder als corrigent optrad. Doe bijv. het doorsneekind, dat vertrouwd is met de optelling van enkele cijfers, de volgende vraag: „Een flinke jongen heeft zes knikkers, een Indisch meisje heeft er zeven en een arme jongen drie, hoeveel hebben ze samen?” Tien tegen één, dat het kind zal reageeren met „Allemaal knikkers hè?” Terwijl het impulsieve, bevattelijke kind onmiddellijk antwoordt: zestien. Mijn bewering is gestaafd op vele mijner proeven. Daarom lijkt het mij ook mogelijk, dat die factor er ook toe kan bijdragen dat, zooals de ervaring leert, het begaafde kind, op den leeftijd tusschen acht en dertien jaar vaak achter blijft om later, — wanneer het verstand rijper is geworden en het noodwendige van kalm nadenken wordt ingezien — weêr een hoogere vlucht te nemen.

Grootvader legde het me nu anders uit, maar hij was niet in staat mijn verslagenheid weg te nemen. „Wanneer men maar braaf is, vlijtig is! Veel geld heeft niemand noodig!” oreerde hij, doch elke moraalpreek stuitte af op: „Maar dan kan u toch niet *alles* voor me koopen, èn mooie poppen èn kas-teelen èn de gouden bordjes uit het tooversprookje!”

„Je redeneert te veel met dat kleine kind”, bracht Grootmoeder in het midden.

„Dat kind redeneert *zelf* veel, wil weten, denkt over alles na. Ze had een jongen moeten zijn en studeeren, de kalmte komt wel”, verweerde Grootvader zich.

„Ik *kan* studeeren, ik *kan* een jongen zijn, in

den boom klimmen en hoepelen en stout zijn", riep ik spontaan uit, waardoor ik weer het begeerde jongen zijn vereenzelvigde met studeeren.

Grootmoeder, practisch mensch, waschte me eens frisch en stuurde me naar den tuin.

Ik had dien dag veel geleden, ik was overspannen, waardoor mijn prikkelbaarheid en impulsiviteit al grootere afmetingen aannamen en toen ik om negen uur naar huis moest, bereikten ze hun toppunt, zoodat ik Grootmoeder, bij wie ik mijn gemoed wilde uitstorten, mijn leed uitdrukte in de vriendelijke afscheidswaarden:

„Nacht lieve Grootmoeder, ik hoop, dat u nooit meer jarig wordt."

„Het is hoog tijd, dat het kind naar bed gaat," merkte Moeder aan.

Iets, wat ik heden ten dage in dergelijke gevallen nog gaarne onderschrijf.

XIV

METAMORPHOSE

HET was nog niet eens volkomen licht, toen ik op een mistigen Novembermorgen met mijn ouder zusje naar school sjokte. De kleine sneeuwvlokken, die uit de grauwe lucht dwarrelden, maakten mijn reeds heel gedrukte stemming nog somberder. Ik *kon* er niet kalm in berusten. Zijn vertrek liet een zoo groote leegte achter aan liefde, begrepen worden, rechtvaardigheid, vroolijkheid, gezelligheid, speelgoed, lekkers, kortom aan elke bevrediging, waaraan een kind zoo gemakkelijk gaat wennen. Moeder had tot heden lang niet aan al mijn wenschen voldaan. Dat was juist gezien. Het kind moet leeren missen. Anderhalf jaar ongeveer had onze vriend A. de Vrijdagavonden geregeld mede getafeld en ons huis dagelijks gefrequenteerd. Door zijn warme liefde voor kinderen, zijn geestige, gezellige persoonlijkheid en zijn zeldzamen tact om ieder naar zijn aard te bevredigen, wist hij die avonden bijzonder voor ons te wijden. We hadden hem eenstemmig lief. Ook vijftien jaar geleden, voordat hij tot geestelijke naar Suriname was beroepen, had hij als Joodsch student uit een kleine provincieplaats, de Vrijdagavonden in ons gezin doorgebracht ter vergoeding van het eigen thuis, hetgeen nog bij geloovige families gebruikelijk is. Met een tweejarig verlot was hij ter studie van een hooger rang naar Amsterdam teruggekeerd en werd bij mijne ouders, die hem vroeger zeer hadden leeren waardeeren, dezelfde vriendschap weêr. Daar hij zijn vrouw en vier lieve kinderen om verschillende

redenen in Indië had moeten achterlaten, genoot hij daar nog intenser van, hij laafde als het ware zijn vaderliefde aan ons, kinderen. Zijn oudste dochtertje was evenals ik zeven jaar, waarom hij zich al bijzonder aan mij hechtte. Hij vergeleek mij steeds bij zijne kleine Selma. Bij elk mijner gedragingen stelde hij zich voor, zóó zou *zijn* lief meisje nu ook doen. De waarlijk sobere man, die voor zichzelf niets eischte, had mij veeleischend gemaakt door me in elk opzicht te overladen. Zijn gemis bracht hem er toe me als zijn eigen Selma te behandelen en lief te hebben. Dat was te veel voor mij. Het was daarom wel goed, dat hij ging vertrekken. Mij echter kwelde dien morgen de gedachte ondraaglijk, dat hij 's avonds niet in ons midden zou zijn. Wie zou nu vanavond zóó gezellig vertellen? Je herkende je altijd in zijn geestig gefantaseerde kinderverhalen, ofschoon je het hem niet kon aanwijzen. Van de poesjes, die *ik* liefhad, van de muis waar *zus* bang voor was, van de straf, die volgen zou voor het andere zusje, wanneer het konijntje slordig bleef. We zaten dan met ingehouden adem, bewegingloos om hem heen geschaard, leefden de vertelling geheel mede. Het kind leeft niet in de toekomst. Ik dacht over zijn mogelijk vertrekken in 't geheel niet na, ik hoorde er ook haast nooit over spreken, tot hij na anderhalf jaar plotseling naar Indië teruggeroepen werd. Nu moest hij juist op een stormachtigen Vrijdagmorgen met de boot uit R. vertrekken. Ook dat hadden ze thuis vol zorg gereleveerd. Ik zat op school als versuft in de bank, nam van 't onderwijs niets in me op, barstte plotseling in een huilbui uit, waarna ik weër in dofheid terug viel en 's middags door de modderige straten huiswaarts sjokte even bedrukt als ik naar school was gegaan, niets zeggende, steeds diep zuchtende.

„Modderlaasjes uit! Modderlaarsjes uit! niet doorloopen, pantoffels staan bij het meterhokje” — dat was voor in de gang, — riep het dienstmeisje ons uit de keuken luid toe, bezorgd voor den schoonen looper.

En daar stonden ze . . . twee beeldige licht grijze vilten pantoffeltjes met snoezige zijden pompons, doddige zachte bolletjes, net de muiltjes van . . . nee, net twee kleine grijze poesjes met hun fluweelig velletje en donzige pootjes.

„Voor mij? heusch voor mij? Ik durfde het niet gelooven. Ik had nog nooit *zulke* mooie pantoffeltjes gehad. Vol ongeduld liet ik me de bemoderde laarsjes door het inmiddels toegeschoten kindermeisje van de voeten halen en met een zalig gevoel gleed ik in de nieuwelingen als in een zijig vachtje. Ze deden aan, als iets héél liefs, iets beeldigs, als een . . . ongeloofelijk bezit. Den geheelen avond door hoorde ik vermanen: „Recht op”, „Netjes zitten”. Ik *kon* me niet bedwingen, telkens weer stak ik zijdelings, nu eens het rechter, dan weer het linkerbeentje naar de hoogte om den aanblik te genieten van die beeldige licht grijze vilten pantoffeltjes, met die snoezige zijden . . . Ik sliep rustig 's avonds in met het blijde vooruitzicht van morgen slecht weêr, niet uit te moeten en den geheelen dag rond te loopen in die beeldige licht grijze vilten pantoffeltjes, met die snoezige zijden pompons, doddige zachte . . .

De Heer A. . . hij was geheel uit mijn gedachten verbannen.

En dat is nu het gelukkige van de kinderziel. De meest sterke indrukken worden onmiddellijk weêr door andere verdrongen.

Toch wil ik niet nalaten ouders en opvoeders (sters) erop te wijzen, dat het met de pathologische gevallen meestal niet zoo gaat. Dat het noodig

.....

is omtrent stemmingen en emoties voor dergelijke kinderen een deskundige te raadplegen. Een scherpziend oog en zeker het moederhart zal ze gemakkelijk herkennen.

HET KRACHTMIDDEL

IK wil het u bekennen:
Ik heb bij mijn geboorte de groote fout
begaan als een der jongsten te verschij-
nen. Alles wreekt zich hier op aarde.
Ik zou nu als derde meisje, dat weinig
in leettijd met de ouderen verschilde niet in aan-
merking komen bij alle mogelijke feestvieringen van
familie en kennissen. Ik heb daaronder zeer veel
geleden en heb daarom later bij de opvoeding van
anderen als ik mijn invloed kon doen gelden derge-
lijken laatkomertjes dit verdriet bespaard. Wij meis-
jes waren in twee groepen ingedeeld, de drie oudsten
vormden de eene en het jonge zusje, een zwak
troetelpopje, de andere. Zij stond buiten onze plich-
ten en rechten. Dat het voor een kind moeilijk valt te
dragen, in plichten met oudere zusjes gelijk gesteld te
worden zonder in hare genietingen te mogen deelen,
ondervond ik bij elke uitnoodiging, die de zusjes
ontvingen meer en meer. Mijn uitsluiting was
bovendien daarom zoo veelvuldig, omdat ik me als
afstammeling van een zeer geloovige Semitische
familie mocht verheugen in het bezit van — als
naaste bloedverwanten — grootouders van weers-
kanten, veertien ooms en tantes met hunne echtge-
nooten en het belangrijke aantal nichten en neven
zijnde zeven en vijftig, welke familieleden — ieder
op hun beurt — waardig werden gekeurd op ge-
geven tijden als middelpunt van de een of andere
feestviering te fungeeren. Als een wreede marteling
klonk me telkens opnieuw in de ooren: de Heer en
Mevrouw X. hebben het genoeg de beide oudste

jonge juffrouwen uit te noodigen tot het bijwonen . . . nu ja van het een of ander feest. Moeder kon hiertegen niets doen, omdat het verdriet me door omstandigheden buiten haar berokkend werd. Als heel klein kind berustte ik volkomen daarin en droeg ik mijn leed geduldig, zooals elk normaal kind zich aan het onrecht, dat hem van buiten af wordt aangedaan, zonder tegenstand onderwerpt. Toen ik wat ouder was geworden en er dieper over nadacht, kwam ik tot de overtuiging dat Moeder althans bij familieleden beurten moest houden, daar het toch hetzelfde zou zijn wie van de kinderen tegenwoordig waren. Moeder was het in deze regeling in principe wel eens en ze voelde ook wel veel voor mijn verdriet, maar ik had zoowel hierbij als bij andere voorvallen den laatsten tijd steeds duidelijker getoond me zeer moeilijk in het onvermijdelijke te kunnen schikken.

Deze levenslust moet reeds als kind geleerd worden en daarom greep ze die gelegenheid daarvoor aan. Ze was toch *feitelijk* niet bij machte dit onrecht uit den weg te ruimen. Ze nam zich nu voor me geleidelijk te leeren berusten in dit voor mij zoo kwellende gemis. Ze vergoedde het op een of andere wijze, troostte liefderijk, toch werd ik bij elke invitatie meer en meer recalcitrant. Terwijl ik vroeger kort daarna weer opgewekt werd, bleef ik nu bedrukt rondloopen, totdat het feest — soms veertien dagen later, — voorbij was. Ten slotte begon ik zelfs den avond van het feest te keer te gaan en bleef huilen totdat de kinderen thuis kwamen. Dit wilde Moeder mij tot elken prijs afleeren, ofschoon ze wist, dat ze bij bijzonder streng optreden altijd tegenkanting van vader kreeg. Vader hield als medicus en . . . vader, bij de opvoeding voor alles het biologische doel in het oog, hij wilde ons gezond en vroolijk zien, terwijl Moeder het sociale voorop

stelde. Ze was van oordeel, dat de kinderen tot het leven moesten worden voorbereid, omdat niet goed geleide kinderen reeds een beletsel bij zich droegen om later gelukkig en dus ook gezond te kunnen leven. Ze beriep zich zelfs daarbij, zonder resultaat, op de droevige voorbeelden uit vaders praktijk. Daar we het meest op Moeder waren aangewezen ging het toch bij de opvoeding vaak haar kant uit. Moeder begon nu met mijn gedrag af te keuren, nadat er een invitatie was gekomen. Een volgenden keer vermaande ze me het na te laten. Een derden keer bedreigde ze met straf, die ze streng doorvoerde. Eindelijk ging ze zóóver, dat ze, wanneer ik maar het gezicht vertrok bij het voorlezen van de uitnoodiging me met een klap beleedigde. Niets hielp, ik bleef me telkens opwinden. Ze werd ondanks haarzelve, door alle teedere harten in het gezin in haar kracht tegengewerkt door het medelijden, dat mijn verdriet opwekte. Nu ze niet sterk genoeg kon zijn, nam ze slimheid te baat en behandelde me op de volgende wijze. Het toeval hielp haar daarbij. Ze had tot nu toe meestal beurten gehouden wanneer ze op de mooie zomeravonden twee van de drie oudste meisjes mee nam om buiten een kopje thee te drinken. Een van de kinderen moest altijd tot gezelschap van het jongste zusje thuis blijven. Op een snikheeten avond — het was bij eventueel uitgaan mijn beurt om mede genomen te worden — stelde ze me vriendelijk voor met het jongere zusje wat te gaan wandelen (Ze wilde alleen me *beletten* op te spelen, wanneer ze met de oudere zusjes zou vertrekken). Ze maakte dit zoo aanlokkelijk mogelijk, gaf ons wat geld mede om chocolade te koopen, niet wetende, dat „Luilekkerland” voor ons in het winkeltje was gelegen in de Kerklaan tegenover Artis, waar de tram afreed die het Vondelpark als eindstation had. Overgelukkig

ging ik met het zusje er op uit en toen ik na heel lang te hebben gekozen met mijn buit en het zusje aan de hand het winkeltje uitkwam, stond Moeder met de oudste meisjes op het achterbalcon van de tram, die juist afreed. Ze zouden vader in het Paviljoen ontmoeten. In woede ontstoken vloog ik op de tram af. Met de armen in de hoogte als wilde ik den hemel bestormen holde ik ze na, schreeuwende „Ma, Maatje” van haar toch nog hulp verwachtende. Nooit heb ik het waardige strenge, toch edele gezicht van Moeder kunnen vergeten waarmee ze me aankeek, toen ze den conducteur, die wilde stoppen kalm gelastte verder te rijden. Als versteend bleef ik plotseling staan, diep beseffende, dat geen uitkomst mogelijk was, dat ik mijn lot moest dragen. De levenskunst te berusten in het onvermijdelijke had Moeder me door deze behandeling voor goed doen inzien. Het feit, dat Moeder, die altijd zoo strikt rechtvaardig en liefdevol voor ons zorgde me dat had durven aandoen, deed me uit het onbewuste gevoelen, dat ik bij het onvermijdelijke leed mij door vreemden aangedaan van hen toch zeker geen hulp verwachten mocht en me dus nooit met eenig succes daartegen zou verzetten. Ik gedroeg me voortaan bij elke invitatie, die de oudste meisjes ontvingen onberispelijk. Nadat ik mijn goed gedrag een zeer langen tijd had volgehouden, nam Moeder voor zooveel het in haar vermogen was, het droevige van mijn feitelijke achterstelling weg.

Er zullen misschien vele moeders zijn die deze behandeling wreed vinden en andere die ze niet gaarne willen toepassen hopende op het wijzer worden van het kind; ik meen dat de plichtmatige, liefdevolle Moeder of opvoedster haar leed en dat van het kind bij een behandeling moet trotseeren,

toekomst voor ondergang te bewaren, die bijna altijd het gevolg is, van het zich niet in het onvermijdelijke te kunnen schikken en het zich onbeheerscht over geven aan zijn neigingen.

XVI

VRIJHEID VOOR „HET KIND”!

ZOODRA ik in staat was het gelezene meer volkomen te begrijpen en met geheel mijn hart in me op te nemen, was een boek voor mij, een raadgever, een afleiding, een troost, soms . . . alles. Dat begon omstreeks mijn twaalfde jaar. Ik hield vóór dien tijd niet bijzonder van lezen. Wel van voorgelezen te worden door Moeder of de onderwijzeres op school, die mij alles trachtte te verklaren wat voor mij niet duidelijk was. Ik kon me niet, zooals de meeste kinderen, met een algemeenen indruk van het verhaal tevreden stellen. Schijnbaar was ik toen nog niet heel gehoorzaam, juister geoordeeld, ik had als de meeste kinderen op dien leeftijd niet de noodige zelfbeheersching, waar het ging om vurige verlangens. Thuis werd Moeder voorloopig de rem om me wéérstand te doen bieden aan de machtige verleiding van een groote verscheidenheid belangrijke, toen voor mij ongeschikte lectuur, het bezit van Vader en de ouderen in het gezin. Maar: „Un grand désir ne trouve pas d'obstacle.”

Grootmoeder had juist, nu Grootvader te oud was geworden om nog veel te studeeren, een open plankenkast laten maken op den zolder tot berging van de onooglijke, bijna nooit meer te gebruiken boeken. Daar ging ik tersluiks bevrediging zoeken. Deze kast werd mijn heiligdom, waar ik allermintst geheiligd zou geworden zijn, indien ik niet door aanleg en een goed zedelijke opvoeding een afkeer voor het perverse gevoeld had. Ik ben den dans toch niet

geheel ontkomen. Eens kreeg ik zoowaar een Nederlandsche vertaling van „Les mystères de Paris“ te pakken. Ze bestond uit zes en dertig kleine afleveringen. Ik nam voor den greep de bovenste mede, die de eerste bleek te zijn en in hoofdzaak een meesterlijke, aangrijpende beschrijving van het aanzicht der stad zelve omvatte. Ik legde ze met bevende handjes in mijn boek — speling van het lot — een o zoo lief, braaf Fransch kinderromannetje „La poupée de Giselle“, waarmede ik in opdracht van Moeder in de voorlaan van Artis op een bank nog een uurtje zou gaan zitten lezen. — Ze had het kort te voren, na een bezoek aan haar zuster te Parijs, voor mij mede gebracht. — Ik had wel een en ander van Parijs gehoord, maar de vondst van „Les Mystères“ werd voor mij een openbaring. Het lezen heeft zooveel indruk op me gemaakt, dat ik daarna nog tijden lang geregeld gedroomd heb van een stad in een zee van licht, die ik alleen kende uit de sprookjes, een tooverstad. Die droom heeft zich op lateren leeftijd van tijd tot tijd herhaald, totdat ik het eindelijk bereikt had Parijs werkelijk te aanschouwen en — waarschijnlijk door mijn te hoog gespannen verwachting — enkel op *dit* punt, mijn illusie omtrent Parijs ontgoocheld werd. Ik gaf me met zulk een nieuwsgierigheid, hartstocht tot weten, angst, ja met de meest opwindende gemoedsstemmingen aan den inhoud over, dat de voorvallen, die om me heen plaats vonden en die anders mijn grootste belangstelling of opmerkzaamheid wekten, me heel niet bewust werden. Zelfs het naar kooi brengen van de papegaaien hoorde ik niet, die bij hun aftocht gewoonlijk zulk een snijdend gekras aanhieven, dat ik er de ooren tegen toestopte. Dat het zonlicht tusschen de bladeren der boomen al minder en minder was gaan vallen ondervond ik eerst toen de duisternis de letters zoo vaag had ge-

maakt, dat het lezen ondanks de groote inspanning geheel onmogelijk werd. Dit herinnerde me er plotseling aan, dat de tijd van de avondboterham al lang verstreken was. Het gaf niet of ik me in het zweet liep, dat ons hartelijk dienstmeisje zoo lang mogelijk treuzelde met het dekken van de tafel, ik kwam te laat. Daarvoor was Moeder onverbidde-lijk. Haar vergoelijkend lachen terwijl ze zei „je moet toch vóór alles op tijd zijn”, nadat ze door ondervraging vernomen had, dat ik den tijd ver-ge-ten had, doordat ik zoo verdiept in het lezen was geweest deed me meer pijn, dan een flinke kastij-ding. Ik verdiende haar goedheid niet. De sterke emotie, de angst om het te bekennen won het van mijn eerlijkheid. Ik had daardoor de zaak niet in het ware licht gesteld.

Die streek heeft me voor een poosje van mijn zoldersche leeswoede genezen. Een dergelijke periode duurt kort bij het kind. Ik had helaas de verboden vrucht geproefd en ze had zoo heerlijk gesmaakt. Binnen korten tijd heb ik de overige vijf en dertig afleveringen doorgewerkt, het zondigen dat ik deed, ging ik daarbij *al* minder voelen. Ook daarin kun je routine krijgen.

Ik ben blijven ongehoorzaam zijn en heb vele dingen gelezen, die lang niet voor mijn leeftijd ge-schikt waren, al was het dan geen onzedelijke lectuur.

Kinderen *heel* veel vrijheid geven? Zeker ze moe-ten zelfstandig worden. Die vrijheid moet echter alleen in *hunne* oogen bestaan. Laten Ouders en Opvoeders, zoo het kan, ze nimmer, en wanneer het moet althans zoo min mogelijk, uit het oog verliezen. En vooral steeds met hun innigste wezen in aanraking blijven. Nog zeer velen zondigen daartegen.

XVII

MARIETJE

LIEF Marietje, in toewijdende herinnering zie ik nog den blik, die me uit je vriendelijke oogjes zoo vertrouwelijk tegenlachte, wanneer je aan mijn hand zielig naar school stumperde. Die blik was „liefde” voor me, en staalde mijn toen eenigszins wankelen levenslust. Het lijkt me nu een groote onbillijkheid van de Moeder, dat de tienjarige Sophie in hoofdzaak er toe was aangewezen, op het zwakke borstlijdende zesjarige zusje te passen. Ze kwamen daardoor beiden te kort. Sophie was zoo gezond speelsch, en werd zoo gemakkelijk afgeleid. Soms was ze op eens weg. Ze behoorde altijd tot de eersten, die het schoollokaal verlieten en vergat in haar dartelheid wel eens het zusje. Ik was altijd de laatste en nam dan het kindje mede. Ik aanbad het popje. Ik ging bij alles tot de uiterste grens, ook bij Marietje. Dit was gedeeltelijk het gevolg van het stadium, waarin ik verkeerde, hetwelk de ontwaking der zinnen voorafgaat, en dat de meeste kinderen op dien leeftijd doormaken. Ik was in dien tijd heel godsdienstig. Er waren nu in de komende dagen *twee* grootheden, die ik te ontzien had: *God* en *Marietje*. *God om Marietje*. Sophie, mijn klasgenoot, was niet minder medelijdend en hulpvaardig dan ik, maar *zij* was de gezonde werkelijkheid. Zij was geen persoonlijkheid om iemand te idealiseeren. Ze verveelde zich bij Marietje, die ze als een zeurpotje, een kruidje-roer-me-niet beschouwde. Velen hadden hetzelfde oordeel over het lieve kindje, met haar fletsblauwe kwijnende

oogjes, haar doorschijnend gezichtje, magere armpjes en beentjes en zoo beeldige, fantastische, blonde krullende haren. Ik voelde, dat Marietje de groote toewijding miste, waaraan ze behoefte had. Ik gaf ze haar als de zuiver liefhebbende, die in haar vreugde mijn bevrediging vond.

Ik tobde over Marietje en nam al meer en meer de zorgen van Sophie over. Ook ons fysiek — S. was vlug en lenig, ik voor mijn leeftijd buitengewoon gezet —, leidde nu eenmaal tot die schikking. De eerste dagen van Marietje's schoolgaan liep ik als gewoonlijk Sophie tegemoet tot den hoek van onze straat, waarop de hare dwars uitkwam. Daarna ging ik steeds vroeger op weg om Marietje te naderen. Na zes weken haalde ik haar 's morgens van huis. „Pas je goed op Marietje”, wenkte Mevrouw toch even, en dan klonk tot Moeders geruststelling, „ik ga immers met *Eetje*”, zoo innig vertrouwend, dat ik Marietje al meer en meer als een kostbaar bezit ging voelen, waarvoor ik verantwoordelijk was. Wanneer ze midden op den weg soms, mijn hand kuste, die voor haar, „Veiligheid” beteekende, zwol mijn hart van vreugde. De schoolkinderen wilden ook gaarne met me spelen — ik had tot nu toe gezellig meêgedaan — en stonden mijn afzondering niet straffeloos toe. De jongens hoonden: „Grootmoeder! met Marietje”. De meisjes sarden: „Marietje! met haar Kinderjuf”. Ik zette door. Mijn liefde overwon elken tegenstand. Ze ging zelfs zoover, dat ik Marietje boven de kinderen wilde verheffen. Ze werd nu een Fransch prinsesje, en ik haar gouvernante. Het tengere kindje, dat altijd soepele kleertjes droeg om zich gemakkelijk te kunnen bewegen hielp me bij mijn fantasie. Ik leerde heele lesjes uit „Manuel” — ons Fransch leerboekje — uit het hoofd en raltelde die langs den weg aldoor op, terwijl ik tel-

kens op de vraag „comprenez-vous”? — dat was toch respectvoller dan „comprends tu”? — Marietje liet antwoorden „Oui, Madame” of „Non, Madame”. Dagen speelden wij tot beider genoegen hetzelfde spelletje. „Dáár heb je de compreneetjes” van een jongen, die mijn pauwtrotsche houding had opgemerkt en ons stil was gevolgd, verscheurde wreed mijn heerlijken droom. Het was juist een zeldzaam warme zomer. Het werd een gewoonte dat ik Marietje in mijn vrijen tijd meênam naar het Hortusplantsoen, dat lag aan de brug, die onze straat met de Plantage verbond. Het was daar een heerlijk plekje natuur en zoo veilig voor ons beiden. — Ik mocht nog niet alleen ver van huis gaan, ik was pas tien jaar oud — en mijn samenzijn met Marietje wilde ik onder geen voorwaarde door een geleide ontheiligd zien. Haar gezichtje straalde, als ik van de teere vogeltjes en bloempjes vertelde. Ze voelde zich aan hen verwant. En naar mate haar wangetjes zich rooder kleurden, fantaseerde ik door, gesuggereerd door haar smaak. Het was een gelukkige tijd, dien ik als kind beleefde. Is er voor de aanstaande vrouw, wel gelukzaliger gevoel *denkbaar*, dan toewijding te geven, die zoo wordt gewaardeerd, als Marietje de mijne deed? In haar dankbaarste oogenblikken vond ze Sophie een *nare* zus, mijn egoïsme beaamde het. We deden Sophie onrecht. „Van den parkwachter houd ik toch ook wel een beetje”, biechtte ze fluisterend, toen hij aankwam. Hij stond haar oogluikend toe grasbloempjes te plukken, gaf haar zelfs één keer mooie rozen. Waarschijnlijk had hij ook een zwak dochttertje. Op een middag zei Marietje tot me: „Pa heeft gisteren verteld, dat het plantsoen vroeger een kerkhof is geweest, brrr!” Ze veronderstelde, dat we nu op de grafjes van kinderen liepen. Dit gaf me een onbestemd bang voorgevoel. Ik voelde op-

eens het weêr afkoelen, zag Marietje al bleeker en bleeker worden . . . ik *kon* dien middag niet langer in het plantsoen blijven. Vier weken later op een grimmigen Octobermorgen mocht Marietje niet medegaan, toen ik haar kwam halen. Mevrouw verzocht me, Vader — haar dokter — te vragen of hij Marietje dien dag zou willen bezoeken. Ze had den geheelen nacht droog gekucht. 's Middags kwam Vader met een bedrukt gezicht van zijn praktijk thuis en vertelde aan Moeder, dat Marietje een flinke bronchitis met hooge koorts had. „Ik maak me bezorgd om het stakkerdje”, liet hij er op volgen. Ik ontstelde daarvan zoo hevig, dat Vader onmiddellijk van toon veranderde en me voorloopig kalmeerde door met overtuiging te zeggen. „In zes weken is ze beter, maar dan moet ik haast zelf voor haar zorgen. Ze heeft een heel nauwkeurige behandeling noodig.” „Paatje, Paatje en ik mag u helpen”, klampte ik me aan hem vast. Ik geloofde altijd zoo innig in Vader's woorden. Wetende door ervaring, dat niets den hartstocht meer doet verzwakken, dan verwijdering van de aanleiding, liet Vader daarop gedicteerd volgen: „Je moogt die zes weken niet bij Marietje gaan spelen. Alleen volkomen lichamelijke en geestelijke rust kan de borst van het kindje sterker doen worden”. Van *genezen* sprak hij nu reeds niet meer. In angstige spanning verbeidde ik elken middag zijn thuiskomst, om alles omtrent Marietje te vernemen. En zooals ieder gelooft, wat hij gaarne wil, zag ik in elk vleugje van tijdelijke beterschap haar zeker te verwachten herstel. De hoest werd ook wat minder, maar het kindje bleef koortsig en de eetlust kwam niet weer. Omdat Marietje er letterlijk om smeekte, mocht ik, nadat ze eenige dagen koortsvrij was geweest en Vader werkelijk hoop op herstel kreeg, haar Zaterdagmiddags nog wel eens

gaan voorlezen en verhaaltjes vertellen. Zij mocht niet spreken. Dan waren het mijn mooiste speelgoed en mijn liefste boeken, die ik haar offerde. Toch zag ik wel heel goed, dat Marietje al zwakker en zwakker werd. Elk kuchje, dat ze uitstootte, stak me in het hart. Ze bleef nu tijdens mijn bezoek altijd in het kussen liggen, terwijl men haar vroeger daartoe had moeten dwingen. Ik vertelde haar sprookjes uit het tooverland, met hetzelfde entrain, waarmede Vader ze mij Vrijdagsavonds verteld had, toen ik nog zoo klein was als Marietje. Haar warm handje liet dan mijn hand niet meer los en met aanwending van alle kracht omklemde ze deze al steviger, naar mate het uur van mijn heengaan naderde. Dan zong ik haar heel zacht een liedje voor, waarbij ze meestal insluimerde en daarna ging ik stilletjes weg. Eens toen ik van het tragische zeemansliedje „de drie ruitertjes” — dat ons werkmeisje altijd zoo smartvol voordroeg — de slotregels neuriede:

„En toen ze bij het fonteintje kwam”

„Toen vond ze haar zoetelief dood”

„Zij was verslagen en hij was. . . .”

keek ik plotseling op het slapende, uitgeteerde lijke-kindje. Ook ik was verslagen. Ik durfde het woord „dood” niet meer uitspreken. Het greep me aan, als de profetie, dat ik Marietje gauw zou verliezen. Ik onderdrukte mijn snikken om haar niet te doen ontwaken, maar ik moest in de gang lang tot bedaren komen, eer ik op weg naar huis kon gaan. Ik verzweg Moeder de zorgen, die ik om Marietje leed en de slapeloze nachten, die ik om haar doorbracht, uit vrees haar niet meer te mogen troosten. Ik hoopte telkens opnieuw, dat liefde en goede zorgen haar zouden doen genezen. Mijn sombere stemmingen waren immers zoo vaak daardoor ver-

dwenen. Marietje voelde zich zoo gerust, zoo beschermd door mijn liefdevolle aanwezigheid. „Alleen volkomen stipte lichamelijke en geestelijke rust zou de borst van het kindje sterker doen worden.” Vader's woorden waren in mijn geest gegrift.

Onverwacht gaf Marietje bloed op, Vader stond daarna niet meer toe, dat ik haar bezocht. Ik vloog nu 'smiddags naar de deur, om toch weêr hoop in Vader's oogen te lezen. Veertien dagen later, moest ik helaas van Moeder de droevige woorden hooren:

„Wees nu maar gerust, God heeft Marietje gelukkig tot zich genomen.”

Het bericht was niet verpletterend. Men had me er dagen op voorbereid. Maar het hopelooze verlies voelde ik als een wreede drukkende kwelling. Stil ging ik in een hoek van de kamer zitten en was niet te bewegen om mede te eten. Die stemming werd niet bijzonder gevonden. Alle huisgenooten waren diep onder den indruk van het stervensbericht. Vooral Moeder, die vroeger zelf een lief kind had verloren. De dood van Marietje maakte de herinnering er aan weêr zoo levendig, dat zij haar smart opnieuw beleefde.

Het kind, dat den afgeloopen nacht overleden was, werd — volgens Joodsche voorschriften — reeds den dag na het stervensbericht, begraven. De school was dien dag gesloten, de schooljongens hebben de begrafenis tot Zeeburg gevolgd.

Den avond te voren kwam Moeder met rood geweende oogen de kinderkamer binnen. Ze bracht een rol lint mede om de maat van mij te nemen. Ze zei tot mij, — het volgende is een Joodsch bijgeloof — „dat ze mijn lengtemaat in het kistje wilde medegeven.” Ze vreesde anders, dat Marietje,

die zooveel van me gehouden had, me tot zich zou halen. Overstelt als ik was van droefheid, verweerde ik me heftig daartegen en riep verbolgen uit: „Ik houd God niet voor den gek”. Sarcastisch deed ik Moeder na, zeggende: „God heeft Marietje gelukkig tot zich genomen”. „Dan zal hij mij ook halen, als het gelukkig voor me is en niet omdat Marietje het verlangt!!

Daarna brak ik in een onbedaarlijk snikken uit.

Men had me den stroohalm ontrukkt, waaraan ik me in mijn diepe smart had vast gehouden: Het vertrouwen in de wijze, rechtvaardige beschikking van God.

Er ging geen lengtemaat van me mede in het kistje.

De gordijnen werden neergelaten toen de begrafenis passeeren zou.

„Gauw Eetje, daar komt de lijkkoets van Marietje aan”, riep ons dagmeisje. Ze was ze door een kier tusschen het raam en het gordijn gaan afwachten.

Na zulk een *ruwe* koude gevoelloosheid, duwde ik haar, hoe paradoxaal het ook klinke, uit diep, warm gevoel, *ruw* van me weg.

Ik ging heel bleek zien en verloor mijn gewone belangstelling in vele zaken. Vader vond het 't beste me gewoon naar school te laten gaan. „Mijn droefheid zou daardoor afgeleid worden en op den duur slijten”, oordeelde hij. Nu stumperde ik zielig aan den arm van Sophie naar school. Eerst na maanden kwam ik het verlies te boven. Het hoofd van de school heeft daartoe veel bijgedragen. Hij zond me in den vrijen tijd op school, naar den tuin en droeg me de zorg op van zijn gezond guitig vijfjarig dochttertje. Ik moest dan van zelf met de kleine wildzang spelen. Daardoor bracht ik een deel van mijn liefde op dit kindje over. De arbeid

.....
op school en het huiswerk deden het overige tot leniging van mijn smart.

In mijn later leven heb ik waargenomen, dat vele, vooral overgevoelige kinderen, zeer getroffen worden door het verlies van een broos vriendje of vriendinnetje, ja zelfs door het sterven van huisdieren. Ik heb u mijn droeve herinnering medege-deeld, om Moeders op het hart te drukken er voor te waken, dat deze gevoelige kinderen zich te sterk hechten aan levende wezens wien een korte levensduur is beschoren, tenminste wanneer deze niet tot de onmiddellijke omgeving van het kind behooren.

XVIII
MIJN LOOFHUT

RACHTIG Maatje!"
„Waarom hebben wij dan geen loofhut?" vroeg ik verwijtend, nadat ik in extase was geraakt bij een eerste kennismaking met zulk een wereldwonder.
„Wanneer je grooter bent, kan Pa er misschien wel een koopen. Oom Bram heeft ze als eerstgeborene van Grootvader geëerfd."

Ik moest me dus voorloopig treurig behelpen, met bij dezen of genen bevoorrechte een enkel dagje op visite te gaan.

Ik wilde er een bezitten.

Het kind legt zich moeilijk neer bij een diep gevoeld gemis. En dat *was* het voor het even geloovige als emotioneele kleine meisje.

Desnoods helpt zijn fantasie hem, het zoo vurig verlangde te bemachtigen.

Van mijn zevende tot mijn elfde jaar heb ik de kostbaarste Oostersche hut, gedurende de voorgeschreven acht jaarlijksche feestdagen bewoond. Hut en inboedel bestonden uit een samenvoeging van de meest heterogene bestanddeelen. Mijn verbeelding had ze onderling passend gemaakt. Niet één symbool ontbrak.

Daags voor elken grooten feestdag verklaarde Moeder ons zijn beteekenis. Dit heeft mijn volmaakte loofhutinspiratie veel stof bijgebracht. De muren had ik geconstrueerd met afgedankte stoelen. — Vader besloot er niet gauw toe iets weg te doen. Het kon zijn nut nog hebben. Als gewoonlijk ondervond ik weer, dat hij gelijk had. —

De ruggen der stoelen werden royaal behangen met doorgelopen gewasschen, sitsche bedgordijnen. Deze vertegenwoordigden, neen . . . ze *vormden* de oostersche wandbekleding. Zoo poëtisch! Van buiten leek de hut een formeele uitdragerij. Wat echter deerde mij het uiterlijk, wanneer ik me binnen in den hemel waande? Het rieten dak maakte ik van versleten gangmatten.

Mijn éénige kwellingen waren de aanmatigende plagerijen van mijn vijftienjarigen broer. Hij nam bijv. eigenmachtig op een mijner zetels plaats en veegde doodkalm zijn voeten tegen mijn hutzoldering af.

Met stoïcynsche zelfverloochening verdroeg ik al dat vreeselijke, steeds Moeders wachtwoord overwegende: „Gekibbel wil ik er niet in hebben.”

Het eerste jaar nog in het stadium van ontwikkeling, bereikte de hut, als alle grootsche dingen, eerst langzamerhand haar voltooiing.

Gauw toch hingen er Chineesche lampions met heusche kaarsjes aan de matten. Ze mochten echter alleen branden — o vernederende bepaling voor een zevenjarige eigenhutbewoonster — wanneer het kindermisje in de kamer was. Ik troostte me. De bewaking had buiten mijn eigenlijk terrein plaats. Bovendien hield ik veel van onze Aaltje. Liefde doet zielepijn zooveel gemakkelijker dragen.

Ik woonde in het Heilige Land. Dat was niet tradioneel, het moest juist een behelpen in de woestijn voorstellen. Maar instinctmatig hield ik niet van behelpen. Dat werd me terecht reeds jong anders geleerd. En dan . . . zulk een kunstproduct in een barre zandvlakte! Het Heilige Land was zoo mooi. Uren had Moeder er over uitgeweid en ons alles aangewezen op de kaart, die in de kinderkamer aan den muur hing.

Ik had het toch maar voor het kiezen. Vanzelf

besloot ik tot het land van belofte, als woonplaats.

Ik was volkomen in staat mijn fantasieschepping volgens een vast plan op te bouwen. Het heele kleine kind springt bij zijn phantasieën van het eene beeld naar het andere plotseling over. Ik ging op in mijn verbeelding. Ze was werkelijkheid voor me geworden.

Eigenaardig toch op te merken, dat al mijn gefingeerde kunstschaten, mijn kostbaarheden, mijn zinnelijke genietingen, me volkomen bevredigden, maar *Ma* moest dikwijls persoonlijk in de hut komen.

Heelemaal in Jeruzalem . . . zonder *Ma*!

Het feit, dat Moeder moest *komen*, was toch het bewijs, dat ik me echt voorstelde in Jeruzalem te *zijn*. Hier overtrof mijn hartstochtelijke liefde den fantasiedrang. Ik moest in *Ma's* vriendelijke oogen *werkelijk* kunnen schouwen, haar teedere stem hooren, haar geheel liefdevol wezen kunnen omvatten. *Ma* alleen moest *reëel* zijn.

Voor groote menschen was het om te stikken in mijn lage hut. Toch kreeg ik veel bezoek. Ook voor oudere geloovigen was ik zoo aardig geïnstalleerd. Mijn zeepen citroentje, den cederappel voorstellende, werd al die jaren vol zorg in een doosje met watten geconserveerd. Het morsdoode sparreboompje — versiering op mijn broertjes aannemingsfeest — werd als mirtetak dagelijks royaal begoten. En elk jaar sloeg ik er symbolisch den achtsten dag mijn zonden — en het waren er vele — mee af. Verschillende kleurige bloemslingers door mijn oudere zusjes bewerkt versierden de geheele hut. Zij gunden mij dat pretje van harte. Jongens zijn op dien leeftijd zoo geheel anders. Overal had ik bibelots geplaatst. Gebarsten Chineesche poppetjes, afgekeurd voor de étagère in het salon. Min of meer beschadigde *echte* Japansche theekopjes en vaasjes.

Ik geloof stellig, dat niet één onderdeel van mijn schatwoning en haren inhoud gaaf was. Dat moest toch juist. Het waren immers alle kostbaarheden, opgegraven na de verwoesting der beide tempels. Het werkelijke lekkers verlevendigde de fantasie belangrijk. We kregen ze rijkelijk de heerlijke zuidvruchten, de vijgen en dadels, de rozijnen en amandelen en vooral de versche blauwe en witte druiven. Ik gedroeg me die acht dagen van het jaar voorbeeldig. Moeder vond me zoo kalm en gedwee, dat ze, heel vergeefflijk, den hartgrondigen wensch uitte: „Het loofhuttenfeest moest driehonderd vijf en zestig dagen van het jaar duren!”

Was dat fantazeeren dan niet leerrijk en karaktervormend? We zien daaruit weer, dat gewijde bezigheid vóór alles een oefenen in plichtsbetrachting en zelfbeheersching is. Ik leerde mijn zaken verzorgen en bewaren, het geluk waardeeren van eigen voltooid werk. Reinheid en orde waren onberispelijk in mijn hut. Mijn gasten ontving ik welwillend en beleefd. Ik had een zekere waardigheid op te houden als heilige hutbewoonster. Ik oefende me in de uiterste verdraagzaamheid.

We mogen onze kinderen niet storen in hunne fantasieën. De fantasie is een natuurlijke, dus noodzakelijke ontwikkeling van de ziel en het karakter, voor het kind. Zij, die kinderen met verstand waarnemen zullen altijd ervaren, dat de natuur de fantasie doet ophouden, wanneer de verstandelijke vermogens gerijpt zijn tot het volgen en genieten der werkelijkheid. Dat is de juiste tijd.

Het vierde jaar begon ik me over de grapjes die men ten opzichte van mijn hut maakte eenigszins te schamen. En toen Moeder op mijn elfde jaar, eenige dagen vóór het feest, wat ongewild ironisch vroeg: „zal ik je tijdelijke woning maar vast van zolder halen?” zei ik uit mijn volle hart: „Geeft

u ze maar alsjeblieft aan kleine zus, ik ben al zoo groot”.

Jetje, kordaat meisje, voelde er niet veel voor, eens andermans werk over te nemen. Zoo kwamen de vruchten mijner fantasie, als alle zaken, die geen nut meer hebben, langzamerhand bij verschillende opruimingen in de prullenmand terecht.

De herinnering aan deze fantasie mijner kindjaren brengt me nu nog dikwijls in een gelukkige stemming.

XIX

OP PARTIJ IN HET WEESHUIS

VOOR de volgende herinnering dien ik u even de omgeving duidelijk te maken, waarin ik mijne „Jeugdjaren” heb doorleefd. Ik woonde in de Muiderstraat, aan de zijde tusschen de Heerengracht en Rapenburgerstraat. Behalve de hoekhuizen van straten en gracht — ze waren tegen elkaar gebouwd — hadden de huizen tuintjes, die voor het ééne gedeelte aan de tuinen van de Rapenburgerstraat grensden, voor het andere gedeelte aan die der Heerengracht welke tuinen samen kwamen. De Rapenburgerstraat — toen reeds vervallen — was kort nadat de Joden zich hier gevestigd hadden hun élitebuurt geworden. In het voorgedeelte waren langzamerhand hunne voornaamste instellingen verzezen, die er nog aanwezig zijn, o.a. een groote kerk met daarnaast de woning van onzen Opper-rabbin, het seminarium, een bewaarschool, het Hoogduitsche meisjes-weeshuis enz. De tuinen — evenredig groot aan de gebouwen — met hunne heel oude eiken, berken, vlieren vormden met die der Heerengracht over de lage schuttingen gezien voor ons „Het bosch”. Het was daar wonderlijk, weldadig kalm in tegenstelling met onze straat, waar o.m. het heel drukke verkeer was van de oude stad naar de buiten Muiderbuurt en van den omnibus op zijn zwaar ratelende wielen, het geschreeuw van de venters, die van hun standplaats uit het ghetto afdwaalden en het gejoel van de kinderen,

welke op het breede trottoir langs de groote kerk tegenover ons veilig speelden.

Ik liep vaak eenige malen na elkaar van de voor-kamer naar het tuintje, om telkens opnieuw de heerlijke sensatie te ondergaan van druk stadsgewoel tot gewijde natuur. Die kalmte deed mijn opstandige ziel zoo goed.

„Het bosch” was een levensgenieting voor me. Jammer, dat al gauw de uitbouw van het weeshuis, waarin de eet- en recreatiezalen werden gevestigd, eenige stoornis in de omgeving bracht, die echter veel vergoed werd door de prachtige stemmige liederen, waarop de meisjes, een zestig ongeveer, ons elken Vrijdagavond na hun avondmaaltijd stelselmatig vergastten.

’s Zomers was mijn lievelingsplekje op het plat van ons tuinhuisje, dat met een gewone werkramp gemakkelijk te bereiken was. Reeds ’s morgens vroeg lag ik daar om naar het zingen der vogels te luisteren en ’s avonds zou ik er ook zoo gaarne genoten hebben, maar „het waarschuwend” pas op, soort zoekt soort, van de zusjes en de dienstmeisjes deed me er angstvallig van afzien. *Kattig* was ik toch heelemaal niet. Nu ja, maar ook *toen* deden dienstmeisjes en kinderen heelemaal niet aan psychoanalyse. En toch! . . . het kindermeisje, dat heel verstandig was en reeds van mijn geboorte voor me zorgde, (op verstandig waarnemen komt het niet-temin in hoofdzaak bij beoordeeling aan) vonniste me juist, als ze, wanneer ik bij de minste onrechtvaardigheid, mij of een ander aangedaan, heftig werd, het liedje van Amarante aanhief uit de toen zeer populaire Operette „Madame Angot”:

„Als vischvrouw kon ze kijken”

„Dan was ze gansch niet mak”.

Dit waren de eerste regels van de coupletten, die collega Amarante op Madame Angot zong, de even

beminde als heftige „Mère des halles”, die zonder eenige cultuur, met dierlijk moederlijk instinct op heftige wijze voor haar halkinderen in het strijdpark trad. De verdere woorden en vooral het refrein:

„Lief en aardig”

„Vlug en vaardig”

„Ja zoo was Madame Angot” (bis)

belichtten Moeder Angot wel beter, maar het kindermisje zong alleen de beginregels, die me diep kwetsten. Daarmede bezwoer ze dadelijk elken aanval. Het was voor mij, als kind, een groot verdriet, door iemand, die ik achtte, vernederd te worden. Schaamte is een krachtige hefboom tot zedelijke verbetering, dat voelde *dit* misje bij instinct.

Het tuintje, waar ik elk vrij oogenblik van profiteerde, was voor mijn fysiek een dorado, maar het zou mijn moreel bederf hebben kunnen worden, wanneer Moeder, die ons nooit lang uit het oog verloor, niet had ingegrepen.

De huizen, grenzende aan ons tuintje, werden door patiënten van Vader bewoond en nu was ik nauwelijks in den tuin of ik hoorde uit de ramen naar alle kanten: „Jongejuffrouw, houd u eens uw boezelaartje op” en een ware zondvloed van lekers en speeltjes kwam naar beneden, op de wijze zooals de orgelman in een achterbuurt zijn centen ontvangt, maar *hij* heeft er dan tenminste voor gedraaid. Onze rechtsche buurvrouw was in dit opzicht niet te verbeteren en uit haar raam had ik het uit de eerste hand. Zij meende op die manier haar dankbaarheid te toonen. Die burens n.l. hadden in den tuin, die langer was dan de onze, een achtergebouw laten zetten, dat door eene binnenplaats van het voorgebouw gescheiden was, langs welke plaats zijwaarts op verschillende verdiepingen gangen liepen om de beide gebouwen te verbinden. De Rapenburgerstraatbuurman had geweigerd aan zijn

kant ramen in den gevel te laten aanbrengen. Vader echter, heel inschikkelijk van aard, had hun toegestaan, één venster in hunne woonkamer te maken, waaruit ze uitzicht hadden op „Ons bosch”. Dat was dan ook wel een bijzondere vergunning. Het leek Moeder heel onvrij, dat ze ook in onzen tuin en keuken konden zien, maar ze had er mede ingestemd, omdat Moeder toch niet had kunnen beletten, dat ze ramen hadden aangebracht aan de zijde van hun binnenplaats, waardoor ze uit hunne woonkamers, die iets hooger gelegen waren dan de onze, schuins bij ons binnen konden kijken en wanneer de vensters geopend waren, elk woord konden verstaan, dat er door ons gesproken werd. Nu wilde Vader dat, als we in onze woonkamer samen waren, de ramen daar dicht bleven en er door de voorkamer en gang gespuid werd. Op een Vrijdagavond, toen het onhoudbaar tropisch heet was, sloeg Vader, nadat we getafeld hadden, onverwachts met een ruk de ramen open. Als betooverd bleven we onbeweeglijk op onze plaats, toen het weesmeisjeskoor juist het:

*) Haleluja — Haleluja — Halelu-u-ja!
(Looft den Heer) aanhief.

Het klonk als een Engelenkoor uit den Hemel.
(Het was eene eerste uitvoering).

Helaas, dat meestal na mijn hoogste vreugde diepe droefheid als onmiddellijke reactie volgde. Gelijk een angelsteek priemde het plotseling in mijn brein: „die kinderen hebben geen Maatje meer.” Mijn hart werd verscheurd van medelijden, het was eensklaps nacht voor me geworden. . . . Zij zouden straks niet roepen: „Nacht Maatje . . . Nacht Maatje”, het heengaan steeds rekkende om zoo lang

*) (Hebreeuwsch loflied, dat alleen bij bijzonder feestelijke gebeurtenissen wordt gezongen).

mogelijk in die lieve, vertrouwelijke, beschermende oogen te zien, in *Ma's* oogen. Ik werd zóó bedrukt, dat ik niet meer naar den tuin *kon* gaan om andere liederen aan te hooren, ik zou het evenwicht geheel verloren hebben en . . . niemand merkte die smartvolle stemming van het hulpelooze achtjarige kind. Alleen schaamte over mijn droeve gedachten, die als correctief voor mijn overgevoeligheid altijd door Moeder streng, als onwaardig, laf en week, veroordeeld werden, deed me mijn tranen bedwingen, me volkomen beheerschen. Die behandeling was zeer zeker goed bedoeld door Moeder en ze is ook wel juist als stelregel, maar men moet daarbij nauwkeurig nagaan, ja er voor waken, dat men de kracht van het kind niet overschat. Ook hier had moeten gelden, als bij elke opvoedende behandeling: „altijd genoeg, maar nooit te veel.” Gelukkig bracht de volgende gebeurtenis spoedig geheele genezing.

Vader had door zijn drukken werkkring voor het eerebaantje — Geneesheer van de Weesinrichting — moeten bedanken, maar hij had zich gaarne beschikbaar gesteld, om bij ontstentenis van den aangestelden Medicus of in noodgeval dienst te doen. Daardoor was hij al *vast* 's zomers vier weken diens plaatsvervanger.

Juist was kort geleden, aller meisjes lieveling, het schattige Riekje Karper van een ernstige longontsteking genezen nà door vader behandeld te zijn. Met toestemming van de Weesmoeder, hadden alle meisjes naar krachten wat geofferd, om het herstel van haar lief zusje te vieren. Toen dit een van de dames regentessen ter oore was gekomen, schonk ze een meer toereikende gift voor het doel en nu zou het een echte partij worden. Mej. Z. had Vader gevraagd of hij zijn kinderen ook wilde laten meêdoen, ze vond dat ons toch wel wat van de pret toekwam.

De oudste drie meisjes gingen er heen, ik met

een heel bezwaard gemoed . . . de kinderen hadden immers geen *Maatje* meer! Bij het binnenkomen in het Weeshuis werd ik door de onlangs gestorven lieve Moeder Z. begroet, die als het ware met kinderen behangen was. Haar vriendelijk „in het gelid” bracht de meisjes dadelijk in rijen en evenals in het gewone familieleven werden we aan elk meisje afzonderlijk voorgesteld, dat daarop met een buiging, een vriendelijk knikje en de hand geven volmaakt vormelijk reageerde.

„En nu maar dadelijk in den tuin van het mooie weer profiteeren,” spoorde de Moeder aan. De lieve, sympathieke toon, waardoor elk wezenlijk bevel van Moeder een verzoek werd, bracht reeds eenige kalmte in mijn gemoed. Ik had me het leven van die kinderen zoo geheel anders, zoo geheel verkeerd voorgesteld, ja zoowat als het leven van kinderen in een tuchthuis. Ik had de meisjes zoo vaak als ze met hare geleidster langs ons huis wandelden door Moeder en de dienstmeisjes met „Arme schapen” hooren beklagen.

In den tuin stonden gedekte tafeltjes, waarop boterhammen met muisjes, schotels met kersen, koekjes en in het midden een vaasje met beeldige rozen. Wat was dat een heerlijke aanblik!

Nauwelijks waren de kinderen gezeten of ons lief Riekje, gekleed in een wit geborduurd jurkje met een bloemenkransje op het hoofd, werd binnen gereden op een zegekarretje, door de oudste meisjes vervaardigd en toen op een sein van Moeder, de kinderen daarna eensklaps het „Haleluja” inzetten, bleef ik mijn ontroering niet geheel meester. Dikke tranen van vreugde welden in mijn oogen op. Ik herstelde me echter weêr gauw. Er kwam schier geen einde aan het troetelen van Riekje en het aanbieden van geschenkjes, die elk meisje soms voor luttele centen voor het lieve kindje had gekocht.

Ieder smeekte om het prinsesje naast zich te mogen hebben, welke gunst alweêr als in het gewone huisgezin eerlijk werd verdeeld. Riekje leek me nu zelfs in plaats van een beklagenswaardige, een bevoorrechte Baby. Het werd één snoepen, zingen en stoeien den geheelen avond en tot slot stelden de oudste meisjes levende beelden voor, tafereelen uit de Bijbelsche geschiedenis, alle betrekking hebbende op de liefde voor de menschheid. Luid applaus viel hun ten deel, want ze hadden bovendien met heel weinig middelen de costuums zelf vervaardigd. Onder dankbetuiging en kusjes van de kleintjes en innige handdrukken van de groote meisjes gingen op het eerste verzoek van Moeder allen met van vreugde stralende gezichten naar de slaapzaal. Bij het „*nacht Moedertje*. . . . *nacht Moedertje*, wel bedankt”, van de kleintjes werd ik eerst recht overgoten met geluk en kwam er vrede in mijn ziel. Het „houdt jullie de kleintjes rustig, ik kom straks nog eens kijken,” klonk uit den mond van moeder Z. niet minder zorgzaam, niet minder teeder dan van de liefste Moeder.

Voor dat ik vertrok vroeg Moeder me — het was haar niet ontgaan, maar tactvol als ze was, had ze toen niet ingegrepen — waarom ik even verdrietig was geweest, of me iets minder prettigs was overkomen en uit het diepste van mijn hart kwam een zucht van verlichting, terwijl ik antwoordde: „ik was zoo blij, dat de weesjes ook een lief „*Moedertje*” hadden.”

Moeder Z. vertelde het den volgenden dag aan Moeder en toen biechtte ik haar mijn lijdensgeschiedenis van de laatste dagen. Om het volgend verkregen succes heb ik ze u, Moeders, zooveel later nog eens gebiecht.

Moeder zei me eenvoudig en duidelijk, dat ik nooit meer *heel* blij of *heel* verdrietig moest zijn

zonder het haar te vertellen, omdat kinderen vaak toestanden verkeerd waardeeren en dan meestal ontgoochelingen en verdriet niet uitbleven. Ze zei me, dat het wel veel gelukkiger was een eigen Moeder te hebben, maar dat het lot niet voor alle menschen eender was en dat men berusten moest in de beschikkingen van God.

Van de idee, dat ouderlooze kinderen als uitgestootenen in een kazerne bijeenwoonden, was ik nu geheel genezen, en voorloopig ook van vele andere verdrietelijkheden.

MIJN EERSTE ONTGOOCHELING OMTRENT DE ONFEILBAARHEID VAN DEN MENSCH

Uitzoeken maar, uitzoeken maar, acht centen
'n el!"

Met dit hoongezang werd ik door een troepje jongens begroet, toen ik fier door zelfbewustheid, gekleed in een beeldig blauw geruit jurkje het feestlokaal „Eik en Linde” binnentrad om de verjaarpartij van het hoofd der school mede te vieren. Dat ik trotsch was op mijn mooie kledje was waarlijk wel te verklaren. Men had me toch thuis zoo bewonderd. Wat chique! . . . en zoo fijn! . . . Daar mag je zuinig op zijn, zoo 'n jurkje krijg je niet licht weer. Dergelijke uitroepen had ik van de verschillende huisgenooten gehoord, terwijl ik ronddansende op het rijtuig wachtte. Moeder had meêgedaan. Een klein kind, dat waarheid en leugen nog niet recht weet te onderscheiden, en van haar lieven, alleen oprechtheid verwacht, voelt zich inderdaad geveleid door een dergelijke bewondering. Het was bovendien heel begrijpelijk, dat ik me voor den gek had laten houden: het jurkje leek fijn, het was chique. Moeder had er zelf aan mede gewerkt. Het was volgens de toenmalige mode geheel ingehaald en bijzondere werkjes liet ze nooit aan de huisnaaister over. Reeds acht dagen te voren had het als een kleinood, bedekt door Moeders bruidsluier om het tegen mogelijke besmetting te vrij-

waren in het salon te pronk gelegen en ontelbare malen was ik daarheen geslopen om er een steelschen blik op te werpen. Ik vond het zoo prachtig!

De jongens vervolgden me met het liedje waarheen ik me wendde, waarom ik zitten ging. Mijn vriendinnetjes lichtten me toen in: Drie weken geleden had een koopman een kar vol van die geruite stofjes in de ghettobuurt gevent en zijn waar door dit verheven gezang aanprezen. Hij had er de bewoners letterlijk mede bij elkaar geschreeuwd. Daar ik nog niet in de klas zat waar co-educatie was ingevoerd, had ik ook niet gehoord, dat de jongens uit die buurt al dadelijk het liedje op school ten beste hadden gegeven. Nu begreep ik. Ma had de stof van het jurkje „aan de kar” gekocht en had dit voor me verzwegen uit vrees, dat er tooneelen zouden plaats hebben en dat ik het jurkje niet zou willen dragen. Ze hadden er thuis schik van gehad, dat ik — onbewust van dit alles — met het jurkje in de wolken was. Ze hadden zich dus vroolijk over me gemaakt, zonder dat ik me had kunnen verdedigen en Ma had mede gedaan. Dat liet mijn zelfachting niet toe. Reeds het kind kan zonder deze niet tevreden leven. Een machteloze woede maakte zich van me meester. Het „acht centen kost een el, koop het me af en je doet wel” verhitte als een satersliedje mijn brein en zonder eenige rekening te houden met de toekomst, gooide ik, als instinctmatige vergeldingsdaad, het eerste glaasje frambozenlimonade, dat me werd aangeboden, van boven tot onder over de jurk, welke daardoor geheel bedorven werd. De dunne stof van mindere qualiteit liet geen schoonmaken toe. Eenigszins tot kalmte gekomen, besepte ik, toen ik het kleverige jurkje bezag, welk onheil ik had aangericht. Nu werd ik eerst recht ongelukkig. Het kind voelt zijn leed zoo veel onmetelijker dan de volwassene, omdat het

door zijn weinig verstandig inzicht geen wapenen daartegen heeft, als hoop op uitkomst of een verkeerde daad te kunnen herstellen enz. Het ziet zijn verdriet als oneindig. Het plotselinge gevoel van diepe schaamte, dat over me gekomen was, maakte me wanhopig.

Instinctmatig begreep ik, dat het geweld, dat ik tegen mijn geknakte eigenwaarde had ingezet, deze geheel had gebroken. Het conflict bleef niet uit. Ik beschouwde nu het bederven van het jurkje als een veel leelijker daad, dan die, welke Moeder begaan had en ik ging mezelf hoe langer hoe meer bezwaren. Het jurkje was toch werkelijk mooi en chique... Ma kocht zoo vaak waardelooze lapjes bij Bahlmann of Sinkel . . . het was eigenlijk grappig, dat ik met het jurkje zoo blij was geweest. Alleen wanneer het „acht centen kost een el, koop het me af en je doet wel” in mijn geest zong, helde mijn verstoord evenwicht voor een oogenblik naar mijn rechtvaardiging. Ik wilde alles vertellen, wat er in me was omgegaan en de straf dragen, die me toekwam. Dit voornemen stelde me echter niet gerust, het kon me niet ontheffen van de ergste straf, het verlies van het geloof in eigenwaarde, dat ik als elk normaal kind, — in een rein zedelijke atmosfeer opgevoed — na mijn onbeheerschte vernielingsdaad voelde. Bij mijn thuiskomst hoefde ik waarlijk niets te zeggen. Haast uit één mond riepen mijn ouders: „Wat is er kind, wat is er met je gebeurd?” Ik biechtte volledig. „Vooruit naar bed! uit mijn oogen!” strafte Moeder. Vader, die zijn kinderen niet in verdriet zien kon, trok me naar zich toe en terwijl hij me omhelsde riep hij boos uit: „Het kind kon het niet helpen!” Er werd dien avond lang gediscussieerd.

Hoewel vader door zijn drukken werkkring in hoofdzaak aan Moeder de opvoeding der kinderen

overliet, wel wetende dat deze in goede handen was, trad hij bij dergelijke ernstige zieleconflicten van het kind altijd handelend op. Moeder gaf toe, dat ze de zaak had moeten voorstellen, zooals ze werkelijk was en me had moeten dwingen met het jurkje van „acht centen een el” vroolijk naar de partij te gaan, alleen omdat zij dat goed vond. Door het onbegrensd vertrouwen, dat ik tot nu toe in haar had gehad, zou het hoonliedje me zeker minder hard en wellicht in het geheel niet hebben getroffen. Vader vond, dat deze daad niet even streng gestraft moest worden als elke onbeheerschte gewelddaad, omdat ik in de straf, nu Moeder zelf aanleiding er toe had gegeven, bij kalme overweging altijd een onrechtvaardigheid zou zien. Moeder maakte van het geruite lapje, dat ze nog over gehouden had, een eenvoudiger jurkje, waarmede ik veertien dagen later op het kinderbal in het „Park” moest verschijnen. En dat het kind over het meest diepe leed veel gauwer heen is dan de volwassene, bewees ik weêr hierdoor, dat ik toen even vroolijk in de kamer rondدانste, terwijl ik op het rijtuig wachtte als op den bewusten avond. Ik suggereerde me nog even bij het binnentreden van de zaal het jurkje als boetekleedje te beschouwen, maar daar behoeftte me al heel gauw „het ewig weibliche” voor. Twee kapertjes, toen onze Oweertjes, van dertien en twaalf jaar, vroegen mijn zevenjarig zusje en mij negenjarige dadelijk voor den eersten dans. Ze hadden sinds twee jaar een „Mademoiselle” en niet wetende, dat wij, als gevolg van zeer naaste Fransche familieleden, evenzeer goed Fransch verstonden, gaven ze hunne opmerkingen elkaar echt onbeschaafd in het Fransch te kennen.

„J'ai une beauté,” schepte mijn Adolf op.

„Moi aussi,” pochte zus' Sandertje terug.

Une beauté! une bea té, une

met het blauwe . . . ruite . . . acht centen . . .

Den volgenden morgen keek ik dienzelfden
Ghetto jongens, mijn medescholieren, brutaal in
het gezicht.

„HET SLEETJE”

MOEDEr was vroom. Daarom gingen we op de eenig bestaande school met evenredig schoolgeld voor Joodsche kinderen, waar het godsdienstonderwijs No. 1 op den lesrooster stond. Alleen kinderen van onvermogenende ouders kwamen in aanmerking tot plaatsing op de Joodsche Armeenschool. Zoo kwamen we in aanraking met de jeugd uit vele standen. Wat bracht dat een ontberingen mede voor ons kinderen uit het doktersgezin. Vele genoegens die de minder bedeelde kinderen volop genoten werden ons ontzegd. Dàt was niet netjes, het andere was weer niet gezond.

Doch het kind heeft zijn levende begeerten en de Moeder . . . haar levende liefde, waardoor ze nog wel eens bij een weigering bezwijkt. Zoo gebeurde het, dat op een zonnigen, vriezenden dag in Januari, Moeder het dienstmeisje toestond een houten sleetje te huren, als voor de armste kinderen, om ons 's middags mede uit school te halen en met ons een uur te sledevaren.

Reeds om zeven uur 's morgens bracht Moeder ons persoonlijk met het bericht in de wolken. Ze rekende op het weêr van gisteren.

Anderhalf uur van gewijde liefde gaf ik, tot ik om half negen naar school ging.

Het zwakke zusje kreeg mijn moeizaam, zelf geknutseld poppensleetje. Klein schatje! Ze mocht nog niet medegaan na zonsondergang. „Ik zal wel àl de stoelen wrijven. Aal moet ons een *heel* uur voortduwen.” Poesje genoot volop van mijn melk.

Wat is zelfs een zevenjarig meisje rijk, waar het om „liefde geven” gaat.

Helaas!

Het schitterende, hemelsche, betooverende sleetjevaren maakte me absoluut ongeschikt tot eenig schoolwerk, recalcitrant tegen elke orde, onbekwaam tot de geringste volgzaamheid. Ik vreesde niemand en niets, want ik leefde toch in andere, hogere sferen. Hoe kon het innig vrome kind beducht zijn, dat behalve God, iemand haar sleetjestocht kon beletten. Ik had er God toch zelf den vorigen avond nog om gebeden.

En dat het zalig, gloeiend bleef vriezen, daarvan overtuigde ik me per minuut. Door uit het raam te kijken. Wat ik niet mocht.

„Voor je kijken, meisje A!”

„Maar het vriest!” jubelde het in me.

„Kom nu maar eens in de eerste bank zitten!”

„Daar kan ik ook in de Gracht zien!” juichte mijn ziel.

„Vooruit in den hoek!”

„Net bij den thermometer, lekker! Pa heeft ons alles geleerd!” zong de lofzang in mijn kleine hertjes.

Slechts een tegengesteld leed, zou mijn extase in disharmonie hebben gebracht. Heerlijk! Nu ben ik heelemaal vrij. hoeft niet eens meer op te letten. het gaat nu niet meer dooien. kan niet. Eventjes naar Grootmoeder. Zou Pa ons nog zien thuiskomen. Door het Vondelpark. Is een uur lang. hèèl lang. net zoo lang als de handwerkles. O ja, vreese-lijk lang. . . . nog tien minuten. . . . net vijf toertjes. . . . Vier uur Juf! Zóó lang sledevaren. . .

Pats ging het langs mijn oor.

In mijn brooddronkenheid had ik onbewust den langen tijd, plastisch uitgemeten, dat als telephoneeren aan de klas werd gevonnist.

Voor het sleetjevaren zou ik mijn lijf en ziel geven hebben. Het werd me tot hartstocht.

„Kinderen A worden gehaald”, klonk het ba-zuingeschal door de zaal. En als de donder na den bliksem, verschrikte het „Zusje mag niet mede,” daarna mijn hart.

Uit groote devotie, voor zulk een hoogere, onverwachte, onberekenbare Macht, viel ik op mijn knietjes voor de juffrouw en beloofde onder innig berouw, een week na te blijven, altijd verder zoet te zijn. tot honderd jaar, als ik nu maar mede mocht gaan. sledevaren.

„Ik mag sledevaren, dat weet Juf heusch niet. . . er is een sleetje. . . een prikje. . . een ijsprikje
Ma God heeft een sleetje. Juf
Juf.

„Ze moet een uur nablijven voor haar lastig gedrag van den geheelen middag.”

Aaltjes oogen schoten vol tranen.

Ze bad om vergiffenis voor haar lief kind.

Ze draalde. ze wachtte. op wat? Hoop-te ze nog met me. dat de onderwijzeres begrijpen zou. voelen zou.

Zonder eenige ontroering in haar ziel, beval ze kalm.

„Gaat u heen, meisje. Het kind zal gehoorzaamheid leeren. Ze heeft dit pretje niet verdiend.”

Het dienstmeisje moest zich loswringen uit mijne omhelzingen.

Snikkend, gewond viel ik op den grond en kroop als een getrapte hond naar mijn bank terug.

Toen meende ik, dat mijn levensgeluk geëindigd was . . . ik zag geen uitkomst meer.

Ik heb nimmer sledegevaren.

En er heeft iets aan mijn levensvreugde ontbroken.

Het sleetje?

Best mogelijk!

Een eenmaal gegeven straf uitvoeren. Zeker. Maar niet waar het gaat om de ziel van het kind.

Die willen we toch juist behouden.

XXII

INCOGNITO

ALIGE tijd!
Die nog in het latere leven in de herinnering blijft.
Ik mocht medespelen in het tooneelstukje „Incognito”, dat door eenige leerlingen uit de verschillende klassen, op de verjaarpartij van het Hoofd der school, opgevoerd zou worden.

Als boerinnetje in een rondedans, had ik wel een ondergeschikt rolletje te vervullen, maar dat gewichtige gevoel van comédie te spelen, voor een schoolmeisje uit de derde klasse, kindje van acht jaar en al die repetities! Nog wel bij avond.

Mijn waardigheid verzette zich dan ook tegen elke liefkoozing der oudere medespelenden. Maar voor hun suikertjes werd ik kinderlijk toegevend. Zoo speelde ik het scènetje, dat me eens ontsnapt was, voor wie er maar een prijsje op zette.

Het kind imiteert in den regel uitmuntend.

Naar ik me herinner, ging het stukje in hoofdzak om de avonturen, welke een vorstin incognito op een reisje door haar eigen land ondervindt. Op een gegeven oogenblik komt ze in een primitief boerenlogement te gast. Nauwelijks is ze met haar hofdame alleen in de gelagkamer, of hare hoogheid valt uit de rol en zinkt uitgeput in een leunstoel neer onder den uitroep „O ciel! wat is die stoel hard!”

Volgens aller oordeel overtrof ik bij het nadoen van dit scènetje in actie, in mimiek, in déclamatie verreweg het vijftienjarig meisje, wier rol het was.

Het haastige dribbelpasje naar den stoel, het coquette wegwerpen van den denkbeeldigen sleep, de vermoeide, geëxalteerde, dichtvallende oogen, maar boven alles, de uitdrukking in de woorden: „O ciel! wat is die stoel hard!” ze amuseerden oud en jong.

Het waren slechts een paar woorden, maar de uitdrukking toch, het voornaamste doel in de kunst, kan slechts door het woord, het hoogste bereiken. Meer nog dan in muziek, beeldhouwkunst of welke kunst ook.

Héél enkele malen weigerde ik de voorstelling. Dat hing af van de mate van achting, die ik voor mijn publiek koesterde. Want ik schaamde me eigenlijk voor die grappenmakerij. Mijn huldiging toch had ik te danken aan „het klein kindje” zijn. En dat was wel de grootste schimp, tegenover mijn eigenwaarde.

Zes weken leefde ik in Saturnus' gouden Eeuw.

Suikergoed, poppetjes, plakplaatjes, griffels, ze regenden op me neder.

Ook het feest, waarop ik me, met de andere scholieren, een jaar lang had verheugd, beloofde naar wensch te gaan.

„We krijgen ijs!” zoo ontving me haastig het dochtertje van het hoofd, mijn vriendinnetje. Die tractatie was nog twijfelachtig geweest. Althans voor ons kinderen en hoorde tot een van de groote verrassingen.

Wat viel er nu nog voor me te verlangen?

Was het dan niet een echte, heusche groote menschenpartij? Als bij ons thuis. Mijn eerste in mijn lang leven. Was ik niet een baldame, met lage witte dansschoentjes. En een waaiertje? O, en met het flaconnetje vol eau de cologne in den zak. De, door mij lang gedroomde, benijde werkelijkheid van mijn oudere zusjes.

Ik danste mijn rolletje met uitgelaten blijheid.

Maar nauwelijks hadden de medespelenden hun succes daverend ontvangen of daar viel me onverwachts, als een doodvonnis op het lijf: „Eetje, nu jij „O ciel! wat is die stoel hard!”

Voor een volle zaal. Het Hoofd met zijn uitgebreide familie, andere genoodigden, de onderwijzers met hunne echtgenooten, alle onderwijzeressen, de dansmeester. *Nooit!*

Ik weigerde het den meisjes en jongens hardnekkig.

Ik bleef het den regisseur weigeren.

Ik volhardde in mijn weigering aan de klassecjuffrouw.

O, wat benauwde me die vragende, die dwingende, zich opdringende massa. Waar tegenover ik me schrap zette.

„Ga naar Mijnheer N., laat hij het haar vragen,” adviseerde een slimme satan. „Dan moet ze het doen. Hèm durft ze het niet weigeren.

En mèt de boosdoeners ijde ik, mijn snikken onderdrukkende, mede naar het hoofd. Ik voelde toch, ik raadde toch, dat hij juist was, mijn hulp, van hoogerhand aangewezen. Al dat gevele, die omkoopertij, die bedreigingen, ze hadden me in den folterenden angst gebracht, dat ik ten slotte moest toegeven.

Bij hem was ik veilig. „Voor hèm zal ze het wel doen, hem zal ze het niet weigeren.”

Ik voelde uit mijn hart, hij zou het me vragen... om mij.

Met uitgestrekte armpjes om mijn hulp te grijpen, riep ik wanhopig, snikkend uit: „Maar dan ben ik zoo klèin!”

Nadat het Hoofd de oorzaak aller opwinding vernomen had, nam hij kalm van de naastbijzijnde tafel een tombolaprijsje en zei tot me: „Heb je het

scènetje al heel dikwijls zoo aardig gespeeld, dan heb je van mij wel dit extra prijsje verdiend. Ga nu maar dansen." Hij nam me aan de hand en liet me aan het buffet een glaasje limonade drinken.

Dat brak mijn krampachtig snikken.

Verbaasd, teleurgesteld, ging het aanhitsende troepje uiteen.

Hetzelfde gevoel van dankbaarheid, hetzelfde gevoel van vreugde als op dit oogenblik, doorstraalde me deze week, toen ik vernam, dat Mijnheer N. een gezonden, zorgeloozen, gelukzaligen levensavond geniet. Ik houd van hem. Al was het slechts om dat eene trekje van zijn meesterlijke paedagogiek.

„Voor hem zal ze het wel doen!" „Aan hem durft ze het niet weigeren!" had het geluid, tegenover zijn verkeerd begrepen Autoriteit.

Maar hij liet het me ook niet weigeren, omdat hij de paedagogische kunst verstond van „gezag en vrijheid", gehoorzaamheid en zelfstandigheid, sociale orde en eigen innerlijk leven met elkaar te verzoenen.

Deze kunst is niet geheel, maar toch voor een groot deel aan te leeren: Ook hier geldt het: „Beter een half ei, dan een leeg dop."

XXIII
ZATERDAG

HET is Zaterdagmorgen.
De vermoeiende rustdag grijnst
me aan.
— Wàt, tegen de natuur van „het
kind” indruischt, bezwaart hem als
een moeilijk verteerbare kost. Het geeft hem een
gevoel van druk. —

Reeds maant de Zuiderklok met acht slagen, doch
een benauwende stilte door het geheele huis, zelfs
in de omliggende tuinen overheerscht haar.

„Sjjjt. Ma slaapt,” „Sjjjt. denk om
broer.”

„Sjjjt. voor de burenen.”

„Gauw naar binnen!”

Geagiteerd neemt het keukenmeisje me het bakje
met broodkruimels uit de hand, want van alle kan-
ten komen de uitgehongerde vogeltjes onder blij ge-
juich aanvliegen en bedreigen de afgedwongen rust.

„Sjjjt” „Sjjjt” Het wordt een duivel-
sche kwelling voor de kleine woelwater, die wil uit-
jubelen: „Hij is er, de eerste betooverende lente-
morgen, dien ik zoo lang in spanning verbeid heb,
in dit ruwe voorjaar.”

Hoe zal ik dien dag doorkomen, door alle moge-
lijke voorschriften gekortwiekt.

Wanhopig loop ik naar Moeder.

„Maatje, wat moet ik nu toch doen?”

Met den poppenwagen rijden. . . màg je niet,
teekenen. . . màg je niet, knippen. . . màg je
niet, haken. . .

Moeder stuit mijn kattige opsomming door een

straf. Iets vreeselijken had ze niet kunnen bedenken dan me op te dragen: „Ga Betje maar eens helpen kopjes wasschen, de aardbeien plukken.”

Schoorvoetend ga ik naar de keuken.

Ons keukenmeisje is in ons aller kinderoogen „de verpersoonlijkte verveling.”

Aal, het werkmeisje helpen, was een genot. Bij Aal deed je alles goed. De stoelen . . . glommen als spiegels, het waschtafelblad was afgezeept of het geschuurd was. Nauwkeurig volgde ik de bewegingen, waarmede ze een of ander meubel bewerkte en deed mijn best ze stipt na te doen.

Zóó leerde ik van háár „de kunst”.

Of het succes van mijn werken zoo groot was, als ze deed voorkomen, zou ik niet met zekerheid durven beweren, maar dat op die wijze, het *spelende* kind door haar leerde haar beste krachten in te spannen, daarvan ben ik overtuigd.

Het keukenmeisje zeurde, ze miste allen tact.

„De aardbei van binnen goed nazien, zonder ze stuk te maken, kijk zoo.”

„Maar uit die van U kruipt een worm.” Vol leedvermaak wees ik op haar werk.

„Het bordje zóó drogen, dat er geen vegen op te zien zijn, geheel egaal.”

Het was immers al een heksentoer voor me, wanneer ik met mijn zesjarige, kleine pootjes, veertien ontbijtbordjes ietwat klam, opgestapeld kreeg, zonder dat er één aan scherven op den grond lag.

Ik negeerde haar lesje schoon.

„Haal eens den koffiemolen uit het kastje. Doe de lade van den molen goed dicht, anders valt, wanneer je vlug loopt, de gemalen koffie op den vloer en we zitten er zonder.”

— De lust bekroop me daar een voorstelling van te geven, maar Ma . . .

„Ik loop langzaam,” koelde ik me.

„Ik had toch zelf ook nog hersentjes.”

Op alles wat ze zei of deed, maakte ik een tegenwerping.

Mijn klein, lief, geduldig zusje, droeg haar leed gewoonlijk tot het einde. Bij mij liep het altijd op ruzie uit. Ik sloop nu naar het tuintje, waar Ma me niet hooren zou, ik ontvluchtte de hel. Ik voelde toch instinctmatig: „ik ben het kind, dat haar helpen *wil*, dat alles zoo goed mogelijk *wil* doen, dat zich tot het uiterste *wil* inspannen en zij eischte van mij de capaciteiten van het zeldzame, prima keukenmeisje.

Niets werkt meer ontmoedigend op het kind, dan de eischen, waaraan het niet in staat is te voldoen. En bij het werk, dat het kind spelende verricht, waartoe het dus niet verplicht is, diene men *elken* eisch achterwege te laten.

Het kind, dat uit liefde, of spelende helpt, „geeft”. En.

„Een geschonken paard kijkt men niet in den bek.”

DE INVLOED VAN HET KIND BIJ
BEROEPSKEUZE

DAT ik werkelijk een moeilijke leerling voor mijne klasseonderwijzeres geweest ben, staat nu bij mij vast, maar kon ik toen niet inzien. Aan wie de schuld lag. ik durf gerust zeggen aan beiden. We misten onderling de noodige capaciteit tot het elkaar vriendschappelijk gezind zijn — het wederzijdsch *kunnen* eerbiedigen van den eigen aard der andere, — wij moesten botsen. Nu is het theoretisch wel waar, dat zij *plichten* had als *opvoedster* en ik *rechten* als *kind*, maar . . . zij was pas eenentwintig jaar en ik al bijna veertien; bovendien vertoonde ik niet minder intellect dan zij en waren we beiden heel eerezuchtig, waardoor ze vooral niet verdroeg, dat ik haar door mijn weetgierigheid dikwijls met vragen in het nauw bracht. Nu ze, — als gevolg van haren nog jeugdigen leeftijd eenerzijds, — door haar weinig paedagogische en paedologische kennis anderzijds — over mij niet wist te heerschen, ging ze bazen en mijn geringste opstandigheid met onredelijk strenge straffen bedwingen, waardoor ik verbitterd op haar werd. Deze verhouding heeft mijn levensloop voor een groot deel bepaald. Ik maakte een einde aan ons samenzijn. Mijn oorspronkelijk zoo geliefd plan, naar de kweekschool voor onderwijzeressen te gaan, gaf ik op; liever wilde ik November te voren de school verlaten, om me aan de muziekstudie te wijden. Mijn bijzonderen aanleg in aanmerking genomen, stond mijn vader de keuze toe onder beding, dat ik tot

mijn zestiende jaar niet meer dan drie uren per dag zou studeeren. Hij wilde zien, of mijn lust konstant bleef en daar het nog hoofdzakelijk om practisch oefenen ging — wat het gestel min of meer aangrijpt — vond hij drie uren voldoende op dien leeftijd. Hoewel ik daarbij 's avonds privaattlessen in de moderne talen en teekenen kreeg, bleef er toch nog te veel vrije tijd over. Daarom verlangde mijn moeder, dat ik een naaicursus zou volgen bij Gez. N., die ze goed kende; de wederzijdsche moeders waren jeugdvriendinnen geweest. Mijn moeder vond naaien de minst inspannende en daarom de meest geschikte bezigheid, die me bovendien in mijn later leven als huisvrouw, goed te pas zou komen. Ik, had maar één vurig verlangen „weg van Juffr. O.,” en stemde dus gereedelijk toe, vertoonde zelfs een uitbundige blijdschap over het besluit, die verkeerdt geapprecieerd werd. Dat ik daar met meisjes uit de lagere volksklasse zou samenkomen, was voor mijn moeder geen bezwaar, aangezien ik op school daaraan gewend was, met de beste gevolgen voor mijn karakter. Ze had echter niet bedacht, dat dergelijke kinderen zich op wat ouderen leeftijd nog heel anders gedragen dan onder de goede tucht van de school en dat zij meestal op veel lager zedelijk peil staan dan meisjes uit den goeuden stand. In October deed ik mijn intrede in het atelier en nu moet ik vertellen van den wreeden treurigen tijd, dien ik als kind heb moeten beleven en die me bespaard had kunnen worden, wanneer mijn moeder, bij al hare voortreffelijke eigenschappen als opvoedster niet de juiste vertrouwelijkheid had gemist, die tusschen opvoedster en kind op *ouderen* leeftijd moet bestaan, om tot de ziel van het kind te kunnen doordringen. Dat het gezag daaronder niet behoeft te lijden, heb ik bij mijn latere opvoeders, en ook persoonlijk bij het opvoeden van vele kinderen

ondervonden, ook dat strengheid, gepaard aan de meest mogelijke teederheid, niet in staat is vertrouwelijkheid te wekken. De eenige factor daartoe is — *het kind vertrouwen te schenken op de juiste wijze*. — Het kind in te wijden in, kleine (in zijn oog belangrijke) geheimen, omtrent *je zelve*, is dunkt mij, daartoe een zeker middel.

De dames, bij wie ik in de leer kwam, hadden een mantelwinkel en een atelier voor het vervaardigen van costuums, waar tevens de noodige veranderingen aan de verkochte mantels werden bewerkt. Een van haar bestuurdde de mantelzaak, de andere het atelier; zoo had men het mijn moeder althans voorgesteld en het was eigenlijk wel hare bedoeling, maar in het drukke seizoen, waarin ik aankwam, moesten de beide dames bij het verkopen helpen en werd de leiding van het atelier aan een bekwame eerste naaister overgelaten, die wat het opvoedkundig gedeelte betrof, allerm minst geschikt was. Bij mijn aankomst vond ik op de zolderkamer van het één-vertrek-diepe huisje, acht meisjes bijeen van veertien- tot zeventien-jarigen leeftijd en omdat het aantal plaatsen in de kleine ruimte met acht voltallig was, werd ik — als extra nummer van wege de vriendschap — reeds niet gewenscht en had ik dus dadelijk iets goed te maken. Indien ik bovendien geweten zou hebben, dat ik even als de student een groentijd moest doorleven in de eerste dagen, dan zouden hare plagerijen me minder gekweld hebben, maar . . . hare gedragingen mijn reine, kinderlijke ziel evenzeer hebben gekwetst. De meest onzedelijke vragen werden me gesteld en mijn onwetendheid, die daarin culmineerde, wekte aller lachlust op en prikkelde de meisjes me steeds meer in te wijden in het perverse door plaatjes aanschouwelijk gemaakt. Walging beving

me. Het was juist in „den kaapschen tijd” waarin ze van haar vader en broers, die geen waarde van geld kenden, nu het hun na lange ontberingen als 't ware toestroomde, soms drie, vier gulden weekgeld kregen, dat ze geheel aan snoeperijen en onzedelijke lectuur verspilden. Nog langen tijd kon ik het hoongelach niet vergeten dat uitbarstte, toen ik vertelde, dat ik een dubbeltje weekgeld had, omdat Ma vond, dat men altijd een kleinigheid bij zich moest hebben voor een eventueel ongeluk als een hoed, die in het water waait e. d. Daarbij . . . gekluisterd aan een bedompt zolderkamertje van negen uur 's morgens tot vijf uur 's middags, altijd maar naaien, altijd maar zitten, ik die gewend was aan ruimte en frissche lucht, ik . . . die zonder boeiende bezigheid nooit rustig *kon* blijven! . . . Ik kwam in zulk een zenuwachtigen toestand, dat ik telkens wat anders liet vallen, en van de eenvoudigste opdracht nog minder terecht bracht dan een kind van acht jaar. Hierdoor werd ik het mikpunt van ieders spot. Op weg naar huis werd de gedachte: „je hebt het zelf gewild, je zult het doorzetten” de slotsom van al mijn overwegingen. Maar . . . wie zou zich ooit ten volle kunnen voorstellen de wanhoop, die me aangreep, wie mijn teleurstelling, mijn geknakte eigenwaarde, wie mijn opstand tegen het leven en de menschheid, den eersten nacht na mijn debuut? Ik zal het Ma *wel* zeggen, haar vergiffenis vragen voor mijn verkeerd besluit! Haar goed hart, haar verstand zullen me helpen, me redden! . . . Helaas! . . . 't gemis aan de juiste vertrouwelijkheid weerhield mij het haar te bekennen. Ma zou *nooit* zoo gedaan hebben, ze zou flink en eerlijk gezegd hebben, „ik *kan* niet langer bij die klassejuffrouw blijven en ik *wil* naar de kweekschool, help me om dit te bereiken!” Ik zou me diep schamen tegenover Ma over *zulk* een

lafheid van karakter, die ik na mijn heimwee nooit meer had getoond. . . . Neen, neen neen ik kon niet. Ik beet in het kussen om mijn angstig snikken te onderdrukken voor het zusje, dat naast me sliep en besloot den strijd aan te gaan tegen mijn smartelijke gevoelens. De muziek werd voor mij een ware bondgenoot, waaraan ik me met hartstocht overgaf. Weldra dan ook vroegen de kennissen onderling, „heb je het „Am Genfer See” van jonge juffrouw A. al gehoord,” en: „toe speelt u nog eens „uw Am Genfer See” vroeg men mij vleierend, soms drie, vier malen op denzelfden avond. „Het is van Händel,” antwoordde ik de eerste keeren naïef; maar al heel gauw voelde ik, dat het werkelijk van mij was, omdat ik er mijn geheele ziel, mijn lijden en strijden, mijn verbittering en wanhoop en in de laatste accoorden waarmede het bootje na den storm zoo kalm aan wal dobbert, mijn stille hoop op berusting onbewust vertolkte. En wanneer men na het slot bewonderend uitriep „en zoo heelemaal uit het hoofd” had ik moeite om niet uit te snikken: „neen heelemaal uit het hart, waardoor het geheugen niet falen kan, omdat de indrukken zoo machtig gevoeld worden!” — „Am Genfer See” is mijn geheele leven mijn succesnummer gebleven. Ik legde me tegelijkertijd met ongekenen ijver op het naaien toe. „Werken en niet vertwijfelen”, hoe dikwijls had mijn vader het al niet gezegd, als een sombere stemming zich van me meester maakte? O, ik meende stellig, dat mijn wil te concentreeren, me in mijn bang strijden zou helpen, maar het geestelooze van het werk zelf maakte, dat ik mij aan mijn onbeteugelde phantasie overgaf en als gewoonlijk bij gemoedsverdriet, ging ik tobben en twijfelen. Waarom heb ik zooveel verdriet terwijl die meisjes vroolijk en onbezorgd leven? Is het gemeen om met een jongen te

loopen, als je echt van hem houdt? . . . Zal ik morgen ook het kraagje van mijne blouse inslaan, wat staat die bloote hals Betsy snoezig. maar *Ma!* Waarom zijn zij nu slecht, ze werken toch zoo hard en zijn zoo hartelijk voor hun lieven? *Waarom* vind ik van een beest niet laag en van menschen wel, wat zij ook voor hen als gewoon en natuurlijk voorstellen? . . . en toen in Mei, mijn school- en studievriendinnetje me, overgelukkig, was komen vertellen, dat ze voor de kweekschool geslaagd was, bereikte mijn wanhoop het toppunt. Plotseling woedde het in mijn geest. „Allen genieten, alleen *ik* heb verdriet!” Waarom heb ik dan geen geld om te snoepen en om mooi gekleed te gaan, als ik toch overigens net als zij maar een gewoon. . . het woord *naaimeisje* kon ik zelfs in mijn gedachten niet uitspreken zonder mijn weemoed uit te snikken en toen ik vluchten wilde om mijn leed te verbergen, nam ik mijn vaart te groot en sloeg over twee trappen heen, die door een open luik naar beneden voerden. Gekneusd naar lichaam en ziel bracht men mij per rijtuig naar huis. De bedrust van eenige weken, de liefde en teedere zorgen mijner huisgenooten gaven me het evenwicht volkomen weer. De gedachte, dat ik had *kunnen* sterven, ik, die het leven zoo lief had, juist om de liefde zelve, gaf me, nu ik bij de mijnen had mogen blijven, kracht om kalm het leven verder te dragen, zooals het lot het voor me bepaald had.

Toen ik op mijn vijftiende jaar in een aardige baljurk op een soir   musicale die mijn muziek-leeraar elk jaar gaf, — Am Genfer See — voordroeg, en men mij daarna over mijn spel en toilet complimenteerde, riep ik met trots uit:

„Ik heb de jurk zelve gemaakt.”

INHOUD

	BLZ.
VOORWOORD	5
I. DE STRAF	7
II. HEIMWEE	12
III. IEDER HET ZIJNE	22
IV. MIJN EERSTE LIEFDE	25
V. SCHOOLBLIJVEN	31
VI. ST. NICOLAAS	42
VII. VRIJDAG	50
VIII. EEN WANHOPIGE NACHT	57
IX. GESTRAFTE HEILIGSCHENNIS	61
X. VAN TWEE DADEN, DIE EENDER LEKEN, MAAR HET TOCH NIET WAREN	65
XI. IN HOEVERRE IS GODSDIENST BIJ DE OP- VOEDING VAN KLEINE KINDEREN GOED TE ACHTEN	70
XI. (VERVOLG)	76
XII. IN MEMORIAM VAN MIJN PIANO-ONDERWIJZER	84
XIII. EEN EMOTIEVOLLE DAG	87
XIV. METAMORPHOSE	92
XV. HET KRACHTMIDDEL	96
XVI. VRIJHEID VOOR „HET KIND”!	101
XVII. MARIETJE	104
XVIII. MIJN LOOFHUT	112
XIX. OP PARTIJ IN HET WEESHUIS	117
XX. MIJN EERSTE ONTGOOCHELING OMTRENT DE ONFEILBAARHEID VAN DEN MENSCH	125
XXI. HET SLEETJE	130
XXII. INCOGNITO	134
XXIII. ZATERDAG	138
XXIV. DE INVLOED VAN HET KIND BIJ BEROEPS- KEUZE	141

VAN DEZELFDE SCHRIJFSTER VERSCHEEN VROEGER
BIJ DE MAATSCHAPPIJ VOOR GOEDE EN GOEDKOOPE
LECTUUR:

PAEDOGOGISCHE OVERWEGINGEN

f 1.20 ing., *f* 1.75 band

